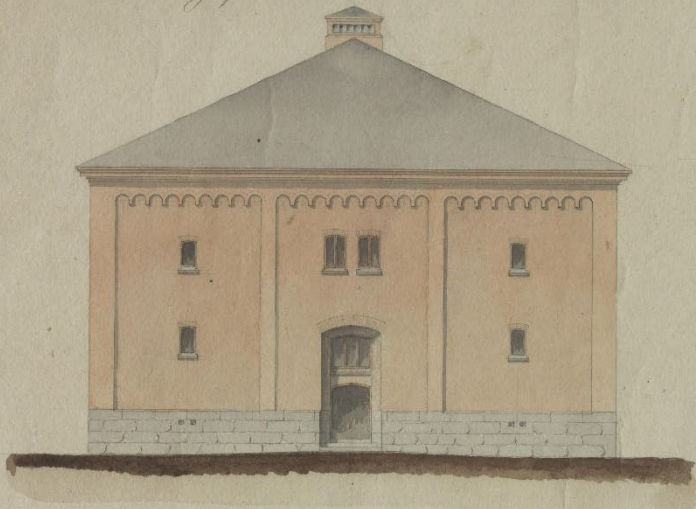
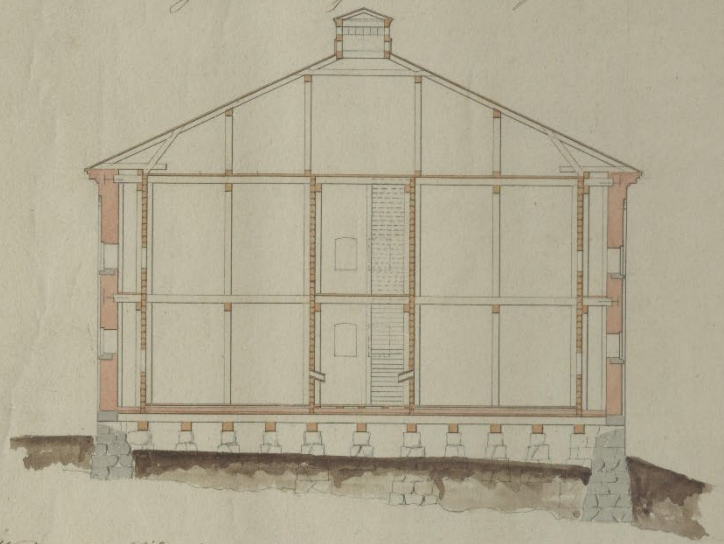

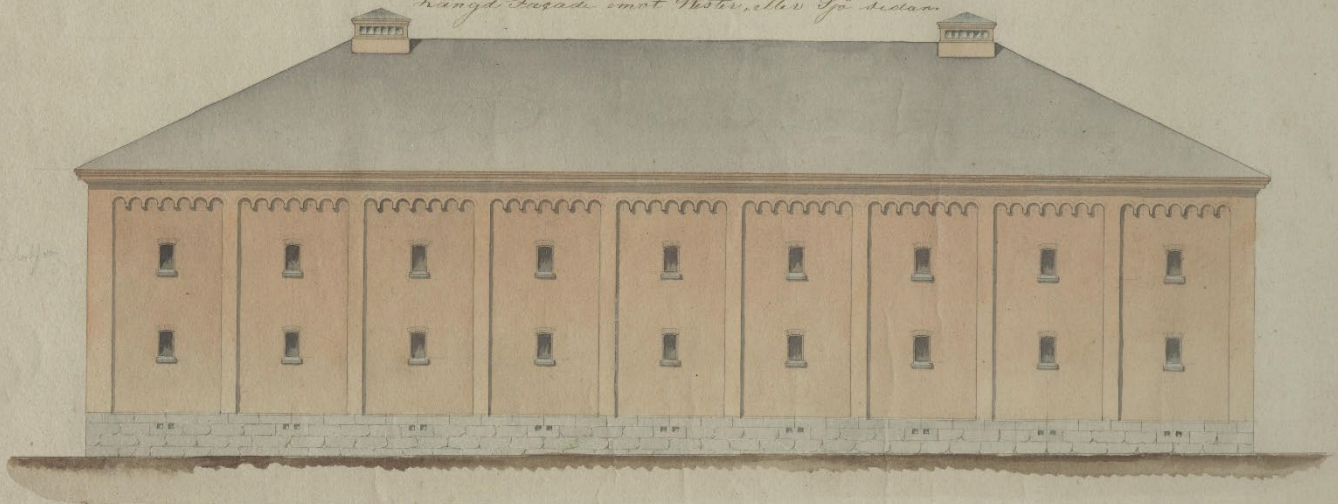
Gafvel Fasaden emot Stort.

Gjennomskjæring af Linnens St. B. i plan.

Kängd. Fasaden emot Westersällis Sjö sidan.

Kruununmakasiinin, Vankilanrannan, Lehmuspuioston ja Räätelinsaaren kulttuuri- historiallinen selvitys

RAPORTTI 6.2.2025

RAMBOLL

Työn tilaaja

Vaasan kaupunki, kaavoitus

Ohjausryhmä

Kati Vuohijoki, Päivi Korkealaakso, Anne Majaneva,
Hanna Vallinmäki, Outi Orhanen, Annika Harjula-Eriksson

Laatija

Ramboll Finland Oy / Niina Uusi-Seppä, Liina Luoma

Laadunvarmistus

Niina Uusi-Seppä

Suoritusajankohta

Työ on suoritettu ajalla 18.11.2024–6.2.2025

Päiväys

6.2.2025

Sisällys

1	Johdanto	5
1.1	Selvityksen kohde ja yleiskuvaus	5
1.2	Selvityksen tausta ja tarkoitus	5
1.3	Selvityksessä käytetyt lähteet ja menetelmät	7
2	Kohteen status maankäytössä ja arvotetussa kulttuuriympäristössä	8
2.1	Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö	8
2.2	Maakuntakaava	10
2.3	Yleiskaava	12
2.4	Asemakaava	13
3	Historiallinen tausta	15
3.1	Uusi Vaasa	15
3.2	C. A. Setterberg arkkitehtina	20
3.3	Kruununmakasiini	21
3.3.1	Yleistä kruununmakasiineista	21
3.3.2	Vaasan kruununmakasiini	25
3.4	Vankilanranta ja Räättälinsaari	41
3.4.1	Vaasan uusi lääninvankila	41
3.4.2	Vankilanranta	42
3.4.3	Räättälinsaari	44
3.5	Lehmuspuisto (Kruununmakasiininpuisto)	52
4	Nykytilanne	57
4.1	Kruununmakasiini	58
4.2	Räättälinsaari ja Vankilanranta	77
4.3	Lehmuspuisto (Kruununmakasiininpuisto)	82
5	Arvot ja luokitusperusteet	92
5.1	Arvojen määrittely	92
5.1.1	Arkkitehtoniset ja rakennustekniset arvot	92
5.1.2	Historialliset arvot	92
5.1.3	Maisemalliset/kaupunkikuvalliset arvot	93
5.2	Säilyneisyys	93
5.3	Arvottamisessa käytetyt kriteerit	93
5.4	Arvoluokitus	94
6	Johtopäätökset ja suositukset	95
6.1	Alueeseen liittyvät arvot	95
6.2	Kruununmakasiiniin liittyvät arvot	96
7	Lähdeluettelo	98
7.1	Arkistolähteet	98
7.2	Kirjallisuus ja selvitykset	99

7.3	Vanhat suunnitelmat	100
7.4	Sähköiset lähteet	100
7.5	Lausunnot	100

1 Johdanto

1.1 Selvityksen kohde ja yleiskuvaus

Kruununmakasiini, Vankilanranta, Lehmuspuisto ja Räättälinosaari sisältyvät valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön **Vaasan rantapuistovyöhyke julkisine rakennuksineen ja Vaasan Höyrymylly** (RKY 2009). Vaasan keskustan laaja rantapuistovyöhyke ja sillä sijaitsevat arvorakennukset 1800-luvun jälkipuoliskolta liittyvät historiallisesti Vaasan asemaan lääninpääkaupunkina ja perustuvat lääninarkkitehti C.A. Setterbergin vuonna 1855 laatimaan Uuden Vaasan asemakaavaan. Ranta on säilynyt ruutukaava-alueeseen liittyvänä kaupunkipuistona, jossa on Setterbergin suunnittelema arvorakennuksia.

Selvitysalue kattaa Räättälinosaaren sekä Rantakadun länsipuolisen puistoalueen Hieta- lahdenkadun ja Vaasan vankilan välissä. Alueella on yksi rakennus: C.A. Setterbergin suunnittelema tiilinen kruununmakasiini vuodelta 1872. Kruununmakasiinista on parhailaan rakennussuojeluesitys käsittelyssä Etelä-Pohjanmaan ELY-keskuksessa.

Räättälinosaassa aiemmin olleet rakennukset on purettu ja alue on nykyisin puistoa.

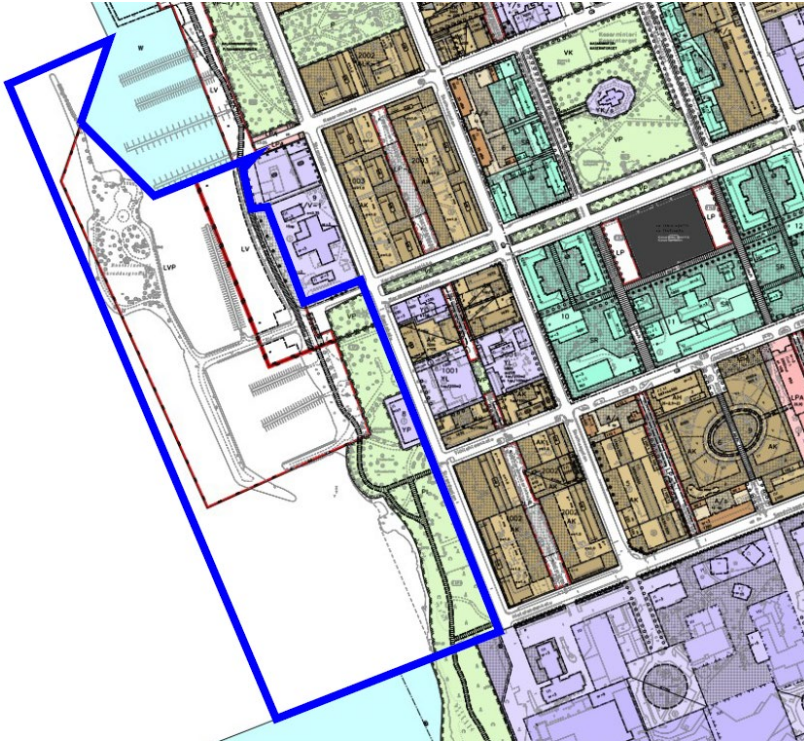
1.2 Selvityksen tausta ja tarkoitus

Alueelle on valmisteilla uusi asemakaava (ak1139 Kruununmakasiini), jonka tavoitteena on tutkia kruununmakasiinirakennuksen ja sitä ympäröivän alueen arvoja ja kehittämismahdollisuuksia. Makasiini on inventoitu vuonna 2006 osana Vaasan kasarmialueen rakennushistoriallista selvitystä. Nyt rakennuksen inventointia on tarpeen tarkentaa asemakaavatasolle, jolloin kohteen perustiedot tarkistetaan ja täydennetään. Erityisesti inventointia tarkennetaan sisätilojen osalta, koska jos rakennus suojellaan asemakaavalla, suojelu koskee todennäköisesti ulkoasun lisäksi myös rakennuksen sisätilojen pääjärjestelyjä. Selvitykseen sisältyy myös Lehmuspuiston ja Räättälinosaaren nykytilan sekä suunnittelu- ja käyttöhistorian dokumentointi.

Selvitystyöhön sisältyy alustavan arvotuksen ja toimenpidesuosituksen tekeminen asemakaavaa varten.

Kuva 1. Koko selvitysalue eli Räättälinosaari, Vankilanranta ja kruununmakasiini puistoineen Vaasan kaupunkimallissa. Lähde: [Kaupunkimalli julkinen](#).

Kuva 2. Selvitysalueen rajaus kartalla. Lähde: Vaasan kaupunki.

Kuva 3. Selvitysalue ilmakuvassa. Lähde: Vaasan kaupunki.

1.3 Selvityksessä käytetyt lähteet ja menetelmät

Selvitystyössä on käytetty lähteenä aluetta koskevia aiempia selvityksiä ja suunnitelmia, kaava-aineistoja, kirjallisuutta, historiallisia karttoja ja ilmakuvia sekä arkistomateriaaleja (Vaasan kaupungin kaavoituksen arkisto, kaupunginarkisto, teknisen toimen arkisto, Kansallisarkisto ja Pohjanmaan museon arkisto).

Aineistoja etsittiin myös SLS:n, Åbo Akademin ja Sotamuseon arkistosta sekä Vaasan historiaan liittyvistä Facebook-ryhmistä.

Vanhojen inventointien tiedot tarkistettiin ja päivitettiin tarvittavilta osin.

Työssä käytettyjä lähteitä ovat mm.:

- Pohjakartta ja ortoilmakuva
- Vanhat valokuvat (em. arkistot ja Finna)
- Kaavatiedot (Vaasan kaupungin karttapalvelu)
- Vanhat kartat ja asemakaavat 1850-luvulta alkaen
- Aluetta koskevat aiemmat selvitykset ja suunnitelmat
- Kruununmakasiinin suojeluesitys ja siihen liittyvät lausunnot
- Kruununmakasiinin rakennuspiirustukset
- Selvitysalueen ja sen historiaa käsittelevä kirjallisuus

Selvityksestä ovat vastanneet rakennetun kulttuuriympäristön asiantuntija, FM Liina Luoma (aineistot, raportointi) ja rakennetun kulttuuriympäristön asiantuntija, FM Niina Uusi-Seppä (projektipäällikkö, maastotyöt, aineistot, raportointi). Maastotyöt ja arkistokäynti tehtiin 28.-29.11.2024.

2 Kohteen status maankäytössä ja arvotetussa kulttuuriympäristössä

2.1 Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö

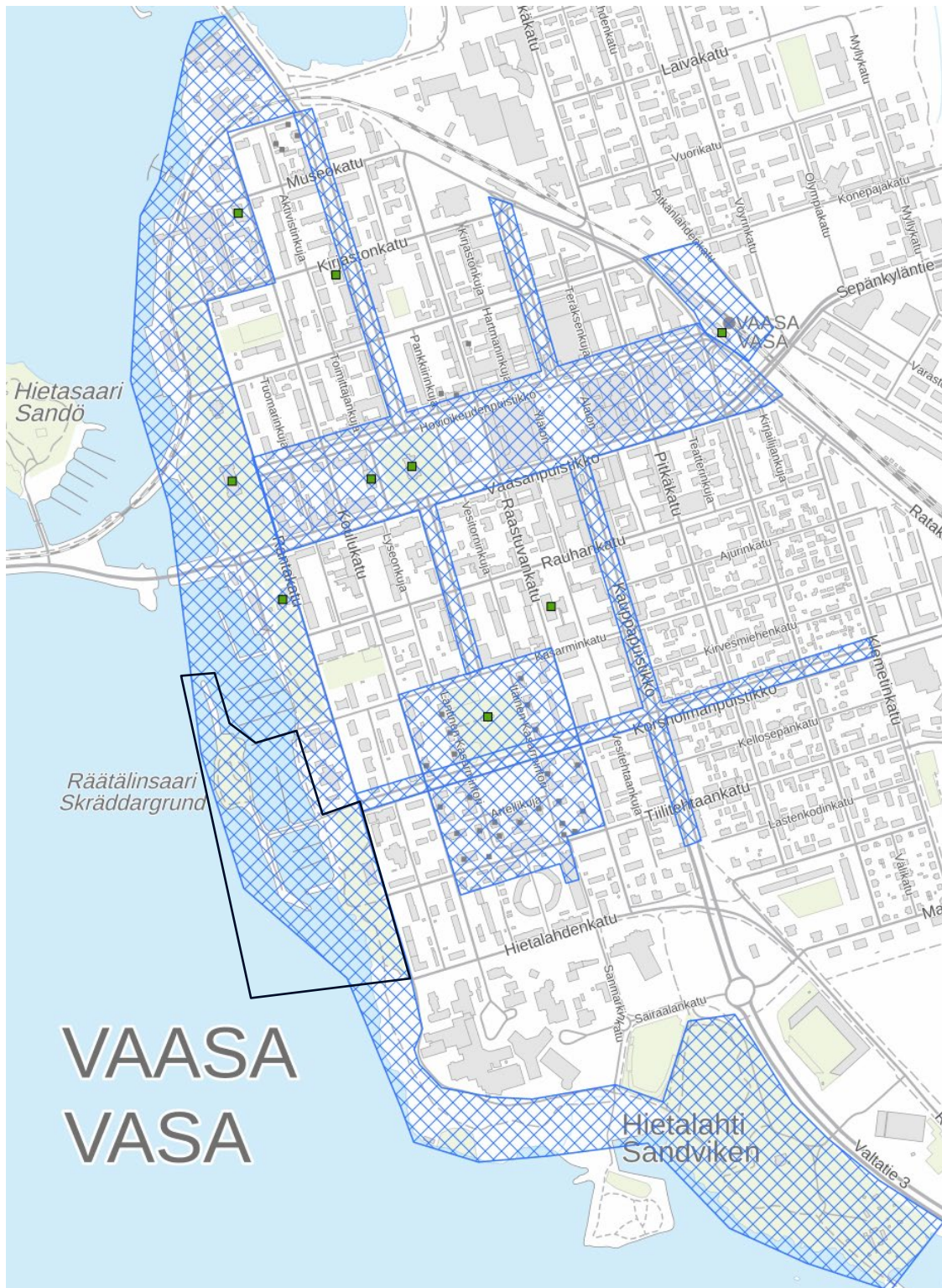
RKY on Museoviraston laatima inventointi, joka on valtioneuvoston päätöksellä otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta 1.1.2010 alkaen.

Kruununmakasiini, Vankilanranta, Lehmuspuisto ja Räätälinasaari sisältyvät valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön **Vaasan rantapuistovyöhyke julkisine rakennuksineen ja Vaasan Höyrymylly** (RKY 2009).

Vaasan laaja rantapuistovyöhyke ja sillä sijaitsevat arvorakennukset 1800-luvun jälkipuoliskolta liittyvät Vaasan lääninpääkaupunkifunktioon ja perustuvat lääninarkkitehti C.A. Setterbergin 1855 laatimaan Uuden Vaasan asemakaavaan. Ranta on säilynyt ruutukaava-alueeseen liittyvänä kaupunkipuistona, jossa on rakennuksia Setterbergin ajalta, kuten hovioikeuden talo, lääninvankila, kruununmakasiini ja maaherrantalo. Rantapuistovyöhykkeellä rakennuksineen samoin kuin sen pohjoispäässä sijaitsevilla Vaasan Höyrymyllyn rakennuksilla on merkittävä asema Vaasan kaupunkikuvassa ja länteen antavassa kaupungin siluetissa.

Vaasan rantapuistovyöhyke seuraa meren rantaa yli kolmen kilometrin matkan ja muodostuu eri aikoina rakennetuista puistoista. ¹

¹ Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Vaasan rantapuistovyöhyke julkisine rakennuksineen ja Vaasan Höyrymylly. <www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1709>

Kuva 4. Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö Vaasan rantapuistovyöhyke julkisine rakennuksineen ja Vaasan Höyrymylly kattaa suurimman osan Vaasan keskustan rantavyöhykkeestä ja puistoalueista.

2.2 Maakuntakaava

Pohjanmaan maakuntakaava 2050 on hyväksytty 16.12.2024.

Maakuntakaavassa selvitysalue on osoitettu merkinnällä **Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö**.

Merkinnän kuvaus: *Ominaisuusmerkinnällä osoitetaan valtakunnallisesti merkittävät rakennetun kulttuuriympäristön alueet, tiet ja kohteet (RKY 2009). Pienialaiset alueet osoitetaan kohdemerkinnällä.*

Suunnittelumääräys: *Jos alueelle osoitetaan aluevarausmerkintä, se määrittelee ensisijaisen alueidenkäyttömuodon alueella. Alueiden käytössä on varmistettava, että kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvot säilyvät. Tarkemmassa suunnittelussa sekä rakentamisessa tulee ottaa huomioon rakennettu kulttuuriympäristö kokonaisuutena sekä sen erityispiirteet ja ajallinen kerroksellisuus siten, että siihen liittyvät arvot turvataan ja aluetta voidaan kehittää.*

Muut aluetta koskevat merkinnät:

Virkistysalue.

Merkinnän kuvaus: *Aluevarausmerkinnällä osoitetaan yleiseen virkistykseen ja ulkoiluun tarkoitettuja alueita. Alueella voi sijaita olemassa olevia vakituksia ja vapaa-ajan asuntoja. Alueella on voimassa maankäyttö- ja rakennuslain 33 §:n mukainen rakentamisrajoitus.*

Suunnittelumääräys: *Alueidenkäyttö ja toimenpiteet alueella tulee suunnitella ja toteuttaa niin, että turvataan edellytykset käyttää aluetta yleiseen virkistykseen ja ulkoiluun ja varmistetaan alueen saavutettavuus sekä riittävä palvelu- ja varustustaso. Alue tulee suunnitella niin, että se tukee luontomatkailuelinkeinoa. Alueella sallitaan retkeily- ja virkistyskäyttöä palvelevan rakentamisen lisäksi jo olemassa olevien rakennusten korjaus- ja muutostyöt sekä laajentaminen. Virkistysalueita suunniteltaessa on huomioitava niiden merkitys viheraluejärjestelmässä, ja niiden tulisi muodostaa, jos mahdollista, pyöräily- ja ulkoilureittien kautta yhteistoiminnallinen maakunnallinen verkosto.*

Suunnittelussa ja toimenpiteissä tulee huomioida kulttuuriympäristö-, maisema- ja luontoarvot. Alueelle tulee laatia kehittämis- ja hoitosuunnitelma.

Rakentamismääräys: *Alueelle on sallittua rakentaa rakennuksia, jotka mahdollistavat virkistys- ja luontomatkailupalveluiden toteuttamisen.*

Ohjeellinen ulkoilureitti

Merkinnän kuvaus: *Kehittämisperiaatemarkinnällä osoitetaan ulkoilureittejä. Nämä yhdistävät virkistysalueita, virkistys- ja matkailukohteita, arvokkaita kulttuuriympäristöjä ja luonnonsuojelualueita yhteistoiminnalliseksi maakunnalliseksi verkostoksi.*

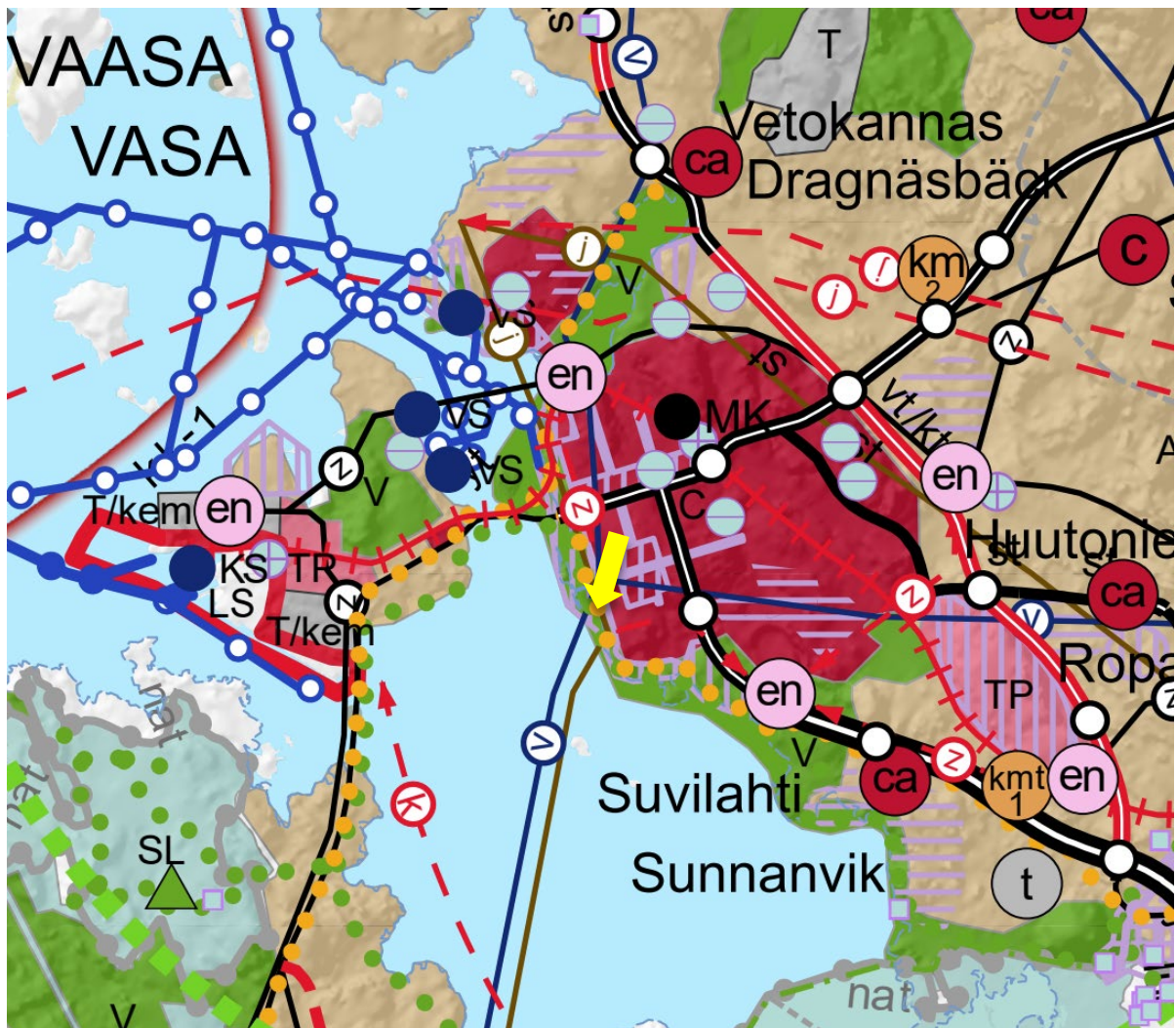
Suunnittelumääräys: *Ulkoilureitin tarkempi suunnittelu ja merkintä tulee tehdä yhteistyössä maanomistajien ja viranomaisten kanssa. Suunnittelussa ja toimenpiteissä tulee huomioida ulkoilureitin merkitys viheraluejärjestelmässä sekä kulttuuriympäristö-, maisema- ja luontoarvot.*

Ohjeellinen pyöräilyreitti

Merkinne kuvaus: Kehittämisperiaatemerkinnällä osoitetaan pyöräilyreittejä. Nämä yhdistävät virkistysalueita, virkistys- ja matkailukohteita, arvokkaita kulttuuriympäristöjä ja luonnonsuojelualueita yhteistoiminnalliseksi maakunnalliseksi verkostoksi.

Suunnittelumääräys: Pyöräilyreitit tarkempi suunnittelu ja merkintä tulee tehdä yhteistyössä maanomistajien ja viranomaisten kanssa. Pyöräilyreittiä suunniteltaessa tulee pyrkiä käyttämään olemassa olevia teitä ja kävely- ja pyöräilyväyliä. Suunnittelussa ja toimenpiteissä tulee huomioida pyöräilyreitit merkitys viheraluejärjestelmässä sekä kulttuuriympäristö-, maisema- ja luontoarvot.

Lisäksi alueen poikki kulkee päävesijohto ja siirtoviemäri.

Kuva 5. Keltainen nuoli osoittaa selvitysalueen likimääräisen sijainnin maakuntakaavakartalla.
Lähde: Pohjanmaan liitto.

2.3 Yleiskaava

Alueella on voimassa Keskustan osayleiskaava 2040, joka on hyväksytty 10.6.2019.

Yleiskaavassa alueelle osoitetut varaukset:

PY Julkisten palvelujen ja hallinnon alue. Alue varataan pääosin julkisille toiminnoille ja toiminnoille, jotka ovat luonteeltaan julkisia. Alueelle saa sijoittaa jonkin verran myös muita työpaikkatoimintoja ja asuntoja.

VP Puistoalue. Alue varataan yleiseen puistokäyttöön. Alueella on sallittua ulkoilua ja virkistystä palveleva rakentaminen.

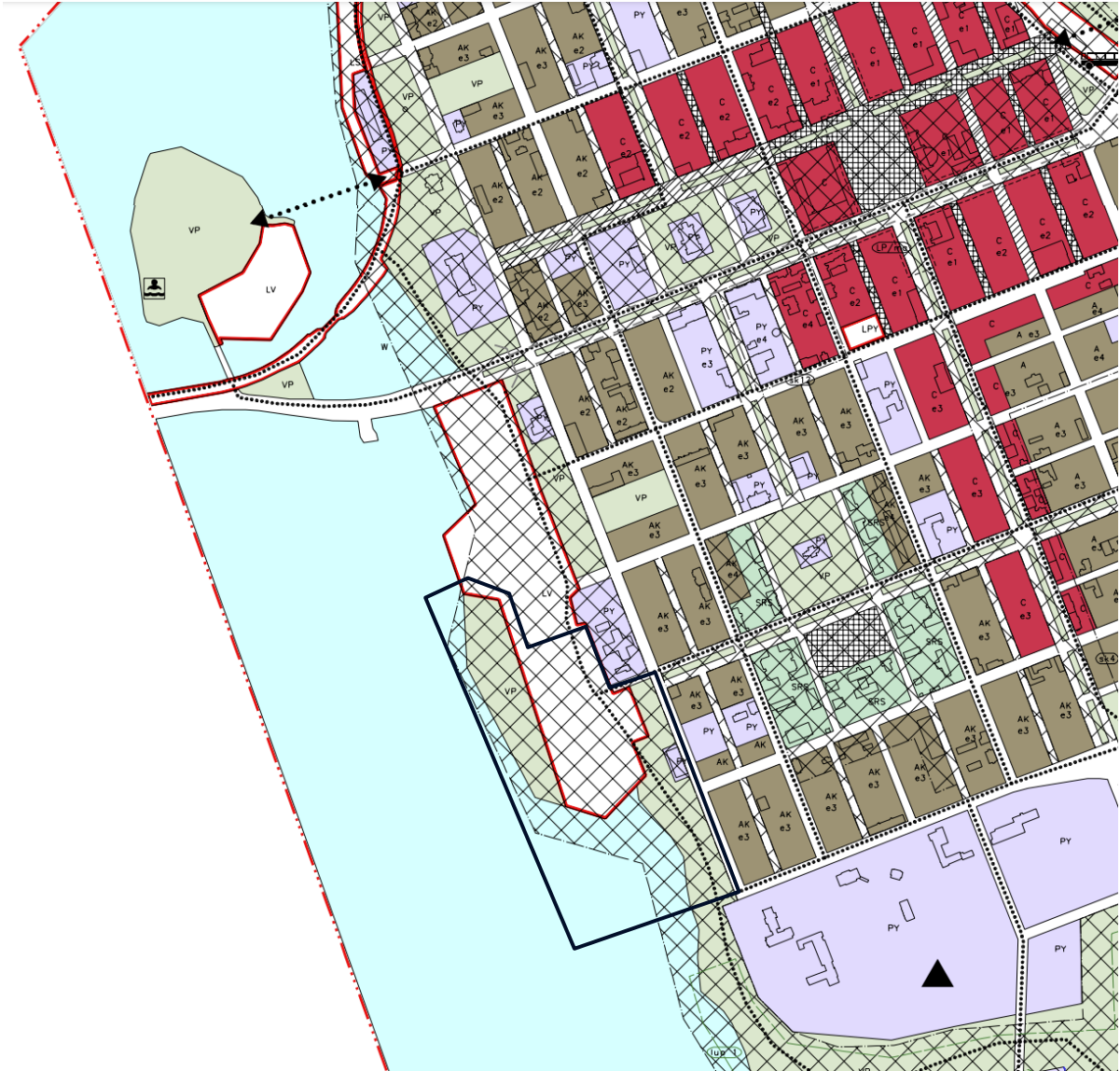
LV Venesatama.

Jalankulku ja pyöräliikenteen yhteystarve

VALTAKUNNALLISESTI ARVOKAS RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ. *Rakennusperintöä vaalitaan pitämällä alue tarkoituksenmukaisessa käytössä. Alueen mitta-kaava, luonne, arvokkaat kaupunkitilat (puistikot, palokadut, puistot ja torit) sekä alueella oleva rakennustaiteellisesti tai kulttuurihistoriallisesti arvokas rakennuskanta on säilytettävä. Alueelle rakennettaessa tai aluetta muilla tavoin muutettaessa on huolehdittava alueen erityisten arvojen säilymisestä. Alueiden kulttuurihistoriallista arvoa tulee korostaa palokatu-, puistikko- ja toriympäristöjen laadullisella ja toiminnallisella kehittämisellä. Alueen suunnitelmista tulee kuulla museoviranomaisia.*

RAKENNUSTAITEELLISESTI TAI KULTTUURIHISTORIALLISESTI ARVOKAS JA VAALITAVA RAKENNUS TAI MUU KOHDE

Kohteen suojelutarve sekä -taso määritellään asemakaavassa tai lain nojalla. Rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita tulee käyttää ja hoitaa niin, että niiden arvo säilyy. Kaavassa esitettyjen kohteiden lisäksi alueella voi olla muitakin rakennustaiteellisesti tai kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita.

Kuva 6. Ote yleiskaavasta. Selvitysalue on rajattu kaavakartalle sinisellä viivalla. Lähde: Vaasan kaupungin karttapalvelu.

2.4 Asemakaava

Alueella on voimassa asemakaava ak0496 vuodelta 1979. Asemakaavassa alueelle osoitetut varaukset:

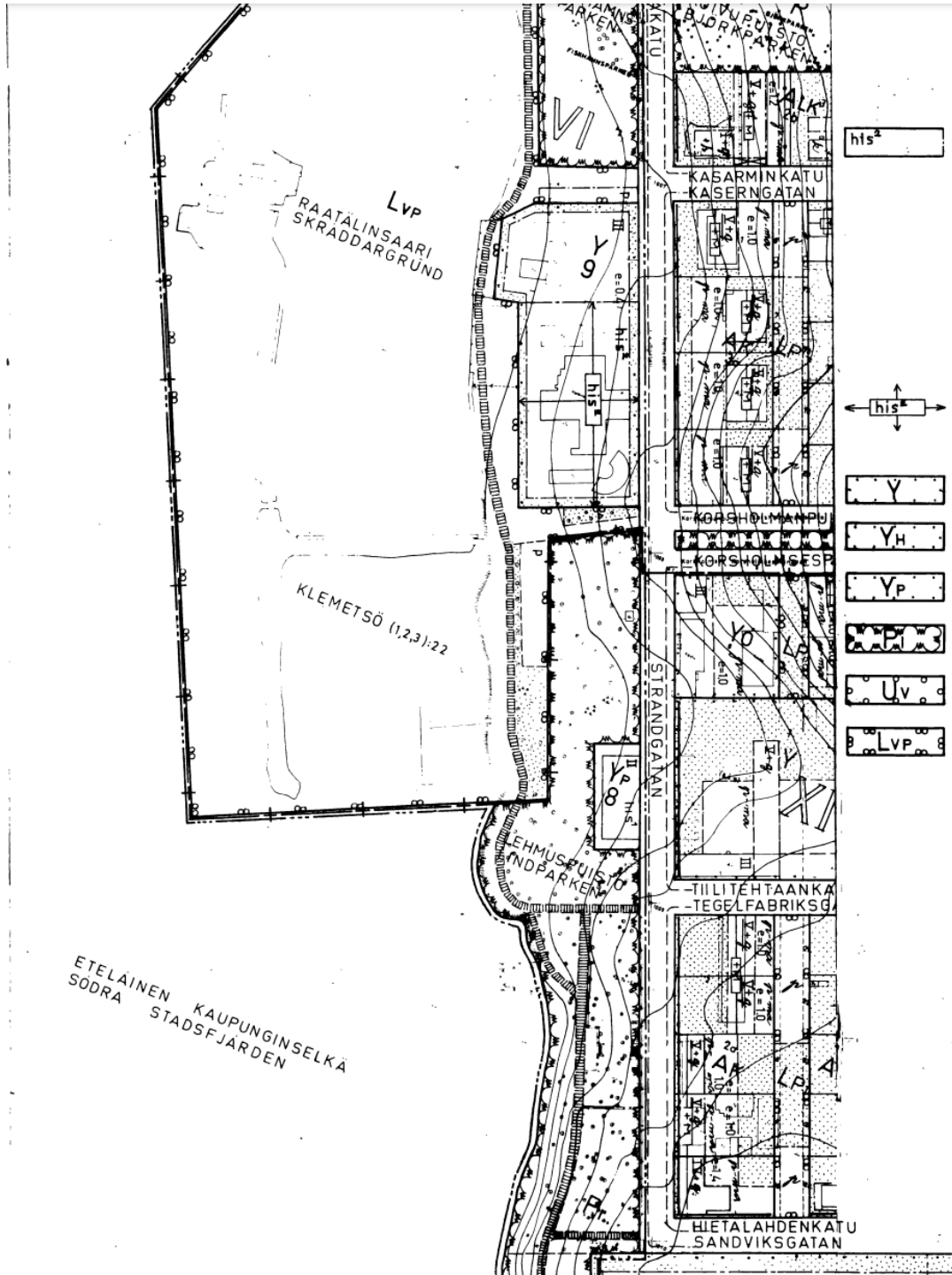
Lvp Pienvenevalkama

P Istutettava puistoalue

Yp Puolustusvoimien rakennusten korttelialue

His1 Historiallisesti arvokas rakennus. *Rakennusta ei saa ilman pakottavaa syytä hävittää. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden sekä käyttötarkoituksen muutosten tulee olla sellaisia, että rakennuksen rakennushistoriallisesti arvokas tai kaupunkikuvan kannalta merkittävä luonne säilyy.*

Lisäksi kaavaan on merkitty ohjeellinen porraskatu tai yleiselle jalankululle varattu katu-
 alue.

Kuva 7. Selvitysalueetta koskeva asemakaava on vuodelta 1979. Lähde: Vaasan kaupungin kart-
 tapalvelu.

3 Historiallinen tausta

3.1 Uusi Vaasa

Vanha Vaasa paloi vuonna 1852, minkä jälkeen kaupunki siirrettiin uuteen paikkaan Klemetsön niemelle noin seitsemän kilometrin päähän vanhasta kaupungista. Maankohoamisen johdosta kaupunki oli jäänyt jo melko kauas merestä ja uusi kaupunki haluttiin rakentaa parempien meriyhteyksien äärelle. Kaikki vaasalaiset eivät kannattaneet siirtoa uuteen paikkaan, mutta lopulta Keisari Nikolai I ratkaisi asian. Uusi Vaasa nimettiin Nikolainkaupungiksi. Vaasalaiset eivät koskaan omaksuneet nimeä Nikolainkaupunki ja heti Venäjän vallankumouksen puhjettua nimi vaihdettiin Vaasaksi.²

Klemetsöhemin suku hallitsi ennen Vaasan paloa Mustasaaren kuuluvaa valtion vuokraamaa, jolla sijaitsi Klemetsön kylä. Nykyinen Kustaanlinnan puisto on Rantapuiston eteläisin niemi, joka kuului tuolloin Anders Simonpoika Klemetsölle. Hän vuokrasi vuonna 1851 niemeltä huvilatontin 49 vuodeksi kauppias Gustaf Adolf Wallénille, joka ilmeisesti rakennutti paikalle ”Villa Gustafsborg” -nimisen huvilan, jonka mukaan puisto on sittemmin nimetty. Vaasan palon jälkeen vuosina 1854–1859 kaupungin siirtyessä meren läheisyyteen, klemetsöläisten maat huvilatontti mukaan lukien pakkolunastettiin uuden Nikolainkaupungin rakennusmaaksi.³

Ensimmäisen asemakaavan uudelle Vaasalle laati Ernst Lohrman jo kaksi kuukautta kaupunkipalon jälkeen. Uusi asemakaava noudatteli vanhan kaupungin säännöllistä ruutuasemakaavaa.⁴ Päätös kaupungin siirtämisestä uuteen paikkaan kuitenkin viipyi eikä asemakaavaa lähdetty toteuttamaan. Kun päätös kaupungin sijainnista lopulta saatiin vuonna 1854, pari vuotta aiemmin lääninarkkitehdiksi valittu C.A. Setterberg sai tehtäväkseen laatia uuden asemakaavan. Uusi asemakaava hyväksyttiin vuonna 1855. Rakentamiseen päästiin etenemään nopeasti, koska raivaustyöt alueella oli jo aloitettu.

Modernissa ruutuasemakaavassa otettiin huomioon paloturvallisuuden lisäksi myös edustavuus. Asemakaavassa kaupunginosia jakoivat leveät puistokadut ja keskustan kortteleita palokadut. Näin pyrittiin minimoimaan uuden suurpalon mahdollisuus. Korttelit eivät olleet enää säännöllisiä neliöitä vaan vaihtelevan suorakaiteen muotoisia. Kortteleiden kulmiin suunniteltiin kulmatornitaloja tehostamaan kadunkulmia. Asemakaavassa tilaa suorastaan tuhlatiin leveisiin puistokatuihin ja liian suureen toriin.⁵

Setterberg jätti kaupungin länsirannan rakentamattomaksi ja piirsi alueelle englantilais-tyyppisen kävelypuiston, joka erottaa ruutukaava-alueen merenrannasta.⁶ Puusto suojaa kaupunkia koleilta merituulilta ja rantojen kiveämättä jättäminen säästi kustannuksia.⁷ Rantapuisto ulottui nykyisen Pitkänkadun länsipuolella sijainneen Onkilahden pohjukasta

² Salo 1981, 17.

³ Piispala 2010, 157.

⁴ Lehtikanto 1943, 25.

⁵ Lehtikanto 1943, 27.

⁶ Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Vaasan rantapuistovyöhyke julkisine rakennuksineen ja Vaasan Höyrymylly. <www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1709>

⁷ Salo 1981, 18.

Kustaanlinnan niemelle. Rantapuisto ja lähes luonnontilainen rantametsä tarjosivat Setterbergin mukaan kaupunkilaisille vähäisin kustannuksin sekä suojaa merituulilta että kauniin englantilaistyyllisen kävelypuiston. ⁸ Yhtenäinen puistoverkko kuitenkin katkesi jo vuonna 1863, kun uusi lääninvankila valmistui rantaan. Myös valtion virastotalo eli hovioikeudentalo haluttiin sijoittaa lähelle rantaa, suojaan mahdolliselta tulipalolta. ⁹

Lehtikannon mukaan uusi Vaasa oli harvinaisessa määrin yhden miehen käsialaa. Setterberg suunnitteli kaupunkiin jopa ulkorakennuksia ja aitoja. ¹⁰

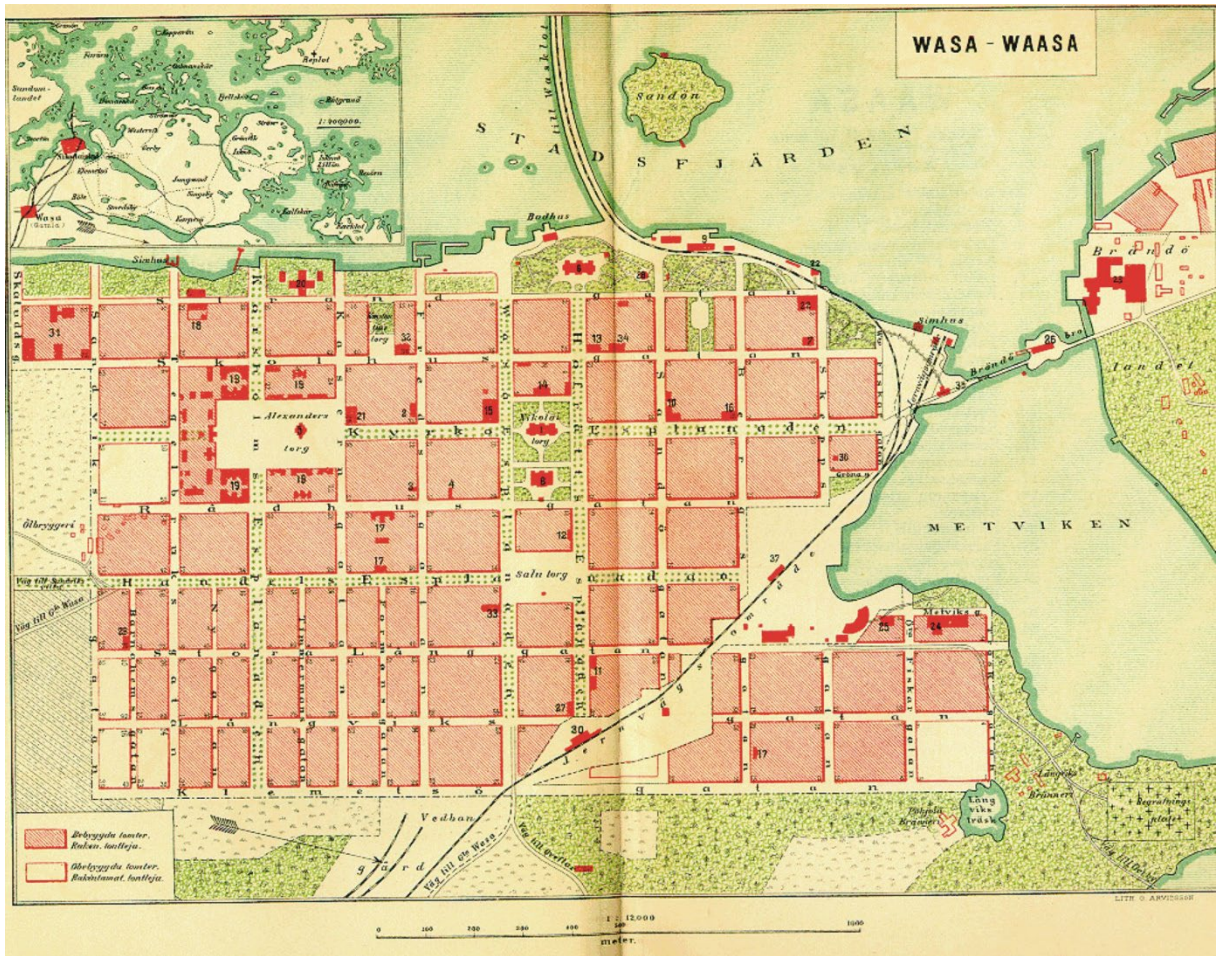

Kuva 8. Setterbergin asemakaava, 1855. Lähde: Vaasan kaupungin kaavoituksen arkisto.

⁸ Piispala 2010, 135.

⁹ Salo 1981, 20.

¹⁰ Lehtikanto 1943, 31.

Kuva 10. Uuden Vaasan keskusta-alueen kartta, 1905. Lähde: Vaasan kaupungin kaavoituksen arkkitehti.

VAASA

Pohjakartta v. 1947
rakennukset v. 1930-l

Kuva 11. Vaasan kartta, jossa pohjakartta on vuodelta 1947 ja rakennukset 1930-luvulta. Lähde: Vaasan kaupungin kaavoituksen arkisto.

3.2 C. A. Setterberg arkkitehtina

Carl Axel Setterberg (tai Karl Aksel Zetterberg) syntyi Ruotsissa, Bogsta Norrbyssä Södermanlandissa, elokuussa 1812. Hän kuoli Vaasassa tammikuussa 1871.

Setterberg opiskeli arkkitehdiksi Ruotsin kuninkaallisessa taideakatemiassa vuosina 1834–1841, jossa hänet palkittiin ainakin kahdella mitalilla vuosina 1838 ja 1839. Vuonna 1839 hänet nimitettiin Gävleborgin läänin muurimestariksi, jonka tehtäviin kuului muuraustyön valvonta kaupungissa. Setterberg oli erityisen perehtynyt muuraukseen ja toiminut itsekin muurarina opiskeluaikoinaan. Vuonna 1841 hänet nimitettiin Gefleborgin läänin rakennusmestariksi. Setterbergin varhaisin tuotanto Ruotsissa edustaa empireä. Rakennuksia ei tiettävästi ole säilynyt, mikä johtuu Gävlen kaupungin palosta vuonna 1869.

Työskenneltyään kymmenen vuotta hän kuoli Vaasan palosta, kiinnostui kaupungin jällelenrakentamistyöhön liittyvistä mahdollisuuksista, ja haki avoimna olevaa Vaasan lääninarkkitehdin virkaa. Hänet valittiin tehtävään määräaikaisena vuonna 1853, ja virka vakinaistettiin vuonna 1855 Setterbergin saatua Suomen suuriruhtinaskunnan kansalaisuuden. Hän oli tehnyt vaikutuksen kuvernööri Berndt Federleyhin, ja hänestä tuli myös Vaasan kaupunginarkkitehti vuonna 1854. Kaupunginarkkitehdin työhön kuuluivat asemakaavatyö, yleisten rakennusten piirustukset ja kustannusarviot sekä työnjohto. Tätä virkaa hän hoiti kuolemaansa asti, vaikka kaupungin porvarit esittivät asemakaavan valmistamisen jälkeen virkaa lakkautettavaksi lähes vuosittain. He pitivät arkkitehdin suunnittelemaa rakennuksia tarpeettoman kalliina ja luottivat enemmän rakennusmestareihin.

Lääninarkkitehdin tehtäviin kuului mm. tarkastuksien toimittaminen läänin alueella sekä piirustusten ja kustannusarvioiden laatiminen kunnallisiin rakennuksiin. Setterberg on suunnitellut Pohjanmaalle kahdeksan kirkkoa, mutta kaikkia niistä ei ole toteutettu. Tuohon aikaan oli tavallista, että intendenttikonttori muokkasi kirkkojen piirustuksia tai laati kokonaan uudet.¹¹

Setterberg sai tehtäväkseen suunnitella asemakaava uudelle Vaasalle, Nikolainkaupungille (1855–1917). Asemakaavasta tuli moderni ja edustava ruutuasemakaava, jossa paloturvallisuutta lisättiin avaralla torilla, kortteleita halkovilla palokaduilla ja jakamalla kaupunkia osiin leveillä puistokaduilla. Setterbergin suunnitelmaan kuuluivat myös runsaat puistot, jotka olivat aiemmin saaneet kaupunkisuunnittelussa vain vähän tilaa. Englannista lähtöisin oleva, luontoa mukaileva puistotyyli oli saanut Ruotsissa jalansijaa jo 1700-luvun lopulla. Helsinkiin perustettiin tätä tyyliä edustava Kaivopuisto vuonna 1835.

Setterbergin aika Vaasassa sijoittuu ajankohtaan, jolloin uusgoottilainen rakennustaide alkoi saada suosiota maassamme. Setterberg oli erityisen ihastunut Saksan keskiaikaisiin linnoihin, mutta hänen suunnitelmansa perustuvat enemmän englantilaisiin esikuviin, joissa näkyy tiiligotiikan ohella empireajan horisontaalisuus. Rakennukset olivat yleensä kaksikerroksisia ja niissä oli laakea katto. Pohjakaava oli symmetrinen.¹²

Lehtikanto luonnehtii Setterbergiä aidoksi monumentaalitaiteilijaksi. Hänen gotiikkansa on tukevaa ja kiinteärakenteista. Turhaa koristeellisuutta on vältetty, mikä johtuu

¹¹ Lehtikanto 1943, 75.

¹² Lehtikanto 1943, 13–18.

varmasti osaltaan myös siitä, että rakennuskustannuksissa tuli olla säästäväinen. Setterbergin rakennuksissa ei ole käytetty holvausta vaan suositaan englantilaiseen tapaan puurakenteista kattoa.¹³

Setterbergin tuotanto Vaasassa oli runsasta, ja hänen alaisuudessaan oletetaan työskennelleen useita piirtäjiä. Tämä on päätelty siitä, että hänen jäämistöstään on löytynyt ainakin 12 piirustustaulua.¹⁴ Hänen ensimmäinen Vaasaan suunnitteleman julkinen rakennus oli hovioikeudentalo, jota pidetään Setterbergin mestariteoksena.

Setterbergin Vaasaan suunnittelemissa rakennuksissa ovat muun muassa:

- A. A. Levónin talo eli Vaasan höyrymyllyn konttorirakennus (1861),
- Uusi hovioikeudentalo (1862),
- Vaasan kirkko eli Pyhän kolminaisuuden kirkko (1862),
- Raatihuone, myöhemmin ruotsalainen lyseo (1864),
- Vaasan tullikamari (1865),
- Maaherrantalo (1865),
- Vaasan kruununmakasiini (1866) sekä
- yli 150 yksityisrakennusta.

Setterberg on valittu kaikkien aikojen merkittävimmäksi vaasalaiseksi kaupungin 400. juhlavuonna 2006 järjestetyssä äänestyksessä.¹⁵

3.3 Kruununmakasiini

3.3.1 Yleistä kruununmakasiineista¹⁶

Kruununmakasiinit ovat suuria viljavarastoja, joita rakennettiin Suomeen pääasiassa Venäjän vallan aikana, noin vuosina 1820–1912.¹⁷ Kruununmakasiineja oli määrätty rakennettavaksi jo Ruotsin vallan aikana jokaiseen läänin. Rakennettavien makasiinien sijainti valikoitui logistiikan perusteella kaupunkeihin, joista jyvää olisi mahdollisimman helppo kuljettaa vesiteitse Ruotsiin. Alun perin viljavarastoja käytettiin vain hovin ja sotaväen tarpeisiin. Myöhemmin kruununmakasiineista maksettiin myös virkamiehille palkkaa viljana.¹⁸

Kruununmakasiinit sijaitsivat pääsääntöisesti läänien pääkaupungeissa ja varuskuntakaupungeissa, mutta niitä oli myös muualla. Kruununmakasiinit sijoitettiin usein kaupungin laitamille tulipalojen varalta sekä veden äärelle vesitse tapahtuvien viljakuljetusten helpottamiseksi. Vuonna 1821 perustettiin julistuksella (3.12.1821) kruununmakasiinirahasto. Julistuksen mukaan Oulun, Savon, Vaasan, Karjalan ja Kymenkartanon läänien

¹³ Lehtikanto 1943, 86.

¹⁴ Salo 1981, 20.

¹⁵ Pohjanmaan maakuntaportaali 2006.

¹⁶ Grönbacka 2010, 84.

¹⁷ Heikonen 2010.

¹⁸ Pernu 1991, 4–6.

asukkaat saavat ostojen lisäksi lainata viljaa em. rahastosta.¹⁹ Viljaa siirrettiin kruununmakasiinista toiseen sen mukaan, missä tarve oli suurin.

Vuodesta 1860 alkaen lainamakasiineja eli ns. pitäjänmakasiineja alettiin rakentaa joka kuntaan turvaamaan siemenviljan tarve ja katovuosina myös syömävilja. Nälkävuodet vauhdittivat makasiinien rakentamista 1860-luvun lopulla.

Suomessa kruununmakasiinien ja pitäjänmakasiinien toimintaa valvoi maaherra. Toiminnasta vastasi makasiininhoitaja, jonka virka oli lääninkonttorin alainen. Hoitajan vastuulla olivat mm. veroviljan kuljetus ja vastaanotto, viljan osto, myynti ja lainaus sekä makasiinien tilojen riittävydestä ja kunnosta huolehtiminen. Makasiininhoitaja oli korkea-arvoinen ja luotettavaksi tiedetty virkamies. Vuonna 1876 makasiininhoitajan tehtävä muutettiin ylimääräiseksi tehtäväksi, koska katsottiin, että tehtävään ei tarvita kokopäiväistä virkamiestä.

Kruununmakasiineihin kerättiin viljelijöiden osuus kruununverosta, eli *kruununjyvät*. Viljelijöiltä puuttui usein käteisvaroja, joten vero perittiin pääasiassa leipäviljaan käytettävänä ohran ja rukiin sekä kauran jyvänä.²⁰ Valtio antoi myös nälkävuosina lainoja ja avustuksia hyvinä vuosina ostamastaan viljasta. Kruununjyvien kerääminen lopetettiin vasta vuonna 1925, kun maavero lakkautettiin. Jyvälaitoksen lakkauttamisen myötä makasiinirakennuksia alettiin tarjota muuhun käyttöön. Monet niistä ovat olleet puolustusvoimien käytössä.²¹

Vuonna 1908 tehdyn inventoinnin mukaan Suomessa oli 19 kruununmakasiinia. Viimeinen kruununmakasiini valmistui ilmeisesti vielä tämän jälkeen Tammisaareen vuonna 1912. Kruununmakasiineja oli nykyisissä maan suurimmissa kaupungeissa Helsingissä, Tampereella ja Turussa. Lisäksi kruununmakasiineja oli Jyväskylässä, Oulussa, Vaasassa, Porissa, Hämeenlinnassa, Joensuussa, Kuopiossa, Savonlinnassa, Raahessa, Mikkelin Ristiinassa ja pienemmillä paikkakunnilla Hämeenkyrössä, Kuortaneella, Tammisaaressa (Raaseporissa) sekä Sundissa (Ahvenanmaalla). Useiden kruununmakasiinien piirustukset laadittiin valtion Intendenttikonttorissa, mutta makasiinien suunnittelijoiden joukossa oli myös useampi tunnettu arkkitehti, muun muassa Carl Ludvig Engel, Charles (Carlo) Bassi ja Ernst Lohrmann.

Toisarvoisessa varastokäytössä olleiden kruununmakasiinien kulttuurihistorialliseen ja kaupunkikuvalliseen arvoon alettiin kiinnittää huomiota 1900-luvun loppupuolella ja useissa kaupungeissa makasiini on muutettu museokäyttöön: Hämeenlinnassa ja Tampereella makasiini toimii taidemuseona, Porissa makasiinissa toimii Rosenlew-museo, Savonlinnassa kulttuurihistoriallinen museo ja maakuntamuseo, Raahessa kaupunginmuseo ja Turussa makasiinin tilat ovat osa Forum Marinum -merikeskusta.

Raahen kruununmakasiinin on suunnitellut Ernst Lohrmann vuonna 1849. Piirrosten mukaan rakennus esitettiin rakennettavaksi joko tiilestä tai luonnonkivestä. Rakennus muistuttaa hyvin paljon Vaasan makasiinia ja todennäköisesti Setterberg on käyttänyt sen piirustuksia mallina omassa suunnitelmassaan. Lohrmannin makasiini on kuitenkin

¹⁹ Pernu 1991, 7–8.

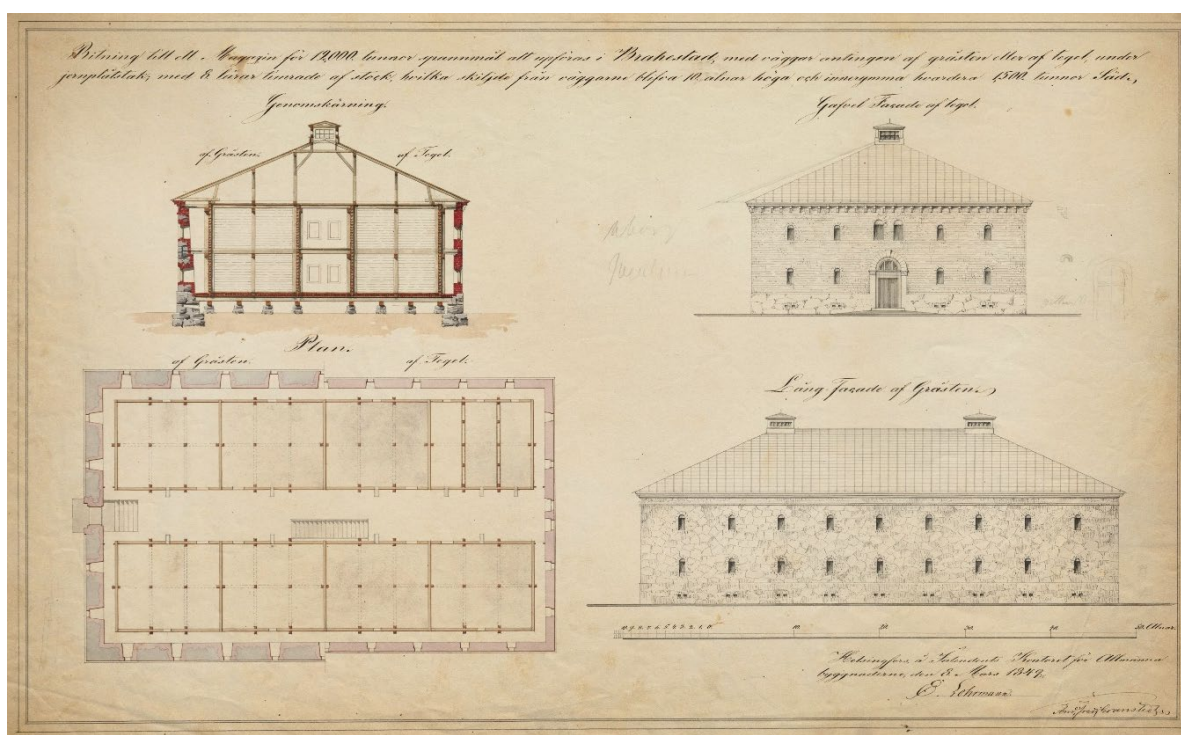
²⁰ Pernu 1991, 1–3.

²¹ Grönbacka 2010, 84.

pelkistetympi kuin Vaasan makasiini. Raahen makasiinikin oli pitkään sotilassiirin varastona ennen kuin se 1990-luvulla vuokrattiin museon varastoksi. Pitkällisten rahoitusneuvottelujen jälkeen makasiini saatiin lopulta kunnostettua ja siinä avattiin Raahen kruunumakasiinimuseo vuonna 2012.

Savonlinnan kruunumakasiinin on suunnitellut niin ikään Ernst Lohrmann ja se valmistui vuonna 1852. Piirustukset ovat kopio Oulun makasiinin piirustuksista. Tyyliiltään rakennus edustaa lähinnä uusklassismia. Rakennus suojeltiin lääninhallituksen päätöksellä jo vuonna 1964. Savonlinnan museo on toiminut rakennuksessa vuodesta 1985.²²

Savonlinnassa, Porissa ja Raahessa makasiinin sisään rakennettu hirsikehikko laareineen oli kokonaisuudessaan purettu jo varhaisessa vaiheessa. Turun Forum Marinumissa on osa hirsiseinistä säilynyt.

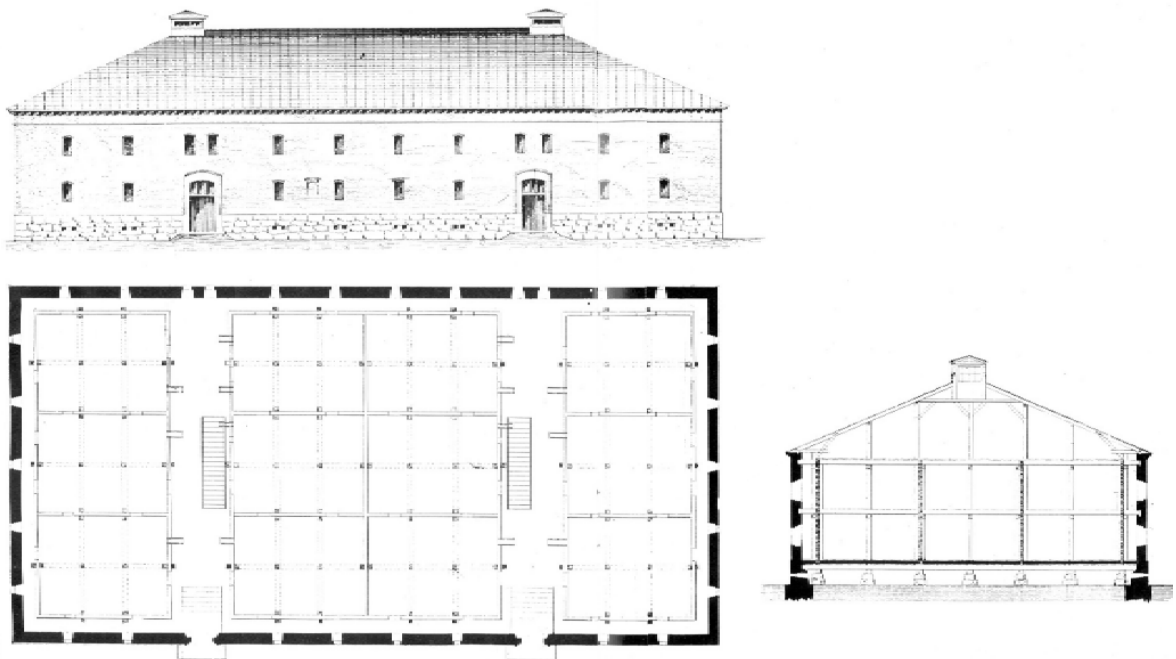

Kuva 12. Raahen kruunumakasiini muistuttaa huomattavan paljon Vaasan makasiinia. Piirustukset on tehty joko luonnonkivestä tai tiilestä muurattavalle rakennukselle. Piirustukset: Raahen museo.

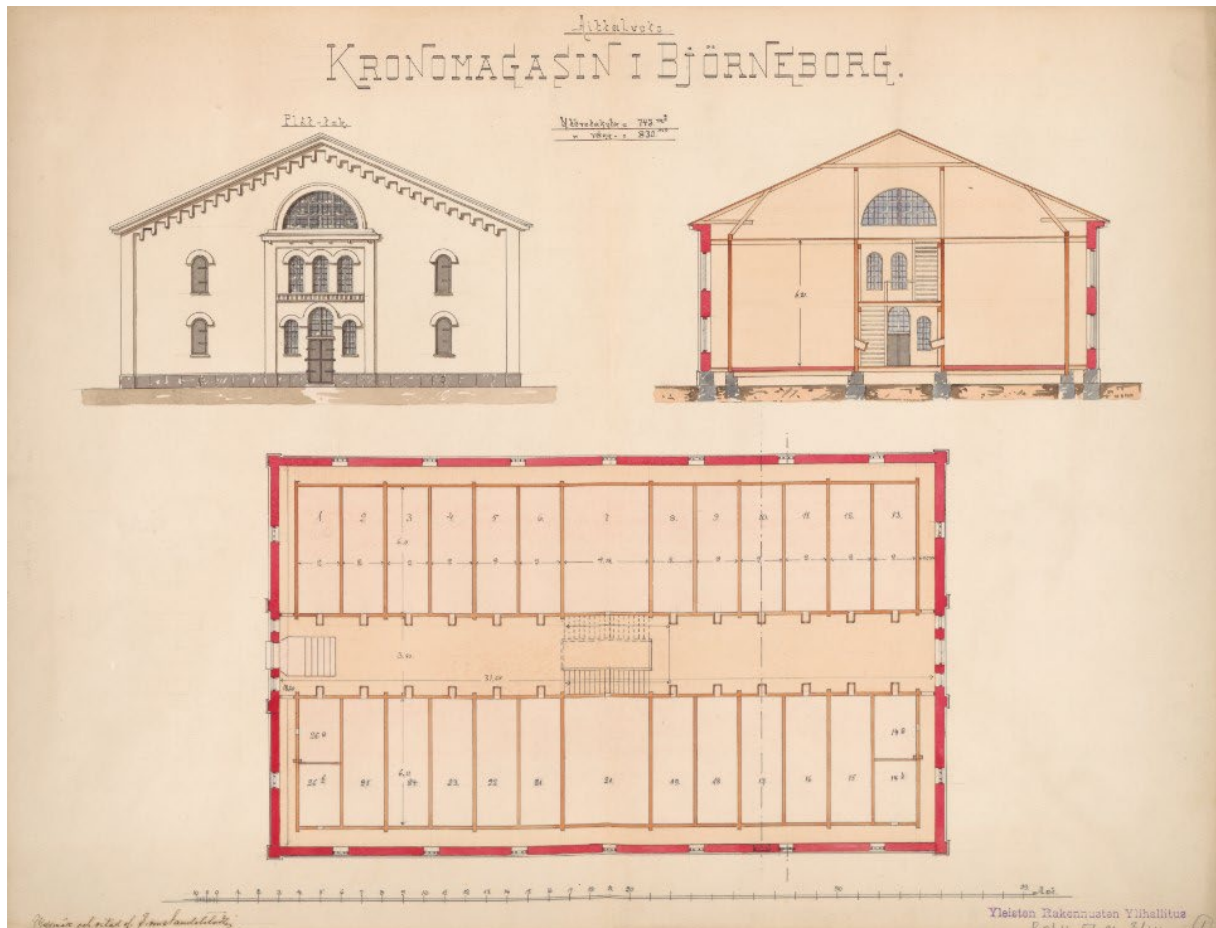
²² Hytönen 2012.

Kuva 13. Raahen kruununmakasiini 1931. Kuva: Museovirasto, historian kuvakokoelma. Finna.fi.

Kuva 14. Savonlinnan makasiinin piirustukset. Savonlinnan makasiinissa on kaksi sisäänkäyntiä pitkällä sivulla ja hirsikehikko sekä viljalaarit sijoittuvat kahden poikittaisen käytävän ympärille. Kuva: Savonlinnan museo.

Kuva 15. G. Th. Chiewitzin suunnittelema Porin Aittaluodon kruununmakasiini on valmistunut 1860-luvulla. Makasiinissa avattiin Satakunnan Museoon kuuluva Rosenlew-museo vuonna 2006. Kuva: Satakunnan Museo.

3.3.2 Vaasan kruununmakasiini

Vanhassa Vaasassa sijaitsi puurakenteinen lainajyvämakasiini, joka oli rakennettu 1700-luvun lopulla.²³ Kruununmakasiini perustettiin Vaasaan vuonna 1812, ja se sijaitsi lähellä nykyistä Vanhan Vaasan sairaalaa. Vanha makasiini purettiin tarjoushuutokaupan myötä vuonna 1873. Rakennuksen kivijalkaa on vielä nähtävissä Torikadun varrella. Rakennus oli osittain kivirakenteinen ja turvekattoinen, ja sinne mahtui noin 6 000 viljatynnyriä.²⁴

Uusi valtion viljamakasiini oli ensin tarkoitus rakentaa Palosaaren sillan länsipuolelle. Setterberg teki ensimmäiset piirustukset neliönmuotoista ja lyhtyhuippuista makasiinia varten. Kaupunki ei kuitenkaan halunnut luovuttaa rakennuspaikkaa ja makasiini päätettiin rakentaa syrjäisempään paikkaan vankilan eteläpuolelle. Setterberg sai vuonna 1865 tehtäväkseen tehdä korjauslaskelmat vanhalle makasiinille, sekä laatia piirustukset huomattavasti suuremmalle, uudelle makasiinirakennukselle Nikolainkaupunkiin. Yleisten rakennusten ylihallituksessa toiminut yli-intendentti E. Lohrmann kertoi kirjjeessä

²³ Rakennushallituksen arkiston listassa mainitaan makasiini, jonka piirustukset on signeerannut C. L. Engel vuonna 1829. Lähde: Pernu 1991, 12.

²⁴ Grönbacka 2010, 85.

lähettävänsä Setterbergille vanhojen viljamakasiinien piirustuksia, joita tulisi käyttää esikuvana uuden makasiinin suunnittelussa.²⁵ Vaasan makasiini muistuttaakin suuresti Lohrmannin suunnittelemaa Raahan makasiinia.

Makasiinin uudet piirustukset valmistuivat vuonna 1866, mutta vasta toukokuussa 1870 valmistuivat lopulliset, tarkat rakennuspiirustukset ja Setterberg laati tarkan urakkatarjouksen. Tiilirakenteisen ja peltikattoisen makasiinin kustannusarvio oli 58 000 markkaa. Urakoitsijaksi valittiin Setterbergin ehdotuksesta rakennusmestari Carl Danielsson. Sopimus edellytti, että hirsikehikko tuli pystyttää kevään ja alkukesän aikana 1871, minkä jälkeen tehtiin muuraustyöt ja vesikatto tuli saada valmiiksi syyskuun aikana. Vesikattolaudat tuli käsitellä vernissalla, samoin peltikattopellit molemmin puolin.

Keväällä 1872 jatkettiin sisätöillä. Lattiapalkit ja -lankut käsiteltiin kuparivihtrilliliuoksella. Lankkulattian alle oli jo tehty tiililattia. Sopimuksessa määrättiin myös, että kannatinpalkit ja hirret tuli käsitellä tervan ja kalkin seoksella.

Makasiinin tiilirunko rakennettiin tiilistä, jotka oli alun perin tilattu ulkosaaristoon rakennettavaa majakkaa varten. Majakan rakennustöiden keskeydyttyä ylihallitus ja lääninrakennustoimisto pääsivät sopuun siitä, että vaasalaiselta Danielssonin tiilitehtaalta tilausta 260 000 tiilestä 147 000 saatiin kruununmakasiinin seiniä varten.²⁶

Rakennus toteutettiin hätäaputöinä, eli perustusten kaivamiseen ja rakennustöihin osallistui työttömiä ja muita vähäosaisia, hädänalaisia ihmisiä. Makasiinin valmistumisaikaa edelsivät nälkävuodet sekä niitä seuranneet taloudelliset vaikeudet, joiden oletetaan myöhästyttäneen makasiinihankeeseen toteuttamista. Rakennus valmistui lopulta marraskuussa 1872. Makasiininhoitaja, varatuomari C. F. Hedman tarkasti rakennuksen ennen sen käyttöönottoa.²⁷

Ulkomuodoltaan rakennuksesta tuli verrattain matala ja suorakaiteen muotoinen. Lyhyiden sivujen pituus on kolmannes pitkistä sivuista. Julkisivut on jaettu yhtä suuriin pintoihin "liseenien" avulla, jolloin lyhyet julkisivut on jaettu kolmeen, ja pitkät yhdeksään yhtä suureen osaan. Pienet kaari-ikkunat sijaitsivat kahdessa kerroksessa, ja yläkaaret on jaettu segmentteihin aikakauden tiiliarkkitehtuurille tyypilliseen tapaan. Rautaluukuin varustetuissa ikkuna-aukoissa on lisäksi kalterit. Viljavaraston räystäään alaosaa kiertää pyörökaarifriisi, joka ilmentää romaanista tyyliä. Lehtikannon mukaan rakennus oli Setterbergin onnistuneimpia ja yksi Vaasan hienoimmista rakennuksista.²⁸

Makasiinissa oli kaksi kerrosta sekä avoin ullakkotila. Tiilikuoren takana oli hirsikehikko. Hirsikehikon ja tiiliseinän väliin oli jätetty noin 80 cm:n levyinen tyhjä tila. Rakennustapa takasi sen, että vilja pysyi kuivana, ja toisaalta varkaiden oli vaikeampi päästä siihen kärsiksi. Myös tuholaiset pysyivät helpommin loitolla. Kaksinkertainen seinärakenne on tavallinen hirsirakenteisissa pitäjänmakasiineissa.²⁹

²⁵ Salo 1981, 18 ja Grönbacka 2010, 86.

²⁶ Grönbacka 2010, 86-87.

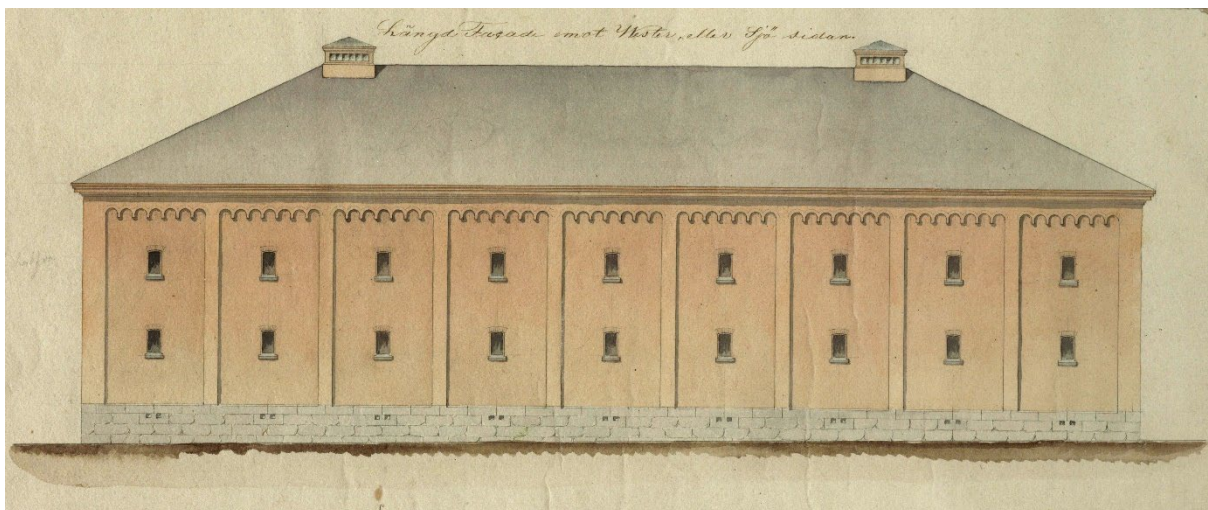
²⁷ Grönbacka 2010, 87.

²⁸ Lehtikanto 1943, 60-61.

²⁹ Grönbacka 2010, 88.

Makasiinin kummassakin kerroksessa on käytävän molemmin puolin kymmenen huonetta. Väliseinät on tehty paksusta hirrestä. Ulko- ja sisäseinän välissä on tyhjä tila, ja ulkosivuilla näkyvät rautaluukuin ja kalterein varustetut tuuletusaukot avautuvat vain tähän tilaan. Hirsiseinissä olevat aukot eivät ole samalla kohdalla tiiliseinän aukkojen kanssa. Käytäväseinällä on ollut isommat luukut, joiden kautta on päässyt huoneisiin sekä pienet luukut, joiden kautta vilja on säkitetty.

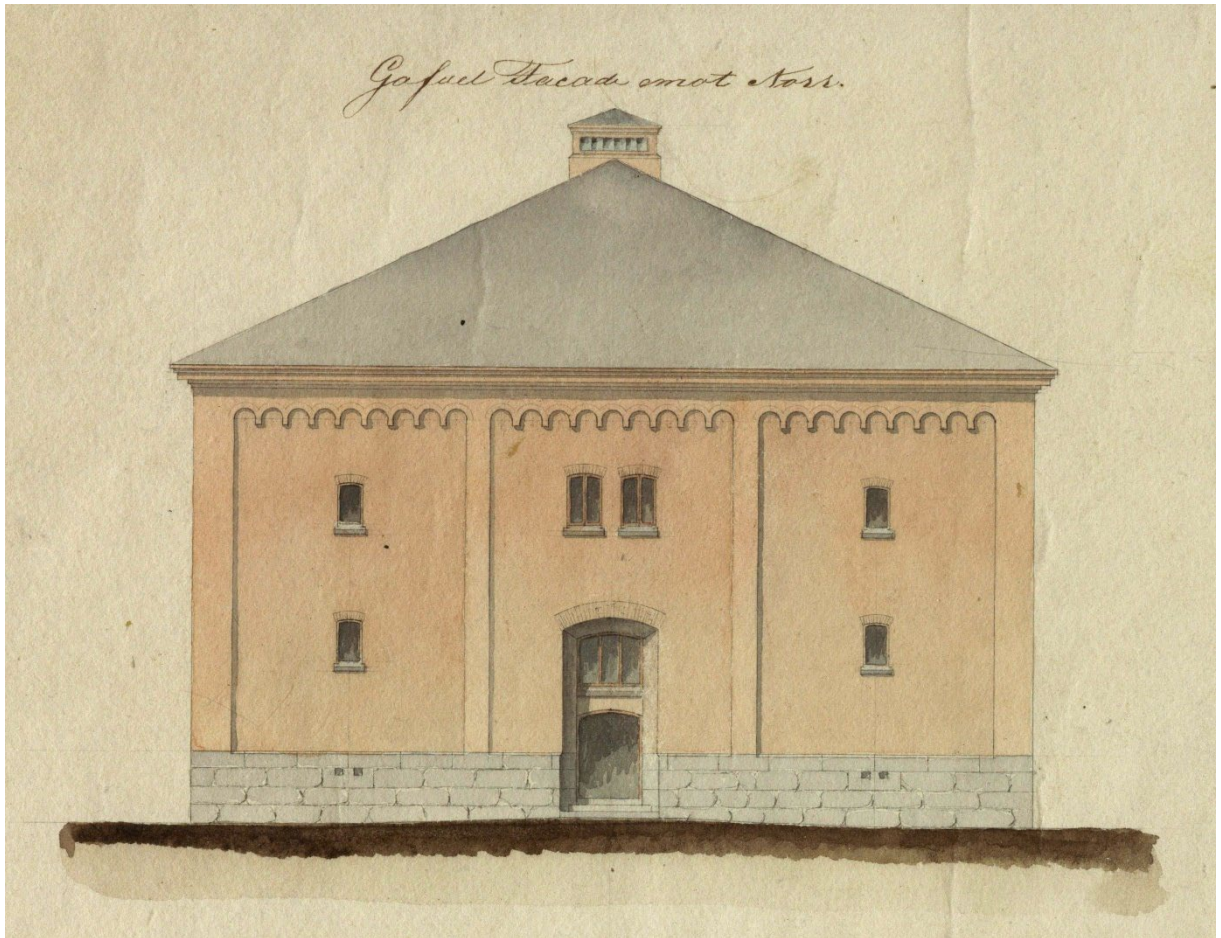
Vaasan kruununmakasiini on kooltaan 43 kertaa 19,45 metriä. Siinä voitiin säilyttää 20 000 tynnyriä viljaa.³⁰ Makasiinin kapasiteetti oli sama kuin Savonlinnan kruununmakasiinissa. Savonlinnan makasiinissa oli 12 kahden kerroksen korkuista laaria, joista viljaa voitiin säkittää käytävän puolella. Vilja laskettiin laareihin kolmannesta kerroksesta. Savonlinnan laarit olivat kymmenen kyynärää eli noin 6 metriä korkeita.³¹ Vaasassa laarien korkeudeksi on mainittu 284 tuumaa eli noin 7,2 metriä. Kerroskorkeus on noin 4 metriä eli laarit olisivat olleet kahden kerroksen korkuisia. Hirsikehikko muodostaa laarien ulkoseinät, minkä lisäksi huoneet oli jaettu väliseinillä kuuteen osaan. Laarien väliseinät tukeutuivat huoneissa oleviin pystytolppiin, mutta se miten laarit oli rakennettu välipohjan kannattajien kohdalla, ei käy ilmi piirustuksista.

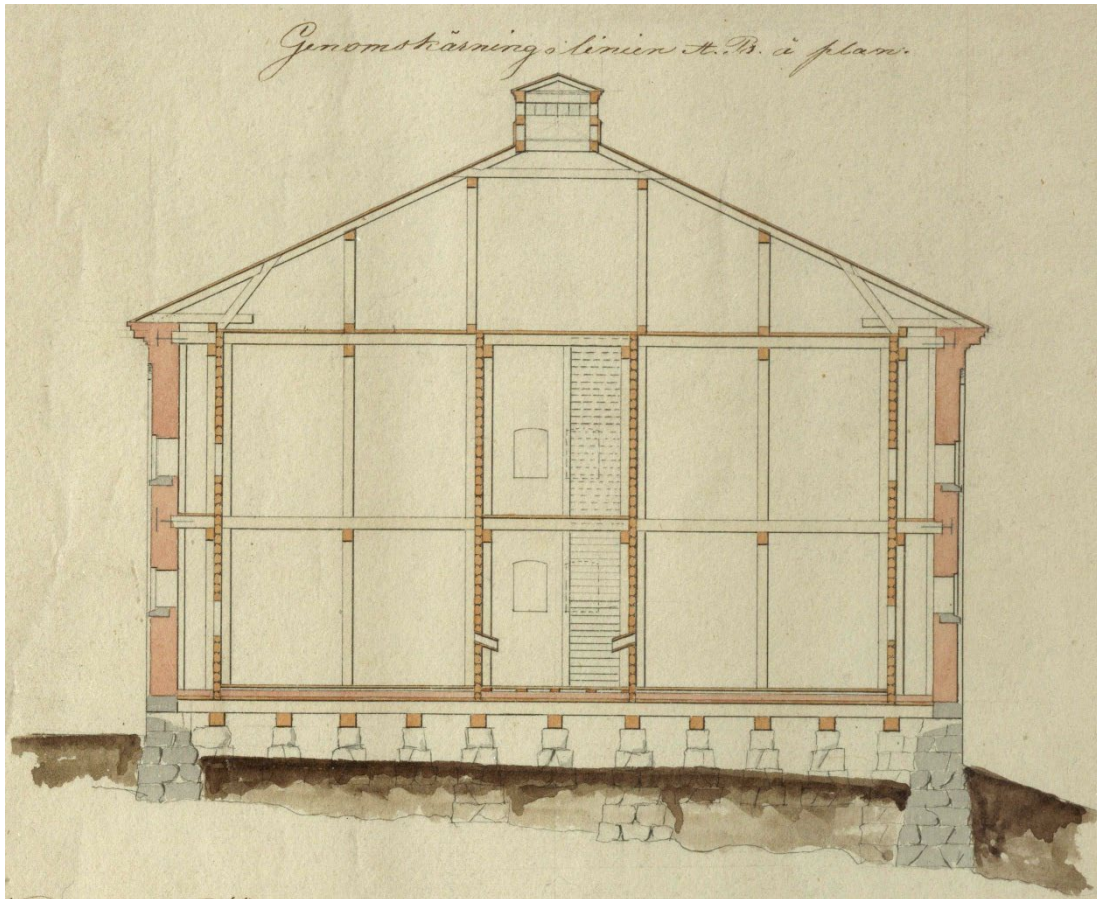
Kuva 16. Julkisivu länteen (merelle päin). Yksityiskohta C. A. Setterbergin 1866 signeeraamasta, alkuperäisestä rakennuspiirustuksesta "Project till ett Magasin för 20 000 Tunnor Spannmål all uppföras invid Nikolaistad". Lähde: Kansallisarkisto.

³⁰ Vaasan kaupungin verkkosivut. Kruununmakasiini. <www.vaasa.fi/asu-ja-ela/vapaa-aika/luontovaasa/retkeilykohteet/luontokohteet/etelainen-kaupunginselka/kruununmakasiini/>

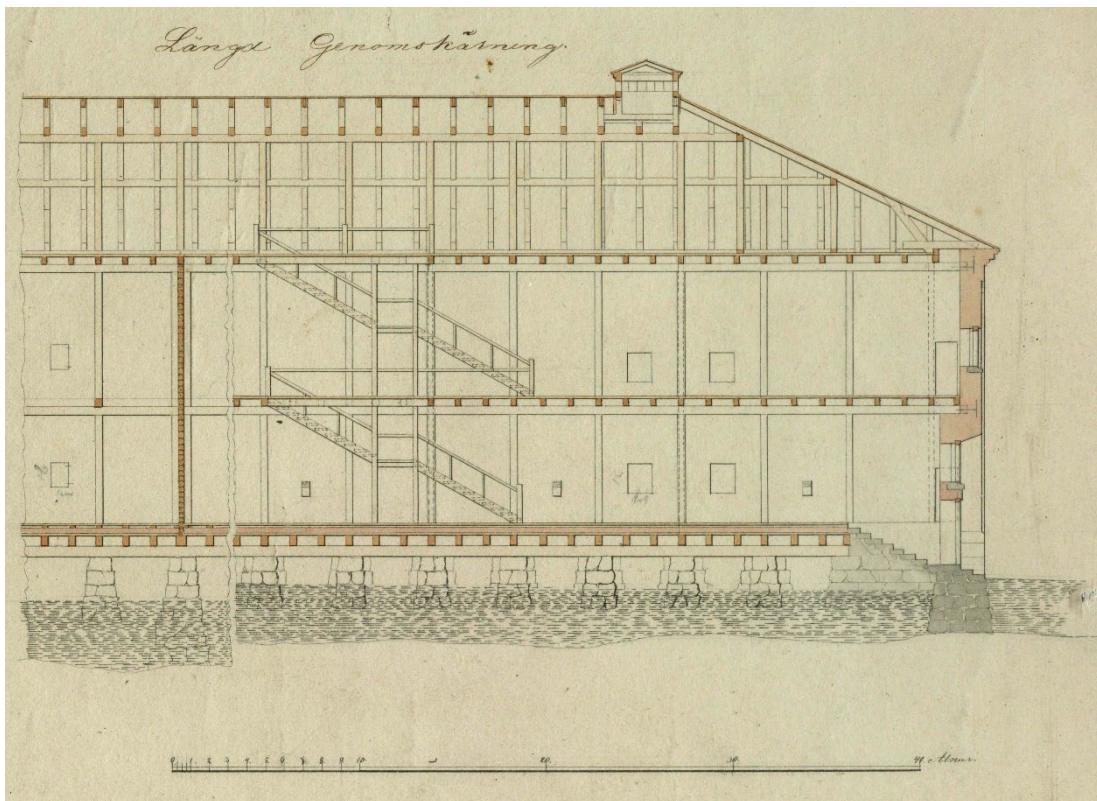
³¹ Hytönen 2012.

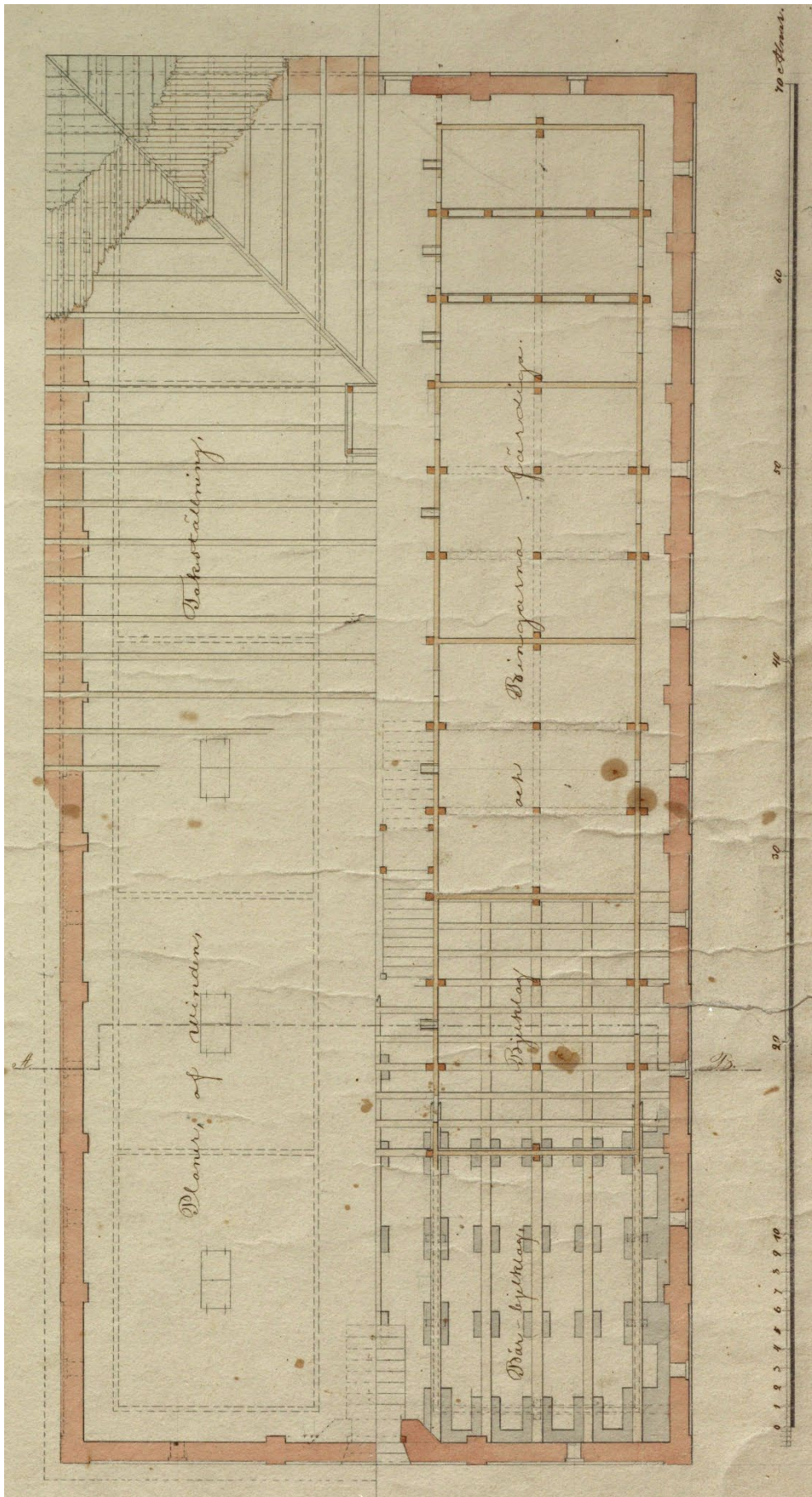
Kuva 17. Päätyulkisivu pohjoiseen. Lähde: Kansallisarkisto.

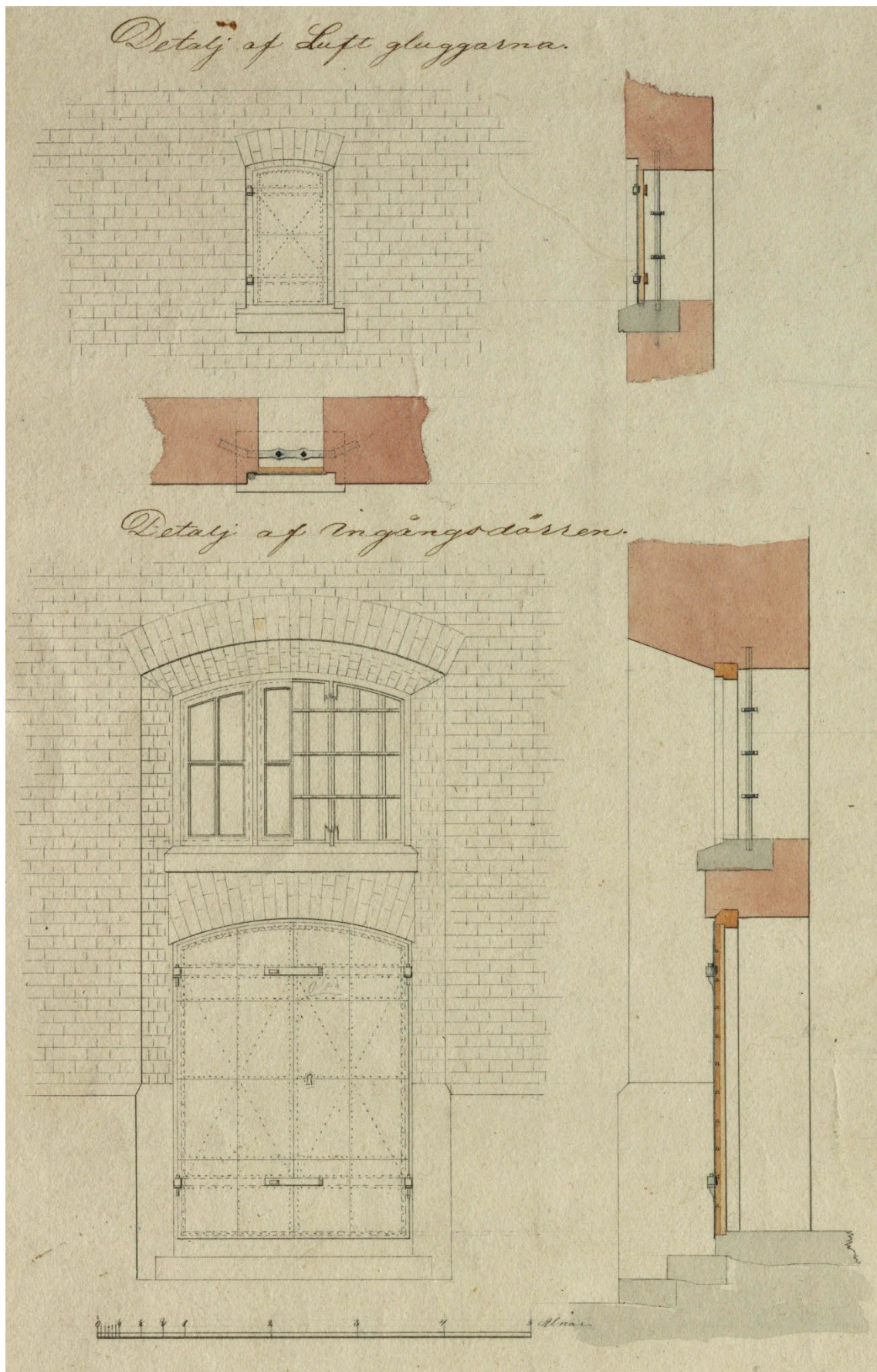
Kuva 18. Poikkileikkaus. Lähde: Kansallisarkisto.

Kuva 19. Leikkaus pituussuunnassa. Lähde: Kansallisarkisto.

Kuva 20. Pohjapiirustus ja kantavat rakenteet. Lähde: Kansallisarkisto.

Kuva 21. Tuuletusluukku ja ulko-ovi. Detaljipiirustukset. Lähde: Kansallisarkisto.

Kuva 22. Vilja on säkitetty käytävään johtavista aukoista, joissa on ollut lukittavat luukut.

Puolustusvoimien aika 1926–1999

Valtion Jyvälaitos lakkautettiin 1.7.1925. Makasiini siirtyi Puolustusvoimien hallintaan vuonna 1926 ja oli Vaasan läänin sotilaspiirin käytössä 1920-luvulta 1990-luvun loppuun saakka. Sotilaspiiri säilytti varastossa Puolustusvoimien sekä Pohjanlahden merivartioston materiaalia, mm. räjähteitä ja varusteita. Rakennuksessa oli vartiomies.³²

Lähteiden mukaan viljalaarit on purettu rakennuksen siirryttyä Puolustusvoimien käyttöön, millä tarkoitetaan huoneita jakavia kevyitä väliseinärakenteita. On huomioitava, että hirsikehikko itsessään muodostaa laarien ulkoseinärakenteen eli merkittävä osa laareista on säilynyt.

Rakennukseen tehtiin Puolustusvoimien aikana muitakin muutoksia. Alkuperäisten piirustusten mukaan huoneisiin ei ole ollut ovia, vaan luukut, joiden kohdalle on tehty myöhemmin ovet. Käytävän puolella olevat luukut ovat olleet isompia kuin ulkoseinillä olevat luukut ja niiden kautta on päässyt sisälle laareihin, kun ne ovat tyhjentyneet.

Käytävän välipohjassa on molempiin kerroksiin johtava tavaran nostoaukko ja leveä puurakenteinen luiska, jota myöten tavaraa on saatu yläkerroksista alas. Toiminnallisesti ne sopisivat viljamakasiinin käyttöön, mutta ne eivät ole ainakaan alkuperäisiä rakenteita.

Makasiinin pohjoispäähän on todennäköisesti 1960–70-luvulla rakennettu vaatimaton huoneisto, jossa on voinut majoittua. Seinät on levytetty ja tiloissa on ollut kuiva-käymälä. Sinne on tehty myös ikkuna, josta saadaan tosin melko vaatimattomasti luonnonvaloa.

Rakennuksessa on ollut ilmastointilaitteisto ja osassa tiloja sähkölämmitys.

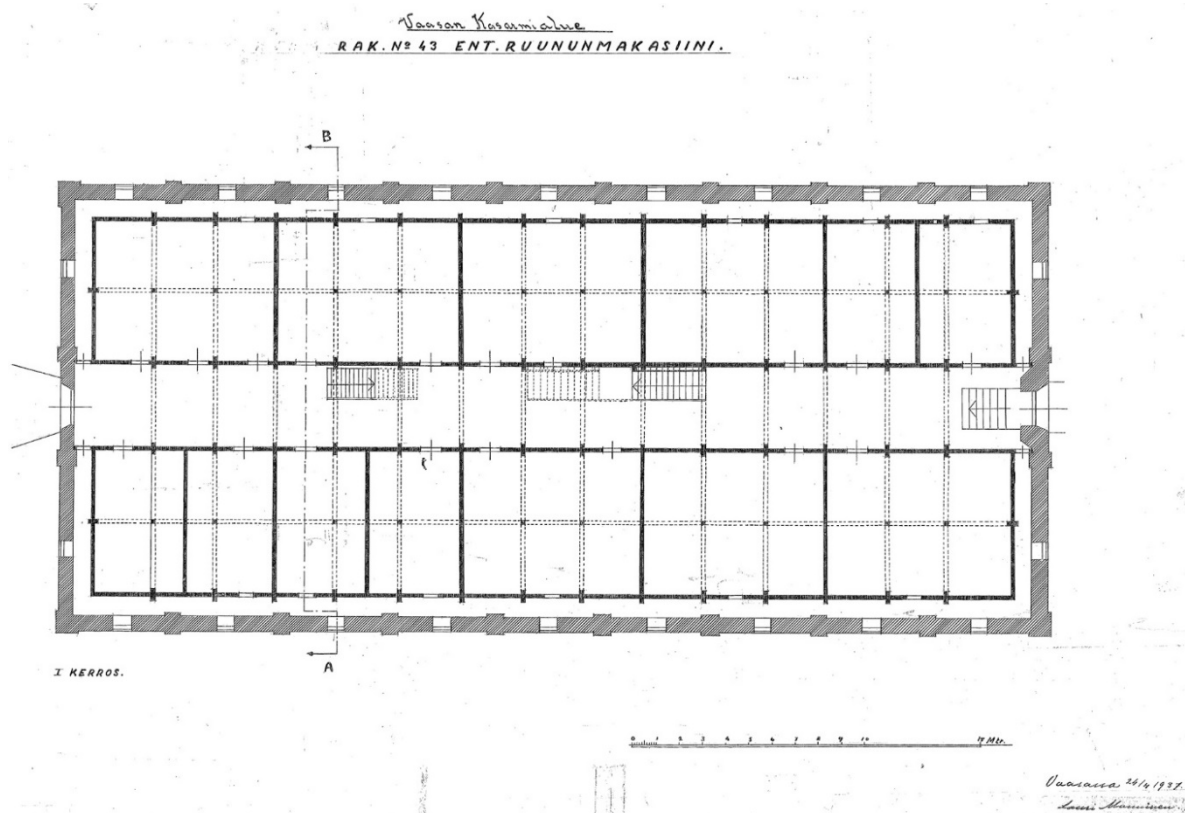
³² Grönbacka 2010, 89.

Kahteen huoneeseen rakennuksen eteläpäässä on tehty betonilattia alapohjan lahoamisen takia vuonna 1979. Lahoaminen johtui ilmeisesti tuuletusluukkujen sulkemisesta, mutta kivijalka on juuri tässä osassa rakennusta hyvin matala muutenkin, ja kosteusrasitusta näkyy myös tiiliseinässä.

Vuonna 1978 on korjattu kiviperustuksen liitoksia ja asennettu kosteudenpoistojärjestelmä varastohuoneisiin.

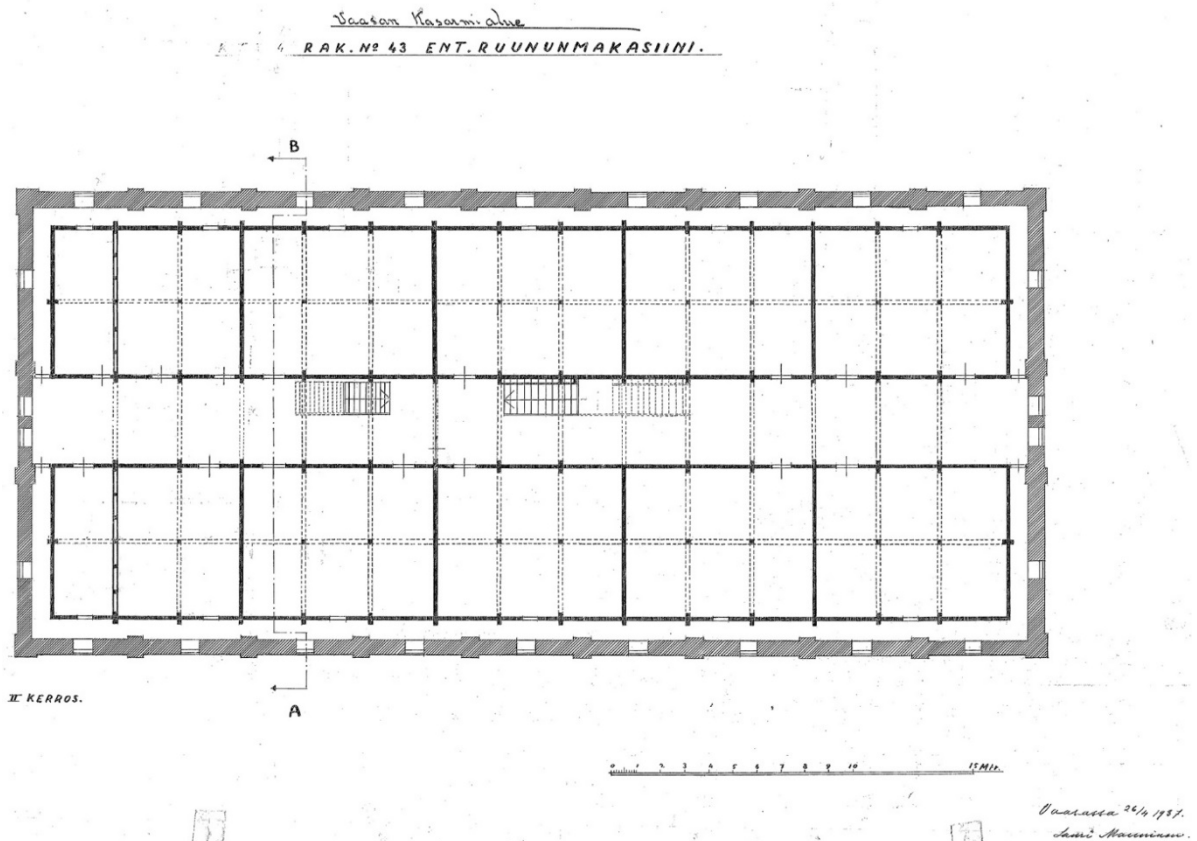
1980-luvun alussa seiniä on eristetty ja vuorattu ja käytävään on asennettu uusi valaistus vuonna 1982.³³

1930-luvulla tehtyjen piirustusten mukaan 1. kerroksessa kaakkoiskulmassa olevat kaksi huonetta ja luoteiskulmassa oleva yksi huone on jaettu väliseinillä kahdeksi huoneeksi. Toisessa kerroksessa näyttää siltä, että eteläpäässä olisi säilynyt kahdessa huoneessa vanha laarin väliseinä.

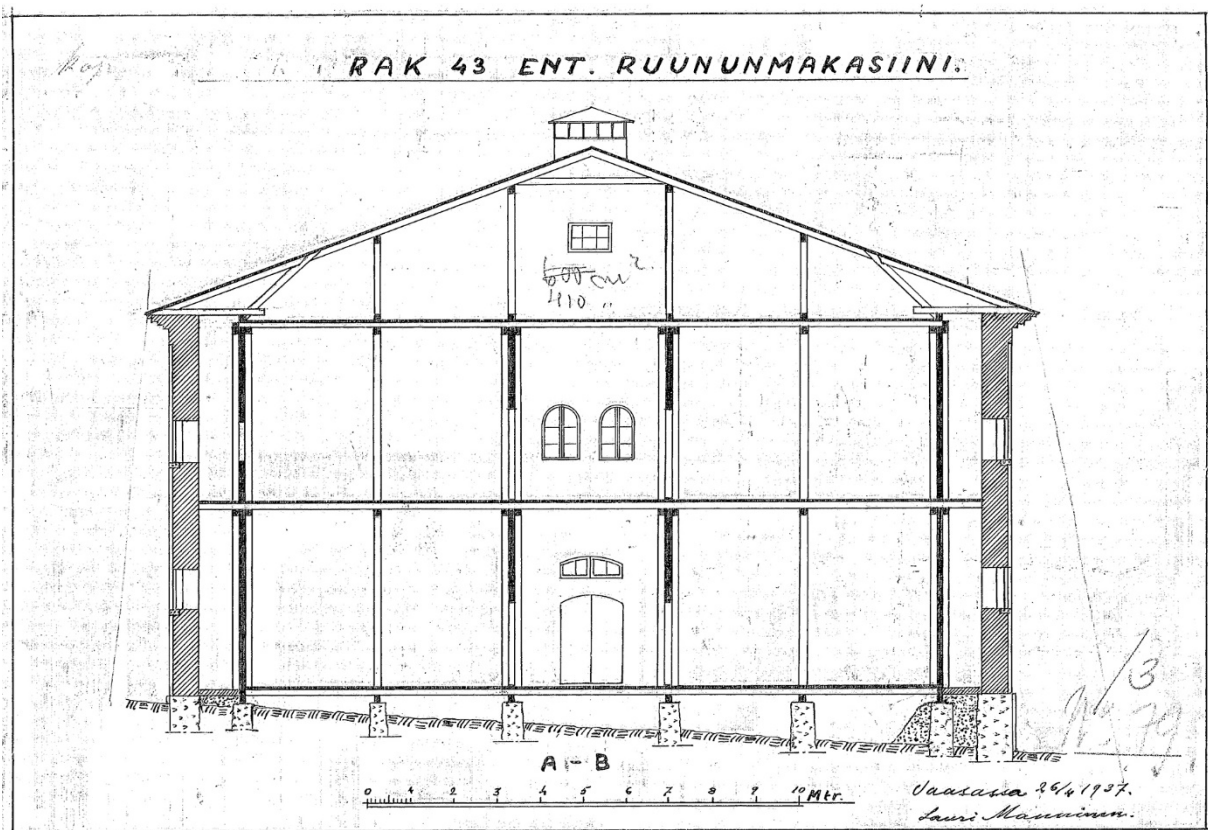

Kuva 23. Makasiinin 1. kerroksen pohjapiirustus vuodelta 1937. Kolmeen huoneeseen on tehty uusi väliseinä.

³³ Kaserninventering nr: 43, Kronomagasinet, vuosi? Pohjanmaan museo.

Kuva 24. Makasiinin 2. kerroksen pohjapiirustus vuodelta 1937. Kahdessa huoneessa on säilytetty laarin väliseinä.

Kuva 25. Makasiinin leikkauspiirustus vuodelta 1937.

Vuonna 1980 Vaasan kaupunki teetti kiinteistöselvityksen eräiden yleisten alueiden omistuksesta. Selvityksessä todettiin, että Kruununmakasiinin puisto oli varattu vuoden 1855 asemakaavassa puistoksi eikä rakennuskäyttöön. Maatalousministeriö oli luovuttanut alueen puolustusministeriölle 1920-luvulla, mutta missään ei ole osoitettu, että maatalousministeriö olisi joskus saanut alueen omistukseensa. Makasiini sijaitsee Klemetsön tilan mailla, jotka kaupunki omistaa. Puolustusministeriö katsoi, että alue kuuluu heille, mutta koska kaupunki oli aikanaan hakenut alueelle myös lainhuudon, makasiinia ympäröivä maa-alue katsottiin kaupungin omistamaksi.³⁴

Museovirasto teki esityksen rakennuksen suojelusta sisätiloihin asetuksen 480/85 mukaisesti vuonna 1991. Puolustusministeriö pyysi tuolloin, että rakennusta ei suojeltaisi, koska se vaikeuttaisi rakennuksen myyntiä. Rakennuksen ei enää katsottu palvelevan kovin hyvin Puolustusvoimia, joten siitä haluttiin päästä eroon. Neuvottelut kaupungin kanssa rakennuksen omistuksesta aloitettiin pian tämän jälkeen.

Kuva 26. Nosturia varten tehty aukko välipohjissa on tehty todennäköisesti vasta Puolustusvoimien aikana.

Kuva 27. Toisen kerroksen käytävään ullakolta johtava luiska on rakennettu osittain lattiassa olevan aukon päälle. Sitä ei myöskään näy alkuperäisissä piirustuksissa eli rakenne on tehty myöhemmin.

³⁴ Tiedoksianto selvittelytoimituksesta 12.3.1980. Vaasan kaupungin arkisto.

Kuva 28. Väliovet saranoineen ja salpoineen sopisivat kyllä 1800-luvun rakennukseen, mutta ne on todennäköisesti rakennettu vasta, kun rakennus siirtyi Puolustusvoimille. Oven kahvat ovat vielä myöhempää tekoa.

Suunnitelmia uutta käyttötarkoitusta varten

Vuonna 1982 kulttuurilautakunta teki esityksen Kruununmakasiinin saattamiseksi taide- näyttelytilaksi. Makasiinin käyttöä suunnittelemaan perustettiin työryhmä, joka esitti rakennusta kulttuurin monitoimitilaksi. Ullakko voisi olla kesäaikaan näyttelytilana ja alakertaan voisi tulla kahvila. Asia ei kuitenkaan edennyt pidemmälle.³⁵

Vuonna 1990 Pohjanmaan Maanpuolustusilta r.y. esitti puolustusministeriölle, että ministeriö perustaisi työryhmän selvittämään mahdollisuuksia kruununmakasiinin tulevalle käytölle. Puolustusministeriö asetti 21.2.1991 työryhmän, johon kuului jäseniä ministeriöstä, Pohjanmaan Maanpuolustusilta r.y.:stä, Vaasan kaupungilta ja Pohjanmaan sotilasläänin esikunnasta. Raportti valmistui 31.5.1991. Työryhmä kokoontui kolme kertaa, minkä lisäksi käytiin neuvotteluja sotamuseon, Museoviraston ja Vaasan kaupungin edustajien kanssa.

Selvityksessä todettiin tilojen käsittävän 940 m² huonepinta-alaa ja 296 m² käytävää, sekä mahdollisesti hyödynnettävissä olevaa ullakon pinta-alaa 250 m². Rakennus oli hyväkuntoinen. Rakennuksen todettiin olevan kaupunkikuvallisesti tärkeällä paikalla, ja että rakennus kuului Rantapuiston julkisten rakennusten kokonaisuuteen. Työryhmän mukaan rakennus oli säilyttänyt sisä- ja ulkoarkkitehtuurinsa poikkeuksellisen hyvin, mikä teki siitä kulttuurihistoriallisesti merkittävän esimerkin valtion viljamakasiinien rakennustavasta.

Raportissa kerrotaan, että Museovirasto on 18.3.1991 toimittanut puolustusministeriölle kruununmakasiinia koskevan suojeluesityksen asetuksen (480/85) edellyttämää haltijaviranomaisen lausuntoa varten. Museovirasto ehdotti tuolloin rakennukselle suojelumääräystä s1, eli rakennuksen suojelua kokonaisuudessaan. Puolustusministeriö pyysi, ettei Museovirasto tekisi suojelupäätöstä kesken kruununmakasiinityöryhmän selvitystyön. Makasiinin omisti tuolloin Suomen valtio, ja makasiinin puiston maa-alueen katsottiin kuuluvan Vaasan kaupungille.

Maanpuolustusilta ilmoitti neuvotteluissa halukkuutensa toteuttaa makasiinirakennuksessa museo- ja näyttelytoimintaa, minkä lisäksi rakennuksessa toimisi killan oma kirjasto, tiloja tutkijoita varten sekä maakunnan historiaa esittelevä esine- ja valokuvanäyttely. Rakennuksen ylläpitoa varten perustettaisiin hoitokunta, ja rakennuksen omistus säilyisi edelleen valtiolla. Kilta katsoi, että makasiini on jo sellaisenaan museo, ja sen tiloja ehdotettiin myös Pohjanmaan museon tai sotamuseon käyttöön. Toiminta sijoittuisi lämpimään vuodenaikaan, jolloin suuria investointeja ei tarvittaisi. Kuitenkin esimerkiksi taidenäyttelyiden järjestäminen rakennuksessa vaatisi vähintäänkin lämmitysjärjestelmää.

Työryhmä ehdotti myös, että Pohjanmaan Museo, jolla oli tuohon aikaan suuri näyttelytilan tarve, voisi pitää makasiinirakennusta "varastonäyttelytilana", joka olisi auki kesäkautena, ja toimisi muulloin suljettuna varastona ajokalustolle, arkuille, kaapeille ym. puuesineistölle. Rakennuksen ajateltiin soveltuvan tähän käyttöön nykyisellään, ilman suuria saneeraustoimenpiteitä.

³⁵ Pöytäkirja, kulttuurilautakunta 8.9.1982, Raportti 15.9.1983. Vaasan kaupungin arkisto.

Vaasan kaupunki oli puolestaan ilmoittanut neuvotteluissa kaupungin olevan kiinnostunut saamaan kruununmakasiinin omistukseensa esimerkiksi vaihtokaupan kautta, ja rakennus olisi tämän jälkeen jonkinlaisessa yleisessä käytössä kulttuurihistorialliset arvot ja suojelutarve huomioiden. Puolustusvoimat oli valmis luopumaan rakennuksesta, mikäli saisi korvaavat varastotilat muualta.

Selvitystyön ja käytyjen neuvotteluiden jälkeen työryhmä ehdotti raportissaan, että puolustusministeriön ja Vaasan kaupungin välillä neuvoteltaisiin kruununmakasiinin vaihtamiseksi johonkin puolustushallinnolle tarpeelliseen kiinteistöön Vaasan alueella. Puolustusministeriö oli kiinnostunut saamaan omistukseensa Vaasan varuskunta-alueen poikki kulkevan Tiilitehtaankadun. Tällöin Vaasan kaupunki voisi osoittaa makasiinin tiloja esimerkiksi Pohjanmaan museon ja Pohjanmaan maanpuolustuskillan käyttöön varasto-, toiminta- ja näyttelytiloiksi. Rakennuksen muuttaminen ehdotettuun käyttötarkoitukseen arvioitiin maksavan noin 300 000 markkaa, mikä sisältäisi valaistuksen ja porraskanteiden uusimisen. Lisäksi yleisöpalvelutiloja, kuten wc:t, olisi täytynyt rakentaa makasiinirakennuksen ulkopuolelle. Ympärivuotista käyttöä varten kustannukset olisivat olleet huomattavasti suuremmat.³⁶

Makasiini siirtyi Vaasan kaupungin omistukseen vuonna 1999, mutta sille ei ole vielä löydetty käyttöä muuna kuin väliaikaisena varastona.

Vuonna 2010 tehdyssä Kalarannan ja Lehmuspuidon rantavyöhykkeen yleissuunnitelmassa (A-konsultit) Kruununmakasiinille on ehdotettu kaksi eri kehitysvaihtoehtoa. Ensimmäisessä vaihtoehdossa makasiinissa voisi toimia ekologia- ja energia-alan yritysten esittely- ja näyttelykeskus. Toisessa vaihtoehdossa pääkäyttö taas olisi puistotoimintoihin kiinteästi liittyvä kahvila-ravintola oheistoimintoineen. Ensimmäisessä mallissa rakennuksen rakenteisiin tehdään mahdollisimman kevyet muutokset, toinen edellyttää enemmän aukotuksia rakennuksen julkisivuihin. Suunnitelmiin liittyy myös hissi. Kruununmakasiinin kanssa samalle tontille on sijoitettu paviljonkimainen huoltorakennus, johon voidaan rakentaa Kruununmakasiinin uutta käyttötarkoitusta tukevia aputiloja. Rantaviivaa on tuotu merelle päin.³⁷

³⁶ Vaasan kruununmakasiinityöryhmän raportti, 1991.

³⁷ A-konsultit: Kalarannan ja Lehmuspuidon rantavyöhykkeen yleissuunnitelma 2010.

Kuva 29. Kuva: P. O. Welin 1978. Museovirasto, Historian kuvakokoelma. Lähde: Finna.

Kuva 30. Kuva: Ulla-Riitta Kauppi 1999, Museovirasto. Lähde: Finna.

Kuva 31. Kuvan oikeassa reunassa kruununmakasiini, ja keskivaiheilla lääninvankila. Kuva: Teuvo Kanerva, 1981. Museovirasto.

Kuva 32. Makasiininranta vuosina 1934 ja 1955. Lähde: Maanmittauslaitos, Paikkatietoikkuna, historialliset ilmakuvat.

Kuva 33. Makasiiniranta vuonna 2021. Lähde: Maanmittauslaitos, Paikkatietoikkuna, historialliset ilmakuvat.

3.4 Vankilanranta ja Räättälinsaari

3.4.1 Vaasan uusi lääninvankila

Vaasan palon jälkeen haluttiin rakentaa uusi, aiempaa tilavampi vankila. Vankeja oli pidetty Korsholman linnassa 1600-luvulta alkaen. Uuden vankilan sijainti valittiin siten, että se olisi paitsi turvallisen ja sopivan etäisyyden päässä kaupungista, myös lähellä hovi- oikeutta. Vaasan uuden vankilan ensimmäiset piirustukset teki C. A. Setterberg, mutta piirustuksia muutettiin sekä Oulun lääninarkkitehdin L. I. Lindqvistin että E. B. Lohrman- nin toimesta. Vankilan suunnittelijasta esiintyykin eri lähteissä ristiriitaisia tietoja. Vankila rakennettiin vuosina 1861–1863. Rakennus ympäröitiin aluksi korkealla puuaidalla, joka paalutettiin syväälle maahan, ja yläosa veistettiin teräväksi. Tiilimuuri valmistui vankilan ympärille vasta vuonna 1906.

Vankilan sijaintia ihmeteltiin jo vuonna 1861 muun muassa Vasabladetissa. Vankila oli rakennettu yhdelle kaupungin kauneimpana pidetyistä tonteista tulevan laivasataman ja höyrylaivalaiturin läheisyyteen. Rannanpuoleisista selleistä vangit näkivät, kun vaasalai- set lähtivät kesämokeilleen eväskoreineen ja olutlaatikoineen, mikä sai rangaistuksen tuntumaan entistä pahemmalta. Vuonna 1893 vangit saivat rakennettavakseen

kivilaiturin vankilan viereen. Laituria pitkin saatiin kuljetettua halkoja sekä muita tarvikkeita vankilalle. Laiturin paikka olisi nykyään suurin piirtein Räävälinsaareen johtavan pengertien kohdalla.³⁸

Höyrylaivalaituri oli Kasarminkadun jatkeena Kalasataman ja vankilan välissä. Sitä käytettiin ilmeisesti 1970-luvulle asti venesataman laiturina. Vanha höyrylaivalaituri on purettu vuoteen 2006 mennessä uuden laiturin tieltä.³⁹

3.4.2 Vankilanranta

Lähes koko Vaasanpuistikon ja Hietalankadun välinen osa Rantapuistosta on raivattu ja muokattu puistoksi toisen maailmansodan jälkeen. Rakennusmestari August Lassel oli tehnyt jo vuonna 1893 ehdotuksen Kalatorin viereisen alueen tasoittamiseksi ja Lääninvankilan pohjoispuolisen matalan veden alueen täyttämiseksi. Suunnitelmista kuitenkin luovuttiin tuolloin liian hintavina. 1900-luvun alussa meri ulottui vankilan muureille asti. Vuonna 1907 lääninvankila sai rahatoimikamarilta luvan täyttää ja samalla liittää vankilan tonttiin 0,25–1 metriä syvän, 280 neliömetrin laajuisen vesialueen vankilan länsipuolelta. Johtokunta lupasi täyttää alueen ja vahvistaa sen meren puolelta kivireunuksella. Työ tehtiin viiden seuraavan vuoden aikana.⁴⁰

Kalarannanpuiston Rantakadun puoleiseen reunaan valmistui vuonna 1912 Maanmittauskonttorin rakennus, ja sen ympärille valmistui 22 vuotta myöhemmin kaupunginpuutarhuri K. H. Rewalin laatima puistosuunnitelma. Puisto raivattiin ja istutettiin aluksi vain Vaasanpuistikon ja Maanmittauskonttorin väliselle alueelle. Rauhankadun loppupää Rantakadusta alas rantaan sekä Maanmittauskonttorin eteläpuolinen rinne muutettiin puistoalueeksi 1960-luvun vaihteessa.⁴¹

Vuonna 1954 Kalarantaa ja vankilan edustaa alettiin täyttää kävelytietä ja venesatamaa varten. Samalla rantaan istutettiin poppeleita. Rantavalli pengerrettiin harkkokivin ja kivilouheella. Rantojen suoristamisen myötä alkuperäinen rantaviiva ja siinä sijainneet laiturit ja muut mahdolliset rakenteet peittyivät.

Nykyisen veneenlaskupaikan edustalla sijaitsi meren päälle rakennettu uimahuone, joka on ilmeisesti purettu vuosien 1958 ja 1965 välillä. Räävälinsaareen johtava pengertie on valmistunut vuoteen 1958 mennessä. Aallonmurtaja on rakennettu ennen vuotta 1981, ja seitsemän vuotta myöhemmin se on jo pidennetty nykymittaansa.⁴²

Lääninvankilan ympäri kulkevaa rantapromenadia muotoiltiin 1960-luvun vaihteessa työttömien naisten voimin. Vankilanrannan länsireunalle tuli ruohomattoa, puiston nurmikko uudistettiin, ja lisäksi naiset istuttivat rantatien varteen 15 hopeapajua, jotka kuitenkin eivät menestyneet täyttömaalla. Vankilanrannan merenpuoleisen muurin vierelle

³⁸ Vaasan kaupungin verkkosivut, Vaasan vankila ja Huttunen&Salo 2016.

³⁹ Huttunen&Salo 2016, 13.

⁴⁰ Piispala 2010, 155.

⁴¹ Piispala 2010, 155.

⁴² Huttunen&Salo 2016.

tuli rivi berliinipoppeleita, jotka kaadettiin syyskuussa 2008 ilmeisesti juurien tukittua salaojia ja viemäreitä. Tilalle istutettiin tammia. ⁴³

Kuva 34. Vankilanranta 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, kun meri ulottui vielä muurille asti.
Lähde: Vaasan kaupunki.

⁴³ Vaasan kaupungin verkkosivut. Kruununmakasiini.

Kuva 35. Vankilanranta vuonna 1961. Lähde: Vaasan kaupunki.

3.4.3 Räätälinsaari

Vankilan edustalla sijaitsee Räätälinsaari, ”Pirunsaari”, joka oli alun perin pinta-alaltaan huomattavasti nykyistä pienempi sekä matalampi. Saarella oli teollista toimintaa vuodesta 1881 alkaen. Sillä toimi muun muassa höyrykoneen pyörittämä kivenmurskaamo, jonka oli perustanut kauppahuone Veljekset Sandås. Mursketta oli tarkoitettu käyttää katu- ja teiden kunnostamiseen. Kalastajat osallistuivat toimintaan kuljettamalla kiviä murskaamolle, ja saivat tästä lisätienestiä. Saari sai kivimurskaamon myötä lempinimen ”kivikrossi” tai ”krossi”. Sandås ajoi saarelle myös täytemaata, sillä saari oli niin matala, että myrskyävä meri kasteli rakennuksia. Kivimurskaamo huutokaupattiin lopulta tuottamattomana vuonna 1891. Seitsemän vuotta myöhemmin saaren vuokraoikeuden saivat kauppiat Alexander Finnilä ja Alexander Friis. Ehtona oli teollisuustoiminnan jatkuminen saarella, ja kauppiat pyörittivät paikalla lyijykynätehdasta. ⁴⁴

Vuonna 1902 Räätälinsaareen perustettiin Vaasan Tekno-kemiallinen Osakeyhtiö (myöhemmin nimeltään Vaasan Teknillinen tehdas). Sen päätuote olivat myllyn- ja hiomakivet. Lisäksi yhtiö tuotti muun muassa sementtiputkia kaupungin viemäriverkostoa

⁴⁴ Vaasan kaupungin verkkosivut, Vaasan vankila ja Huttunen&Salo 2016.

varten. Saarelle yritettiin jo tuolloin saada siltayhteys, koska teknokemiallisten tuotteiden kuljetus vesiteitse oli vaivalloista. Vuonna 1905 kaupunginvaltuusto hyväksyi siltasuunnitelman, mutta vankilan johtokunta valitti asiasta kuvernöörille. Perusteena oli veneliikkeen estyminen ja meriveden likaantuminen entisestään alueelle laskevan viemärin vuoksi. Vuonna 1909 tuli lopulta senaatin kielteinen päätös, ja silta jäi rakentamatta. Vuonna 1908 Tekno-kemialliseen Osakeyhtiöön liitettiin Vaasan Asfaltti- ja Sementtiyhdistiö, minkä myötä toiminta siirtyi Vaskiluotoon seuraavana vuonna.

Saarella sijainneen kiinteistön osti vuonna 1909 kauppias Anton Blomqvist, joka ilmoitti perustavansa saarelle moottoritehtaan. Hän kuitenkin myi sen heti seuraavana vuonna August Sarinille ja Kustaa Pälville. He olivat saaneet oppinsa Puuvillatehtaan konepajalta, ja perustivat saarelle Vaasan Moottoritehtaan. Tehtaassa valmistettiin aluksi pieniä määriä uraauurtavia venemoottoreita. Vuodesta 1916 alkaen Sarin jatkoi toimintaa yksin, ja tehtaassa alettiin valmistaa myös niin kutsuttuja ”maamoottoreita”, joita tarvittiin maataloudessa. Jonkin arvion mukaan tehtaassa olisi toiminta-aikanaan ehditty valmistaa useita tuhansia moottoreita. Tehtaan rakennuksia laajennettiin useaan otteeseen.⁴⁵ Myös moottoritehtailija haki sillalle rakennuslupaa, joka hylättiin taas.⁴⁶ 1950-luvulta alkaen saarella aloitti toimintansa Konepaja Veljekset Tammi, joka valmisti Tammi-nimisiä veneen moottoreita. Sen toiminta lakkasi 1970-luvulla.

Talvella 1980 lähes 100 vuotta kestänyt teollisuustoiminta saarella päättyi lopullisesti, kun tehdasrakennukset purettiin, ja saaresta tehtiin kaupunkilaisille virkistysalue.⁴⁷ Saarta täytettiin ja muotoiltiin maamassoilla, ja sinne perustettiin puisto.⁴⁸ Räätelinsaa-ren rantoja on suoristettu maa-ainesta ja harkkokiviä käyttäen. Siltapenger saareen oli rakennettu jo vuonna 1952, jolloin keskussairaalan rakennustyömaalta ajettiin maa-ainesta vankilan altaan aallonmurtajaksi.⁴⁹ Lehmuspuistosta johtaa jalankulku- ja pyörätie pitkin aallonmurtajaa Räätelinsaareen.

⁴⁵ Vaasan kaupungin verkkosivut, Vaasan vankila ja Huttunen&Salo 2016.

⁴⁶ Grönbacka Rauno: Rannan puolelta – mereltä ja ilmasta. Rantakatu – helmi Vaasassa, 2010, 111–113.

⁴⁷ Vaasan kaupungin verkkosivut, Vaasan vankila.

⁴⁸ Andersson, Bonn & Holm 2003, 72.

⁴⁹ Grönbacka 2010, 113.

Kuva 36. Postikortti Räävälinsaaresta 1900-luvun alusta. Knackstedt & Näther, kustantaja 1905. Museovirasto, historian kuvakokoelma. Finna.

Kuva 37. Vaasan moottoritehdas Räävälinsaarella. Kuva: M. L. Carstens 1909. Museovirasto. Finna.

Kuva 38. Kalasatama 1900-luvun vaihteessa. Vankila ja Räättälinsaari kuvassa vasemmalla. Kuva Uno Finnilä, Pohjanmaan museo. Finna.

Kuva 39. Räättälinsaari ennen pengertien rakentamista, mahdollisesti 1930-luvulla. Lähde: Vaasan kaupunki.

Kuva 40. Näkymä Vaskiluodosta kaupunkiin. Teuvo Kanerva 1957–63. Museovirasto. Finna.

Kuva 41. Räätälinsaari ja Vankilanranta vuosina 1955 ja 2021. Lähde: Maanmittauslaitos, Paikkatietoikkuna, historialliset ilmakuvat.

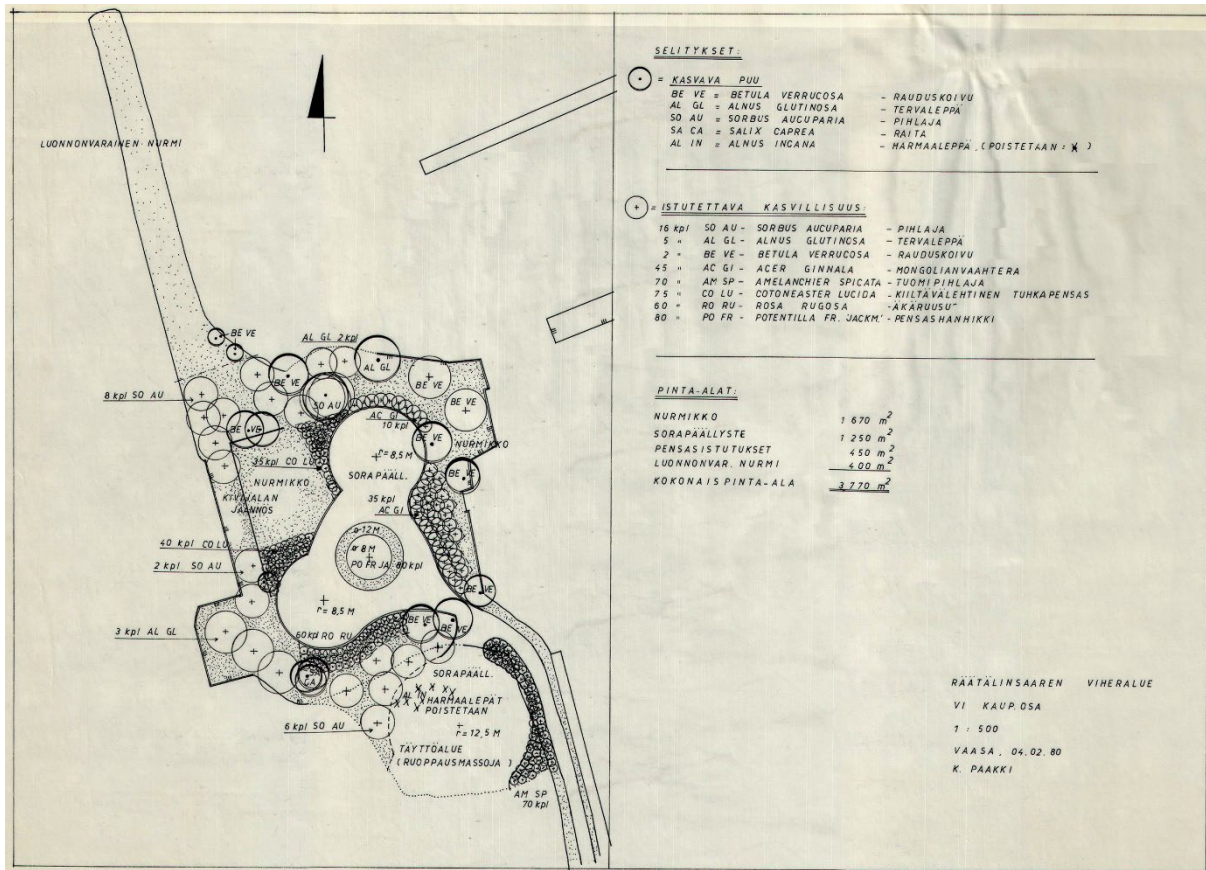
Kuva 42. Näkymä Vaskiluodon sillalta. Pietinen 1938, Museovirasto. Finna.

Kuva 43. Osasuurennos edellisestä. Vasemmalla näkyy vankila ja etualalla Räättälinsaari. Makasiinin pohjoispääty näkyy taustalla.

Räättälinsaaren yhteydestä on löytynyt meriarkeologisessa tutkimuksessa rakennusten tai rakennelmien jäänteitä. Koillisosassa olevien hirsiarkkujen päälle on rakennettu harkkoviivistä pengerrystä, joka saattaa olla veden äärellä aiemmin sijainneen talon perustusta. Pengerrys on rikkoutunut, kun hirsiarkut ovat kuivuneet osittain, ja kiviä on yhdistetty rautatangoin toisiinsa rakenteen vahvistamiseksi. Myös saaren keskivaiheilla on edellä mainitun selvityksen mukaan nurmikon alla rakennusten perustuksiin viittaavia muotoja, joita ei vuoden 2024 kruununmakasiinin selvitystyön maastokäynnillä havaittu. Pohjoisranta on niin ikään harkkoviivin pengerrretty, ja pohjoiskärjessä on vanhan laiturin perustukset. Havaitut rakenteet eivät tutkimuksen perusteella täyttäneet kiinteän

muinaisjännöksen tunnusmerkkejä. ⁵⁰ Museovirasto antoi vuonna 2017 lausunnon, jonka mukaan vedenalaisinventoinnissa havaittiin laiturirakenteiden jäännöksiä, mutta ei sellaisia kohteita, jotka olisivat vedenalaisia muinaisjäännöksiä ja joilla siten olisi vaikutusta asemakaavaan ⁵¹.

Kuva 44. Räätilinsaaren viheraluesuunnitelma vuodelta 1980. Karttaan on merkittynä myös kivi-
 jalan jäännös saaren länsipuolella.

⁵⁰ Huttunen&Salo 2016.

⁵¹ Museoviraston lausunto Vaasan kaupungin kaavoitukselle 29.5.2017, asiana Asemakaavan muutos Kalaranta, ak 967.

Kuva 45. Räätälinnsaaren pohjoispään laiturinperustus rannalta pohjoisen suuntaan kuvattuna. Kuva ja lähde: Huttunen&Salon 2016, 19.

Kuva 46. Räätälinnsaaren pohjoispään laiturinperustus ja rannan harkkokivipengerrystä lounaaseen päin kuvattuna. Kuva ja lähde: Huttunen&Salon 2016, 18.

3.5 Lehmuspuisto (Kruununmakasiininpuisto)

Kruununmakasiinin ja meren välinen alue oli vielä 1900-luvun alussa paljon kapeampi kuin nykyään. Kasvillisuudeltaan se näyttää kartoissa varsin luonnonmukaiselta eikä puistokäytäviä tai muita rakenteita näyttäisi juuri olevan. Vuosisadan vaihteessa kruununmakasiinin ja Kustaanniemen väliselle alueelle rakennettiin yleinen uimala sekä naisille että miehille. Kun kaupungissa ei vielä ollut vesijohtolaitosta, eli vuoteen 1915 saakka, oli etenkin ruumiillista työtä tekeville tärkeätä päästä uimaan ja peseytymään mereen. Uimaan meneminen ei onnistunut missä tahansa, sillä kaupunkialueella uiminen oli yleisesti ottaen kiellettyä. Naisten ja miesten ei myöskään katsottu olevan soveliasta uida yhdessä.

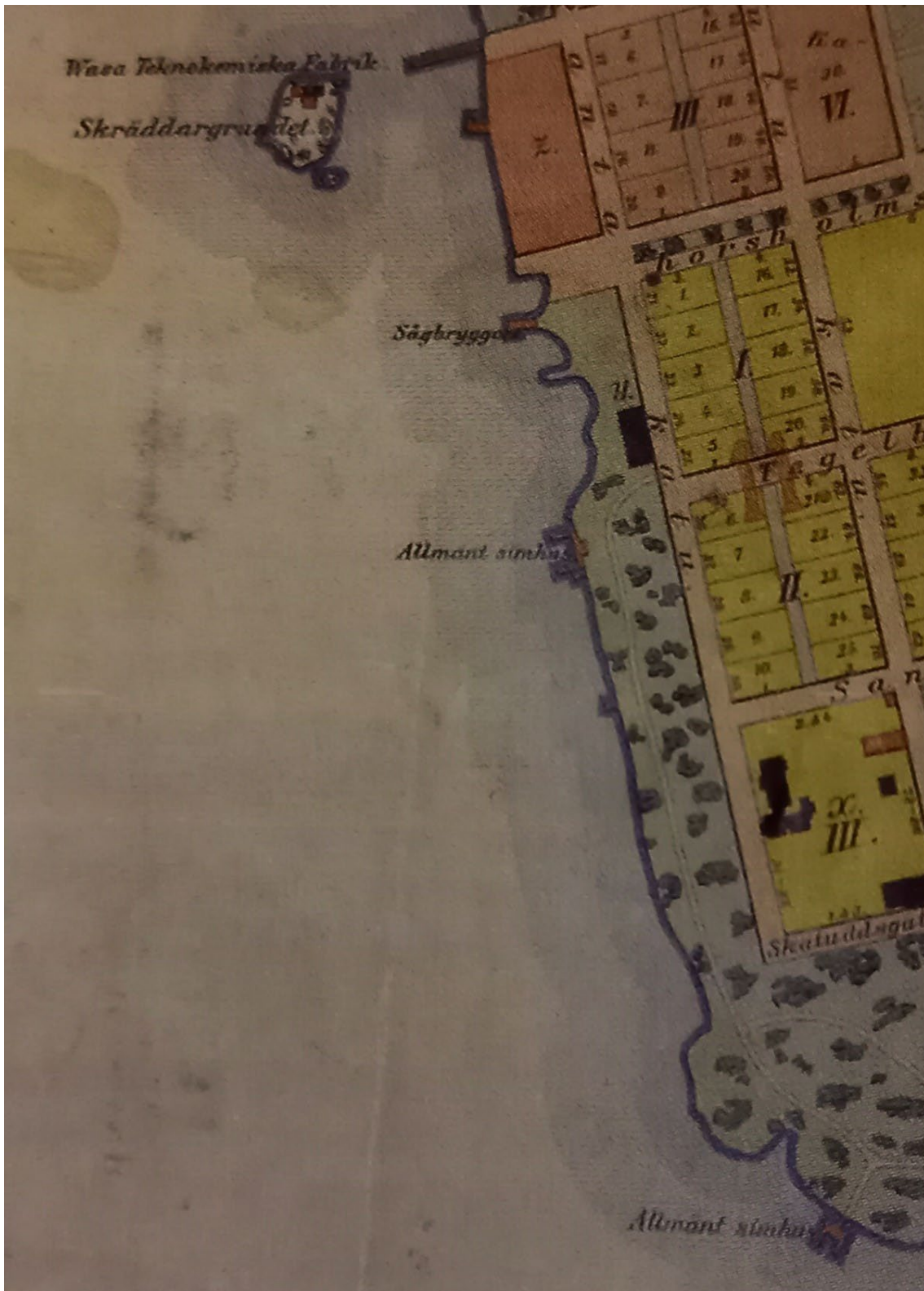
Miesten uimala oli Kustaanniemessä ja naisten uimala kruununmakasiinin lounaispuolella. Miesten ja naisten uimalan välille tehtiin hiekkaranta. Miesten yleinen uimala paloi jo vuonna 1909. Tilalle rakennettiin uusi, kaupunginarkkitehti Lagerroosin piirtämä uimahuone. Uimala palveli 1970-luvulle asti, jolloin uimala oli siirtynyt kuivalle maalle rantaviivan siirtymisen vuoksi.

Kruununmakasiinin vieressä sijainnut naisten uimahuone siirrettiin vuonna 1933 Kustaannin puretun huvilan tontille, jossa se toimi tuhopolton kohteeksi joutumiseensa saakka, vuoteen 2007. Rakennus oli suojeltu asemakaavalla vuonna 1999.⁵²

Kuva 47. Kruununmakasiinin ranta vuonna 1930. Vankilan ja makasiinin välissä ei vielä ole juuri puustoa muualla kuin Rantakadun varrella. Lähde: Sotamuseo, Vaasan kaupunki.

⁵² Piispala 2010, 92–96.

Kuva 48. Ote K. A. Lasseniuksen vuoden 1907 asemakartasta, jossa näkyvät vuosisadan vaihteessa rakennetut yleiset uimalat miehille ja naisille. Kruunumakasiinin rannassa oli naisten uimalaitos. Puurakenteinen uimarakennus on ilmeisesti siirretty 1920-luvulla Kruunumakasiinin rannasta Kustaanlinnan puiston uimarannalle ⁵³.

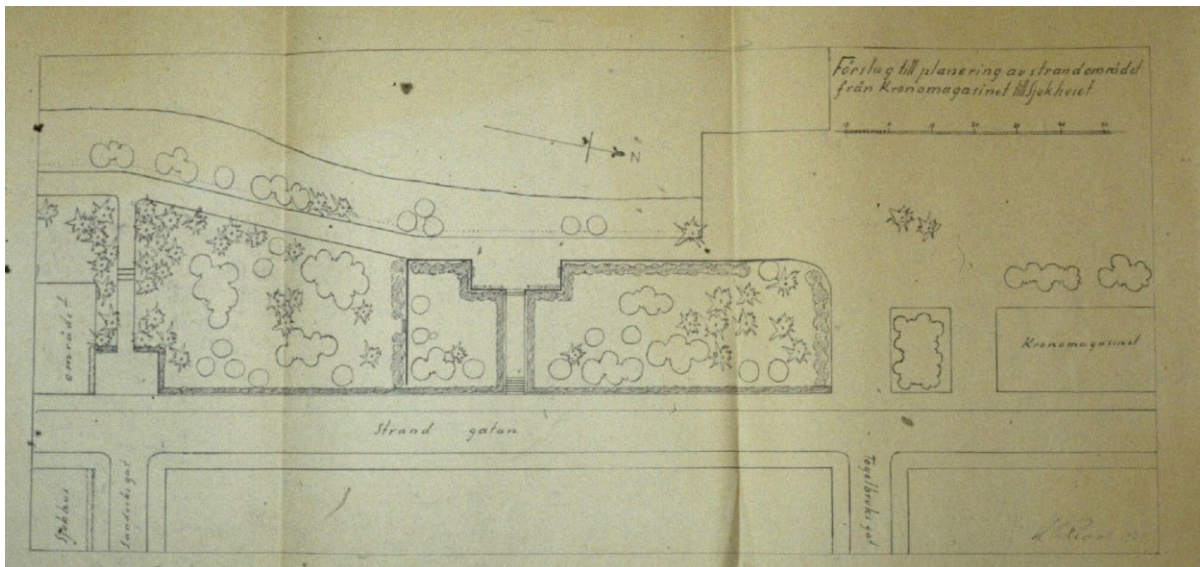
⁵³ Vaasan rakennusperinneselvitys 2000.

Vuonna 1937 H. Reval laati puistosuunnitelman Kruununmakasiinin ja sairaala-alueen väliselle viheralueelle. ⁵⁴ Kruununmakasiinin ympäristöön suunnitelmassa ei juuri osoitettu istutuksia.

Apulaiskaupunginpuutarhuri Lauri Hietämäki teki Korsholmanpuistikon ja Tiilitehtaankadun välisen ranta-alueen puistosuunnitelman vuonna 1952. Puiston alueelta tuli varata tilat myös Folkhögskolanin oppilaiden kori- ja lentopallokenttiä varten. Ne sijaitsivat nykyisen veneidensäilytys- ja autojen paikoitusalueen paikalla. Rantakadun varrella oli myös kioski ja Kruununmakasiinin edustalla lasten leikkikenttä. Puiston halki rantaan kulki talvitie. ⁵⁵

Lehmuspuisto sai alkunsa, kun Kruunumakasiininpuistoon istutettiin Hovioikeudenpuistikosta juurineen kaivettuja puistolehmuksia. Puut oli istutettu alkuperäiseen paikkaansa vuonna 1862, mutta vuonna 1952 kaupunginpuutarhalle tuli määräys kaataa puut pois uuden postitalon pysäköintialueen tieltä. Kaatamisen sijaan apulaiskaupunginpuutarhuri Hietämäki siirretti ne nykyiselle paikalleen kruunumakasiinin puistoon. Puistoon on siirretty myöhemmin lisääkin lehmuksia. ⁵⁶

Vankilaan asti ulottuva rinne maanmittauskonttorin eteläpuolella muutettiin pengerryksineen ja istutuksineen puistoalueeksi 1960-luvun vaihteessa ⁵⁷

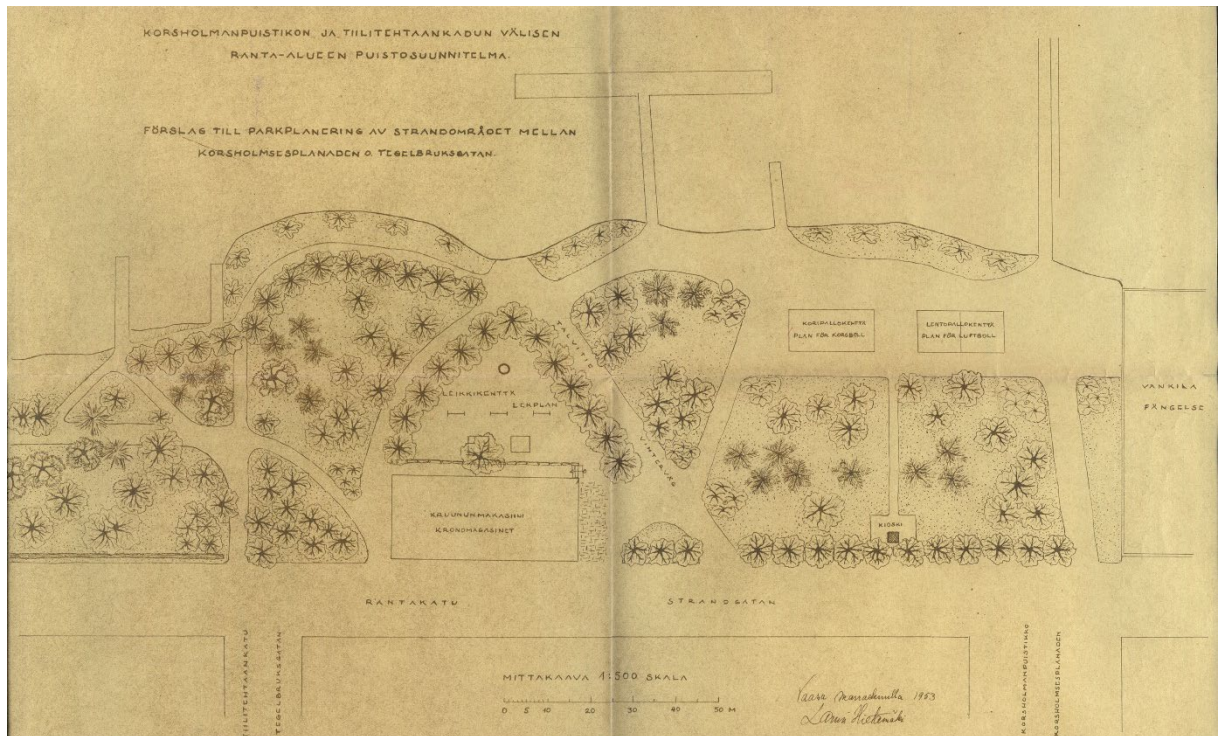
Kuva 49. Lehmuspuiston puistosuunnitelma Kruunumakasiinin ja Hietalahdenkadun väliselle alueelle. H. Reval 1937. Ranta on luonnontilainen. Kruunumakasiinin lähiympäristö on vielä varsin avoin. Lähde: Vaasan kaupungin kaavoituksen arkisto.

⁵⁴ Andersson, Bonn & Holm 2003, 12.

⁵⁵ Piispala 2010, 155–156.

⁵⁶ Piispala 2010, 155–156.

⁵⁷ Piispala 2010, 155.

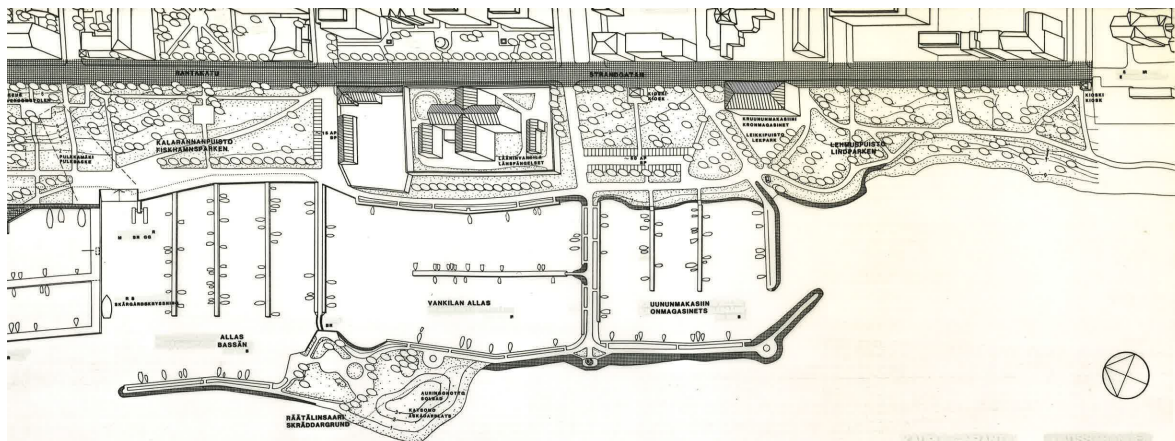
Kuva 50. Lauri Hietamäen tekemässä puistosuunnitelmassa vuodelta 1953 Kruununmakasiinin ja rannan välinen alue on jo saanut nykymuotonsa. Lähde: Vaasan kaupungin puutarhalautakunnan arkisto.

Kuva 51. Vuoden 1955 ilmakuvassa näkyy Hietamäen suunnitelma, mutta puiston vankilanpuoleinen osa on vielä hiekkakenttää ja nurmea. Lähde: Paikkatietoikkuna.

Kuva 52. Poijut kruununmakasiinin viereisessä puistossa. Istutuksia on hyvin vähän. Kuva: K. A. Nyström, 1937–59. Lähde: Finna.

Kuva 53. Kaupunginrannan yleissuunnitelma vuodelta 1988 vastaa pitkälti alueen nykyasua. Lähde: Rantatyöryhmän raportti 30.8.1988.

4 Nykytilanne

SELVITYSALUEEN KOHTEET KARTALLA

1. Kruununmakasiini 2. Räätilinsaari 3. Vankilanranta
4. Lehmuspuiisto (Kruununmakasiininpuisto)

4.1 Kruununmakasiini

Kohdenro kartalla	1
Rakennustunnus	905-11-8-1-1
Pysyvä rakennustunnus	101887067K
Käyttötarkoitus	Varasto (talousrakennukset)
Alkuperäinen käyttötarkoitus	Valtion viljavarasto
Pinta-ala	1242 m ²
Ajoitus	1866 (piirustukset), valmistuminen 1872
Suunnittelija	C. A. Setterberg
Omistaja	Vaasan kaupunki

Kuvaus

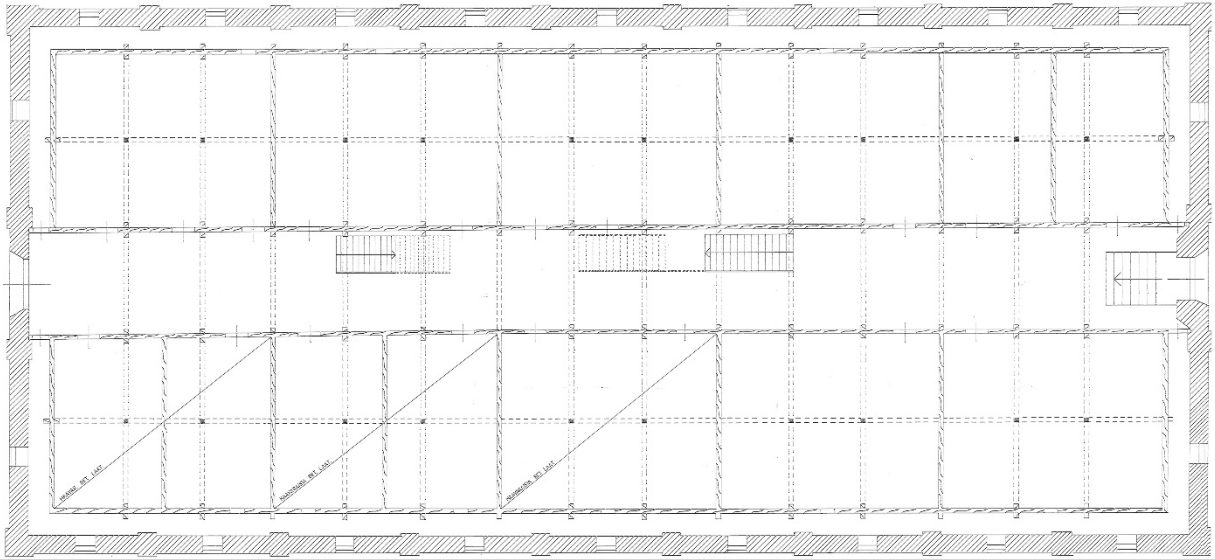
Kruununmakasiini on kaksikerroksinen, aumakattoinen, pohjakaavaltaan suorakaiteen muotoinen tiilirakennus, jonka julkisivuja jäsentävät liseenit, metalliluukuin suljetut ja symmetrisesti kahteen kerrokseen sijoitetut segmenttikaariset ikkuna-aukot sekä seinän yläreunaan sijoittuva pyörökaarifriisi. Peltipäällysteisellä katolla on kaksi lanterniinia, joista tulee valoa ullakkokerrokseen. Puurunkoiset ovet ovat ulkopuolelta rautapäällysteiset. Rakennuksen perusmuoto, julkisivun piirteet sekä sisärakenne ovat kruununmakasiinille tyypillisiä. Rakennuksen sisällä, noin 80 cm päässä ulkoseinästä, on hirsikehikko, joka muodostaa toisen rakenteen tiilirungon sisäpuolelle. Molemmat kerrokset on jaettu samantyyppisen pohjakaavan mukaisesti kymmeneen, keskikäytävän molemmin puolin ryhmittyvään hirsiseinäiseen huoneeseen. Rappuset sijoittuvat keskikäytävään. Ylimpänä on avoullakko.

Pihapiiri ja lähiympäristö

Vaasan kruununmakasiini sijoittuu valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön Rantakadun varrella. Makasiini on osa lääninarkkitehti C.A. Setterbergin 1855 suunnittelemaa Uuden Vaasan asemakaavaa ja sen rantapuistovyöhykettä, jonne on sijoitettu useita merkittäviä hallinnollisia rakennuksia. Makasiinin pohjoispuolella on Vaasan lääninvankila. Rantakadun toisella puolella on makasiinin kohdalla uudempaa rakennuskantaa.

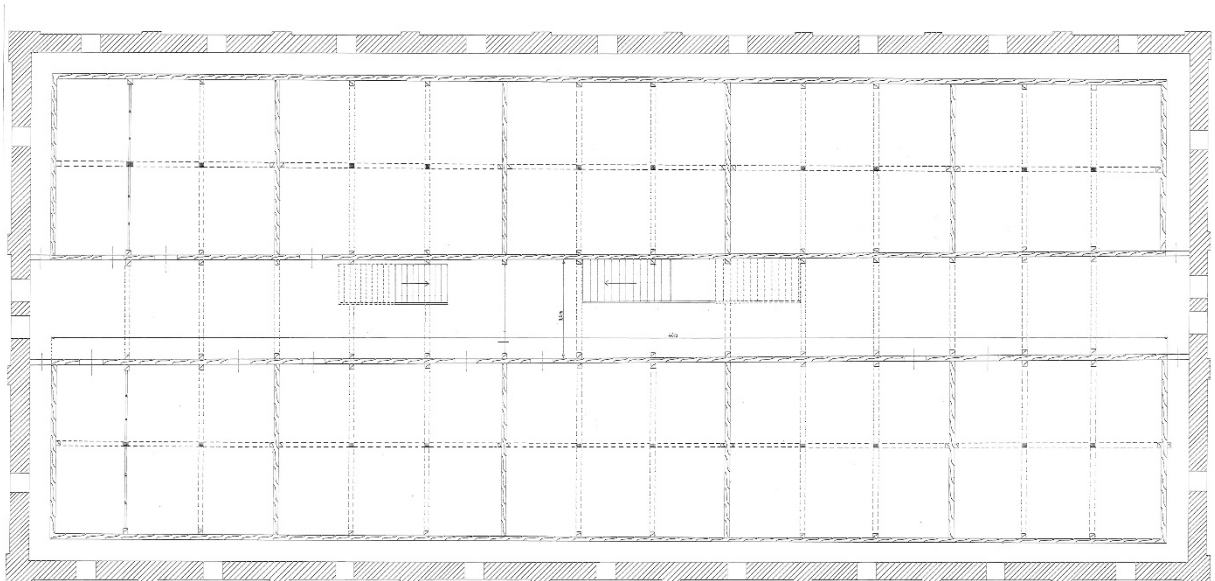
Makasiinin eteläpuolella oleva Lehmuspuisto on kaupunginpuutarhuri H. Revalin vuonna 1937 suunnittelemassa asussa. Makasiinin välitön lähiympäristö on saanut muotonsa L. Hietamäen vuoden 1953 puistosuunnitelmassa.

Puistossa on pysäköintialue ja Vaasan veden laiterakennus. Makasiinin länsipuolella on lasten leikkipuisto ja makasiinista kertova opastaulu. Rannassa on rivi vanhoja poijuja ja ankkuri. Puiston edustalla on venesatama. Venelaitureita makasiinin edustalla on ollut ainakin 1930-luvulta alkaen.

KUULUNNAPAKASIN
 PAK. N:o 49
 PAK. 1-4-80
 PAK. 1-4-80
 1. KERROS

Kuva 54. Makasiinirakennuksen 1. kerros. Pohjapiirustus vuodelta 1980.

KUULUNNAPAKASIN
 PAK. N:o 49
 PAK. 1-4-80
 PAK. 1-4-80
 2. KERROS

Kuva 55. Makasiinirakennuksen 2. kerros. Pohjapiirustus vuodelta 1980.

Aiemmat inventoinnit ja suojeluesitys

Vaasan kaupungin rakennusperinneselvitys vuodelta 1986 sisältää inventointiluettelon rakennushistoriallisesti arvokkaista kohteista, sekä ehdotuksen suojeltavista kohteista. Kruununmakasiini oli tuolloin jo suojeltu asemakaavalla (rakennushistoriallisesti arvokas), ja selvityksessä se on arvoitettu *rakennustaiteellisesti tai rakennushistoriallisesti arvokkaaksi tai mielenkiintoiseksi* sekä *miljööarvoltaan ja historiallisesti merkittäväksi*. Toimenpidesuosituksena oli *säilyttää rakennus nykyisellään*, sekä merkitä se asemakaavaan *rakennushistoriallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaaksi kohteeksi*, eli toisin sanoen säilyttää merkintä ennallaan.

Museovirasto teki kruununmakasiinista suojeluesityksen 480/85 Vaasan kaupungille 15.3.1991. Esityksen mukaan rakennus tulisi suojella kokonaan (S1). Rakennus liittyy Setterbergin suunnitteleman Rantapuiston julkisten rakennusten sarjaan ja on kaupunkikuvallisesti tärkeällä paikalla. Vaasan kruununmakasiini on säilyttänyt poikkeuksellisen hyvin alkuperäisen sisä- ja ulkoarkkitehtuurinsa ja se on kulttuurihistoriallisesti erittäin merkittävä esimerkki valtion viljamakasiinien rakennustavasta. Esityksen mukaan on tärkeää, että rakennuksen alkuperäinen makasiiniluonne tulee säilymään.

25.4.1991 antamassaan vastineessa Vaasan kaupungin asemakaavaosasto pitää Museoviraston suojeluesitystä perusteltuna, ja toteaa, että sisätilojen ja rakenneratkaisujen suojelu on perusteltua kohteen alkuperäisyyden ja harvinaisuuden vuoksi. Suojeluesitys ei kuitenkaan edennyt tässä vaiheessa Puolustusvoimien kielteisen kannan vuoksi.

Valtion rakennusten luovutusta koskevassa lausunnossaan 14.9.1998 Museovirasto on todennut makasiinin suojelutarpeista: *Rakennus on säilytettävä. Ulkoasun muutosten tulee olla luonteeltaan ennallistavia. Sisätilassa vain vähäiset muutokset ovat mahdollisia ja ne on toteutettava niin, että sisätilan ainutlaatuisuus pysyvästi turvataan.*

Vaasan kasarmialueen rakennushistoriallisen selvityksen (2006) mukaan makasiini oli vuonna 1926 tarkoitus muuttaa jääkäriprikaatin esikunnaksi. Piirustusten mukaan siksempi hirsirakenne olisi tuolloin poistettu, ja rakennuksen sisälle olisi pystytetty uusia kiviä väliseiniä keskikäytävän molemmin puolin toimistohuoneita varten. Yläkertaan oli suunnitteilla asuntoja kantahenkilökunnalle. Muutoksia ei koskaan toteutettu. Inventoinnissa todetaan Vaasan kruununmakasiinin olevan yksi maamme parhaiten säilyneistä, ja että sisäinen hirsirunkorakenne tekee rakennuksen uudiskäytöstä hankalaa.⁵⁸

Vaasan kaupunkisuunnittelun tekemässä kulttuuriympäristöselvityksessä (2010) kruununmakasiini lukeutuu merkittävien suojelukohteiden listaan.⁵⁹

Museovirasto teki uuden suojeluesityksen kruununmakasiinista rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain (498/2010) nojalla vuonna 2016. Suojelu on esitetty koskemaan makasiinin ulkoarkkitehtuuria (vesikaton rakenteet, materiaalit ja yksityiskohdat, ovet ja ikkunat), rakennusrunkoa (kantava runko ml. perustukset, tiiliset ulkoseinät, sisäpuolinen hirsikehikko följareineen sekä ala-, väli- ja yläpohjat ja kantavat väliseinät) ja

⁵⁸ Andersson 2006, 91.

⁵⁹ Vaasan kaupunki. Kulttuuriympäristöselvitys. Vaasan kaupunkisuunnittelu 2010.

sisätiloja (tilajako ja kiinteä sisustus ml. portaat, ovet, hirsipintaiset sisäseinät, lautalattiat). Kruununmakasiinin sisätilat ja julkisivut ovat poikkeuksellisen hyvin säilyneet.⁶⁰

Vaasan kaupunginhallitus antoi 29.11.2016 ELY-keskukselle lausunnon, jossa tunnustetaan rakennuksen arvot, mutta todetaan, että pitkään tyhjillään oleva rakennus tulisi saada kulttuurihistoriallisen arvon huomioivaan käyttöön, minkä vuoksi tarvittaisiin suojelusta huolimatta mahdollisuus harkitulle täydennysrakentamiselle ja tulevan toiminnan edellyttämille, vähäisille muutoksille rakennuksessa. Kaupunki on halukas jatkamaan yhteistyötä Museoviraston kanssa, jotta rakennus saadaan suojeltua ja uudelleen käyttöön.

61

Kuva 56. Julkisivu länteen. Etualalla leikkipuisto.

⁶⁰ Museoviraston suojeluesitys, lausunto 31.10.2016.

⁶¹ Vaasan kaupunginhallituksen suunnittelujaoston lausunto Etelä-Pohjanmaan ELY-keskukselle 29.11.2016.

Kuva 57. Eteläpääty Rantakadulta. Kivijalka laskee kaakkoisnurkassa hyvin matalaksi.

Kuva 58. Pohjoispääty Rantakadulta.

Kuva 59. Pohjoispääty.

Kuva 60. Eteläpäädyssä näkyy suuri ero kivijalan korkeudessa.

Kuva 61. Länsiseinä sadevedenpoistojärjestelmineen.

Kuva 62. Kaakkoisnurkassa kivijalkaa ei ole ollenkaan ja tiilirunko on kärsinyt kosteudesta. Rantakadun puolella kivijalka on muutenkin matalampi. Tässä nurkassa oleviin kahteen huoneeseen on valettu betonilattia 1980-luvulla alapohjan lahovaurioiden vuoksi.

Kuva 63. Länsiseinällä on korkea kivijalka. Seinä on kärsinyt ilkvallasta.

Kuva 64. Pitkillä sivuilla on 18 pientä, rautaluukulla suljettua ikkuna-aukkoa (tuuletusaukkoa).

Kuva 65. Ovien päällä päädyissä on isommat pari-ikkunat.

Kuva 66. Vasemmalla pohjois- ja oikealla eteläpäädyn ovi.

Kuva 67. Eteläpäädyn pariovet.

Kuva 68. Ensimmäisen kerroksen käytävälle on varastoitu mm. puutavaraa. Joka kerroksessa on vesitynnäri tulipalon varalta.

Kuva 69. Pohjoispään sisäänkäynnin yhteydessä on kiviportaati.

Kuva 70. Joidenkin huonetilojen seiniä ja kattoa on paperoitu/muovitettu.

Kuva 71. Huonetilat ovat toimineet aiemmin viljalaareina, joiden väliseinät on tuettu pystytolppiin.

Kuva 72. Luoteiskulmaan on tehty jonkinlainen huoneisto, jossa seiniä on levytetty.

Kuva 73. Huoneiston pätyyn on tehty myös ikkuna.

Kuva 74. Portaat toiseen kerrokseen.

Kuva 75. Toisen kerroksen käytävä. Ovet huoneisiin/viljalaareihin on tehty ilmeisesti vasta rakennuksen tultua puolustusvoimien käyttöön.

Kuva 76. Tiili- ja hirsirungon väliseen käytävään johtavat portit. Tuuletusaukoissa on kalterit.

Kuva 77. Tiiliseinän ja hirsirungon välinen tyhjä tila.

Kuva 78. Toisen kerroksen käytävällä on aukko, jonka kautta voidaan nostaa tavaroita ylös. Katosissa on kisko nostolaitetta varten. Alaspäin tavaraa saadaan myös luiskan kautta.

Kuva 79. Hirsikehikossa on puuluukkuja ulkoseinällä olevaan kapeaan tuuletuskäytävään.

Kuva 80. Hirsikehikon luukut eivät ole samalla kohdalla kuin tiilirungon tuuletusaukot.

Kuva 81. Portaat toisesta kerroksesta ullakolle. Ovissa on lukon lisäksi rautasalpa lukitusta varten.

Kuva 82. Ullakko on yhtenäistä tilaa. Lattiasa olevasta aukosta voi nostaa painavia tavaroita ullakolle.

Kuva 83. Ullakolta johtaa luiska toiseen kerrokseen.

Kuva 84. Kattotuolirakenteena on k p l - ja konttilliitos.

4.2 Räättälinnsaari ja Vankilanranta

Räättälinnsaaresta avautuu näkymä merelle. Alue on osittain luonnontilaista, ja saarella on puiden ja pensaiden lisäksi avoimia, puistomaisia nurmialueita. Maastoon on muotoiltu kumpareita ja erilaisia suojaisia oleskelualueita. Saareen pääsee kävellen ja pyörällä pengetettyä sorakäytävää pitkin, ja siellä on penkkejä istuskelua varten. Kalarannan ja Vankilanrannan pienvenesatamaa suojaa aallonmurtaja, joka on rakennettu Räättälinnsaaren pohjoispuolelle. Kalarannan ja vankilan edustalla on täyttömaata.⁶²

Puulajeina saarella on käytetty mm. vaahteraa, hybridihaapaa, vuorijalavaa, tervaleppää ja kotipihlajaa. Pensaslajeja ovat mm. rusokuusama, kiiltotuhkapensas, pensashanikki sekä mongolian ja tataarivaahtera.⁶³

Kuva 85. Räättälinnsaari ja Vankilanranta Vaasan kaupunkimallissa. Lähde: [Kaupunkimalli julkinen](#)

⁶² Vaasan kaupungin verkkosivut: Räättälinnsaari. <www.vaasa.fi/asu-ja-ela/vapaa-aika/puistot-ja-viheralueet/puistot/raatalinsaari/> ja Salo & Huttunen 2016.

⁶³ Kulttuurikasvillisuusinventointi 2015.

Kuva 86. Vankilanrannassa kulkee kävely- ja pyöräilyreitti.

Kuva 87. Räätilinsaari Vankilanrannasta kuvattuna marraskuussa 2024.

Kuva 88. Vankilanranta Räätälinnsaaren pengertieltä kuvattuna.

Kuva 89. Räätälinnsaaren pengertie.

Kuva 90. Räätelinsaaren puistoa. Saarella on enimmäkseen lehtipuita.

Kuva 91. Aallonmurtaja Räätelinsaaren pohjoispäässä.

Kuva 92. Näkymä Vankilanrantaan.

Kuva 93. Saaren rantoja on tuettu kivillä.

Kuva 94. Räätelinsaaren eteläpuolella oleva pengertie tarjoaa suojaa makasiinin rannalle.

4.3 Lehmuspuisto (Kruununmakasiininpuisto)⁶⁴

Lehmuspuistolla ja Kruununmakasiininpuistolla tarkoitetaan samaa aluetta Vaasan vankilan ja kruununmakasiinin ympärillä.

H. Revalin puistosuunnitelma vuodelta 1937 on edelleenkin nähtävissä puiston rakenteessa, johon kuuluvat sorakäytävät ja pienet aukiot. Lehmuspuiston aluetta hoidetaan osittain luonnonmukaisesti. Alueen puusto on iäkästä, ja puistossa on monivuotisia kukkivia kasveja, perennoja ja nurmialueita. Vaasan 400-vuotisjuhlien muistopuuksi puistoon istutettiin vuonna 2006 tammi. Makasiinin viereistä leikkipuistoa on kunnostettu samaan aikaan.

Vankilan ja makasiinin välisellä alueella on pysäköintialue, jossa säilytetään talvella veneitä. Puiston koillisnurkassa on Vaasan veden laiterakennus.

Kruununmakasiinin edustalla rantapromenadin varrella on seitsemän punaista rautapojua, jollaisia on käytetty proomujen ja muiden laivojen kiinnitykseen esimerkiksi niiden odottaessa laituripaikkaa. Poijut ovat peräisin arviolta 1800-luvun lopulta tai 1900-luvun alusta, ja ne on mahdollisesti tuotu sisäsataman edustalta, jossa on ollut vastaavia vielä 1950-luvulla.

Lehmuspuistosta pääsee kulkemaan aallonmurtajaa pitkin Räätelinsaaren viheralueelle. Makasiinin edustalla on venelaitureita.

⁶⁴ Andersson, Bonn ja Holm 2007 ja Vaasan kaupungin verkkosivut. Lehmuspuisto (Kruununmakasiininpuisto). <www.vaasa.fi/asu-ja-ela/vapaa-aika/puistot-ja-viheralueet/puistot/lehmuspuisto-kruununmakasiininpuisto/>.

Puistolehmusten lisäksi puustoon kuuluvat metsävaahtera, saarni, lehtikuusi, serbiankuusi, mänty, vuorijalava, ruhtinaanpoppeli ja rauduskoivu. Lisäksi puistossa kasvaa pensaita, kuten kultaherukka, syreeni, idänkukka ja virpiangervo. Vuonna 1958 istutetut berliinipoppelit muodostivat oman, muusta ympäristöstä poikkeavan kokonaisuutensa vankilan ympäristössä, mutta ne on korvattu vuonna 2008 tammilla. ⁶⁵

Makasiinin kohdalla rantaa on vahvistettu kivillä, mutta makasiinin eteläpuolella ranta muuttuu luonnontilaiseksi maankohoamisrannaksi.

Kuva 95. Kruununmakasiini ja Lehmuspuisto Vaasan kaupunkimallissa. Lähde: [Kaupunkimalli.julkinen](#)

⁶⁵ Andersson, Bonn & Holm 2004, 12.

Kuva 96. Makasiininranta mereltä päin kuvattuna.

Kuva 97. Puiston koillisnurkassa sijaitseva kellari on Vaasan veden laiterakennus.

Kuva 98. Makasiinin molemmin puolin on istutettu lehmusrivit.

Kuva 99. Lehmuspuistossa on pysäköintialue, jolla talvella säilytetään veneitä.

Kuva 100. Vanhat valurautaiset poijut rannassa.

Kuva 101. Lehmuspuistoa ja makasiinin eteläpääty.

Kuva 102. Lehmuspuiston rantavyöhyke on eteläpäässä luonnontilainen.

Kuva 103. Puistokäytävän varrella on sekä kalliota että kiveyksiä.

Kuva 104. Puistossa on suojaisia istuinpaikkoja.

Kuva 105. Kiveystä ja kiviportaat Lehmuspuistosta Rantakadulle.

Kuva 106. Lehmuspuistossa on myös paljon havupuita kuten vanhoja kilpikaarnamäntyjä.

Kuva 107. Puisto muuttuu luonnontilaisemmaksi etelään mentäessä.

Kuva 108. Käytävä ja kiviportaatt Hietalahdenkadulle.

Kuva 109. Puistokäytävän varrella on penkkejä.

Kuva 110. Havupuuryhmien lisäksi on pensasistutuksia.

5 Arvot ja luokitusperusteet

5.1 Arvojen määrittely

Kohteiden arvoja ja ominaispiirteitä on tässä työssä tarkasteltu kolmen määrittelyperusteen kautta: kohteilla voi olla a) arkkitehtonisia/rakennusteknisiä, b) historiallisia ja/tai c) maisemallisia/kaupunkikuvallisia arvoja. Lisäksi on tarkasteltu rakennusten ja ympäristöjen säilyneisyyttä suhteessa alkuperäisiin ominaispiirteisiin tai johonkin merkittävään ja tunnistettavaan kohteen historiaan liittyvään vaiheeseen.

Alla on esitetty arvojen määrittelyjen perusteluina toimineet näkökohdat, sekä niiden pohjalta esitetty arvoluokitus, jota on käytetty.

5.1.1 Arkkitehtoniset ja rakennustekniset arvot

Arkkitehtuuri

Rakennus tai alue edustaa tyylipuhtaasti jonkin ajan tai tietyn tunnetun arkkitehdin rakentamisen tyyliä tai tekemisen tapaa esteettisesti ja/tai toiminnallisesti.

Rakennustekniikka

Rakennus tai alue edustaa joko tyypillisesti tai vaihtoehtoisesti täysin poikkeuksellisesti jonkin rakennusteknisen innovaation tai teknologian kehitystä.

5.1.2 Historialliset arvot

Asutushistoria

Alue tai rakennus edustaa jonkin ajan tyypillistä asuinrakentamista.

Teollisuuden, kaupankäynnin, ja liikenteen historia

Alue tai rakennus edustaa jonkin ajan merkittävää teollisuus- tai liiketoimintaa, tai liikennöinnin muotoja.

Sivistyshistoria

Rakennus edustaa alueen koulutuksen tai muunlaisen sivistyksen levittämisen historiaa.

Aatehistoria

Rakennus tai alue edustaa alueella poliittista kehitysvaihetta.

Henkilöhistoria

Rakennus on toiminut alueella merkittävänä pidettävän historiallisen henkilön kotina tai työpaikkana.

Kaavahistoria

Alue tai rakennus edustaa tietyn aikakauden kaupunkisuunnittelua tai kertoo kaupungin kehityshistoriasta.

Hallintohistoria

Alue tai rakennus edustaa tietyn aikakauden valtakunnallisen, alueellisen tai paikallisen hallinnon historiaa.

Sosiaalishistoria

Alue tai rakennus edustaa jonkin tietyn aikakauden sosiaalisen luokan arkielämän muodostumista kokonaisuutena (esim. pihapiirit kokonaisuuksina sisältäen rakennukset, kasvillisuuden ja yhteydet ympäristöön).

Kulttuurihistoria

Yleistermi kaikelle sille historialle, jossa ihmisen toiminta on merkittävää ja näkyvää; alueella tai rakennuksessa näkyvät useammat edellä mainitut historian piirteet tai muu merkittävä ihmisen ja yhteiskunnan toiminnan ominaispiirre.

5.1.3 Maisemalliset/kaupunkikuvalliset arvot

Rakennus on tärkeä osa maisemallista/kaupunkikuvallista kokonaisuutta tai muodostaa tärkeän kohteen (maamerkin/kiintopisteen) osana maisemaa/kaupunkikuvaa.

5.2 Säilyneisyys

Kohteita on lisäksi arvioitu säilyneisyyden pohjalta seuraavilla tavoilla:

Hyvin säilynyt kohde

Alue tai rakennus on säilynyt alkuperäisenä, tai muutokset ovat niin pieniä, että alkuperäinen ilme säilyy.

Kohtalaisen hyvin säilynyt kohde

Alueella tai rakennuksessa on voitu tehdä kohtalaisen paljon muutoksia, mutta pääpiirteissään sen hahmo on säilynyt ennallaan ja se on kokonaisuutena tunnistettavissa aikakautensa edustajaksi.

Merkittävästi muutettu kohde

Rakennuksen ulkoiseen hahmoon tai alueen rakenteeseen on tehty merkittäviä muutoksia. Alkuperäisiä tai alkuperäisen kaltaisena kunnostettuja rakennuksen tai alueen osia on kuitenkin mahdollista edelleen tunnistaa.

Täysin muutettu kohde

Alkuperäistä rakennusta ei ole enää mahdollista tunnistaa ulkoapäin.

5.3 Arvottamisessa käytetyt kriteerit

Alueen tai kohteen arvojen määrittämisessä on käytetty vakiintuneita kriteerejä, jotka on lueteltu Laissa rakennusperinnön suojelemisesta (8 §):

1) Harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (harvinaisuus);

Kohde/alue on ainutlaatuinen tai se on yksi harvoista tyyppinsä edustajista.

2) Historiallinen tyyppisyys alueelle (tyypillisuus);

Kohde/alue on maantieteellisistä tai kulttuurisista syistä tai luonnonoloista johtuen alueelle tyyppinen.

3) Aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyyppilliset piirteet (edustavuus);

Kohde/alue edustaa jotain omalle ajalleen tai alueelleen ominaista rakennustyyppiä.

- 4) Alkuperäistä tai sitä vastaavan käytön, rakentamistavan, arkkitehtuurin tai tyylin ilmeminen ja jatkuminen (alkuperäisyys);
- 5) Merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä (historiallinen todistusvoimaisuus); tai
- 6) näkyvissä olevat eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta (historiallinen kerroksisuus).

5.4 Arvoluokitus

Kohteet voidaan jakaa arvoluokkiin sen mukaan, miten paljon ja millaisia arvoja niillä on, miten hyvin ne edustavat ja ilmentävät mainittuja arvoja, miten hyvin arvokkaat ominaispiirteet ovat säilyneet ja miten ainutlaatuisia tai tyyppillisiä ne ovat.

Arvoluokkajako on seuraava:

- I** erityisen hyvin jotakin arvoa edustavat, ainutlaatuiset tai harvinaiset kohteet, joiden säilyneisyys on hyvä
- II** jotakin tai joitakin arvoja omaavat kohteet, joiden säilyneisyys on hyvä tai kohtalainen
- III** arvoperusteiltaan edellisiä vähempimerkityksiset ja/tai säilyneisyydeltään heikentyneet (merkittävästi muutetut) kohteet
- kohteet, joilla ei ole erityisiä arvoja tai joiden arvot on peruuttamattomasti menetetty

Rakennuskohtaiseen inventointiin kirjataan lisäksi lyhentein kohteen nykyinen tai yhteistyössä viranomaisten kanssa arvioitu merkittävyydsuokitus seuraavasti:

- V** valtakunnallisesti merkittäväksi luokiteltu kohde
- M** maakunnallisesti merkittäväksi luokiteltu kohde
- P** paikallisesti merkittäväksi luokiteltu kohde
- L** rakennussuojelulailla suojeltu kohde
- ei luokitusta
- +** tässä inventoinnissa vähintään paikallisesti merkittäväksi todettu kohde, jonka maakunnallista tai valtakunnallista merkittävyyttä ei ole vielä viranomaisten taholla todettu tai vahvistettu.

6 Johtopäätökset ja suositukset

6.1 Alueeseen liittyvät arvot

Vaasan kruununmakasiini, Vankilanranta, Räätälinsaari ja Lehmuspuisto sisältyvät valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön *Vaasan rantapuistovyöhyke julkisine rakennuksineen ja Vaasan Höyrymylly*. Alue perustuu lääninarkkitehti Carl Axel Setterbergin vuonna 1855 suunnittelemaan Uuden Vaasan asemakaavaan, jossa keskeiset julkiset rakennukset sijoittuvat väljänä, rantavyöhykkeen merkitystä korostavana nauhana Rantakadun varren puistoympäristöön. Setterberg suunnitteli rantaan englantilaistyyppisen puiston, johon sisältyy myös luonnontilaisia osia. Luonnontilainen ranta puustoineen suojasi kaupunkia tuulelta, mutta säästi myös kustannuksia.

Vaasan lääninvankila on otettu käyttöön vuonna 1863. Vankilan muurit ulottuivat alun perin rantaviivaan asti, mutta rantaa on myöhemmin täytetty ja nyt vankilan muurin ja rannan välissä kulkee puistokäytävä. Vankilan edustalla on nykyisin virkistyskäytössä oleva Räätälinsaari, jolla on teollisuushistoriallisia arvoja. Saarella on säilynyt joitain kiviperustuksia puretuista rakennuksista. Saaren johtaa pengertie ja saaren koko on laajentunut maakohoamisen ja pengerrysten ansiosta.

Vankilan eteläpuolella olevaa puistoa nimitetään nykyään Lehmuspuistoksi, mutta aikaisemmin sitä on nimitetty myös Kruununmakasiinipuistoksi. Puistossa sijaitsee vuonna 1872 valmistunut, kaksikerroksinen tiilinen kruununmakasiini, joka on C. A. Setterbergin suunnittelema. Lehmuspuisto sorakäytävineen ja pienine aukioineen on pääosin kaupunginpuutarhuri H. Revalin vuonna 1937 suunnittelemassa asussa. Rakennettu puisto muuttuu luonnontilaisemmaksi etelää kohti mentäessä. Makasiinin ja rannan välinen alue on saanut muotonsa L. Hietamäen vuoden 1953 puistosuunnitelmassa, joka on myös toteutunut ja säilynyt hyvin näihin päiviin. Puiston uusinta osaa on vankilan puoleinen pohjoispää, joka vanhojen ilmakuvienv perusteella oli vielä 1950-luvulla rakentamaton aukio ja jonkinlainen varastointialue. Nytkin alueella on puiston lisäksi pysäköintialue.

Kruununmakasiinin ympäristöllä on erityisesti kaavahistoriaan liittyviä historiallisia arvoja. Alue edustaa omana aikakautenaan varsin edistyksellistä kaupunkisuunnittelua ja kertoo Vaasan kaupungin kehityshistoriasta. Puistoja voi pitää hyvin säilyneinä. Muutokset ovat niin pieniä, että alueen alkuperäinen ilme on säilynyt.

Räätälinsaarella on puolestaan teollisuushistoriallisia arvoja. Monipuolisesta teollisuudesta on säilynyt joitain kiviperustuksia ja laiturinperustus. Puistona Räätälinsaari on suhteellisen nuori, mutta sillä on merkitystä kaupunkilaisten virkistysalueena.

Lehmuspuistoa tulisi kehittää niin, että Revalin ja Hietamäen suunnitelmien säilyneet osat säilyisivät myös tulevaisuudessa. Lehmuksesta nimensä saaneessa puistossa tulisi tietenkin vaalia myös lehmuksia, jotka muodostavat makasiinin ja rannan väliin tunnistettavan elementin. Luonnontilainen rantavyöhyke muistuttaa Setterbergin suunnitelmasta, jossa korostettiin paitsi rantapuuston tarjoamaan suojaa, myös kustannussäästöä. Nyt alueeseen voidaan liittää lisäksi luonnon monimuotoisuuteen liittyviä arvoja.

Kruununmakasiinin eteläpuoliset alueet ovat 1930- ja 1950-luvun suunnitelmien mukaisessa asussa ja säilyneet hyvin, jopa alkuperäisessä asussa. Venesataman altaat,

vankilan ympäristö ja Kruununmakasiinin ja vankilan välinen alue ovat muuttuneet enemmän aikojen kuluessa ja kestävät paremmin muutoksia ja jopa lisärakentamista.

Räätälinsaareissa voisi tuoda esiin alueen mielenkiintoista teollisuushistoriaa, josta olisi mahdollista saada lisätietoa arkeologisen inventoinnin avulla. Marraskuussa puistossa huomio kiinnittyi havupuiden vähäiseen määrään. Muutama havupuuryhmä voisi tarjota suojaa ja vaihtelua karuun saareen. Havupuiden puuttuminen voi kuitenkin olla harkittua, koska ne ovat alttiita kaatumaan talvimyrskyllä.

Kokonaisuudessaan ranta-alueella pienvenesatamineen, pyöräily- ja kävelyreitteineen sekä puistoineen on merkittäviä virkistysarvoja.

6.2 Kruununmakasiiniin liittyvät arvot

Valtion viljamakasiiniksi rakennetun kruununmakasiinin on suunnitellut C.A. Setterberg ja se valmistui korvaamaan Vanhassa Vaasassa sijainneen kruununmakasiinin vuonna 1872. Valtion Jyvälaitos lakkautettiin vuonna 1925, jolloin makasiini siirtyi Puolustusvoimien hallintaan. Rakennus oli Vaasan läänin sotilaspiirin käytössä 1990-luvun loppuun saakka, jolloin se siirtyi Vaasan kaupungin omistukseen.

Kruununmakasiini on kaksikerroksinen, aumakattoinen, pohjakaavaltaan suorakaiteen muotoinen tiilirakennus, jonka julkisivuja jäsentävät liseenit, metalliluukuin suljetut ja symmetrisesti kahteen kerrokseen sijoitetut segmenttikaariset ikkuna-aukot sekä seinän yläreunaan sijoittuva pyörökaarifriisi. Peltipäälysteisellä katolla on kaksi lanterniinia, joista tulee valoa ullakkokerrokseen. Puurunkoiset ovet ovat ulkopuolelta rautapäälysteiset.

Rakennuksen perusmuoto, julkisivun piirteet sekä sisärakenne ovat kruununmakasiineille tyypillisiä. Vaasan makasiinin mallina voidaan pitää Lohrmannin suunnittelemaa Raahan kruununmakasiinia, mutta Setterberg on lisännyt rakennukseen uusgotiikan mukaista koristeellisuutta.

Rakennuksen sisällä, noin 80 cm päässä ulkoseinästä, on hirsikehikko, joka muodostaa toisen rakenteen tiilirungon sisäpuolelle. Molemmat kerrokset on jaettu samantyyppisen pohjakaavan mukaisesti kymmeneen, keskikäytävän molemmin puolin ryhmittyvään hirsiseinäiseen huoneeseen. Rappuset sijoittuvat keskikäytävään. Ylimpänä on avoullakko. Hirsikehikko muodostaa makasiinin viljalaarien perusrungon, joka on tämän lisäksi jaettu kevyillä väliseinillä kuuteen osaan.

Kruununmakasiinit ovat säilyneet monessa kaupungissa ja niitä on muutettu mm. museoiksi. Museoksi muutettuja makasiineja on mm. Savonlinnassa, Porissa ja Turussa. Raahan kruununmakasiini on kunnostettu museokäyttöön 2010-luvulla. Näissä makasiineissa sisällä ollut hirsikehikko laareineen on kuitenkin purettu jo varhaisessa vaiheessa. Vaasan kruununmakasiinista tekeekin poikkeuksellisen juuri sisätilojen säilyneisyys.

Kruununmakasiinin kulttuurihistorialliset arvot on todettu aiemmin monissa inventoinneissa ja Museovirasto on tehnyt rakennuksesta suojeluesityksen ensimmäisen kerran jo 1990-luvulla. Suojelu ei silloin edennyt, joten Etelä-Pohjanmaan elinkeino, liikenne- ja ympäristökeskus on tehnyt vuonna 2016 esityksen makasiinin suojelusta Rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain (498/2010) nojalla.

Esityksen perusteissa todetaan mm.

- Valtion viljahuoltoa konkreettisesti ilmentävä kruununmakasiini kertoo pitkälti viljatuotteisiin tukeutuvista agraariyhteiskunnan vuosisataisista verotuskäytännöistä (historiallinen todistusvoimaisuus).
- Rakennus kytkeytyy julkisivujensa tyylipiirteiden välityksellä omaan aika-kauteensa ja omaa 1800-luvun kruununmakasiineille tyypillisiä piirteitä (edustavuus).
- Poikkeuksellisen hyvin sisätiloiltaan ja julkisivuiltaan säilyneellä kruununmakasiinilla (harvinaisuus, alkuperäisyys) on rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 1 §:n tarkoittamaa valtakunnallista merkitystä.

Kruununmakasiinilla on sekä aiempien selvitysten että tämän selvityksen perusteella arkkitehtonisia ja rakennusteknisiä arvoja. Rakennus edustaa tyylipuhtaasti Setterbergille 1800-luvun jälkipuoliskolla ominaista uusgotiikkaa ja kruunun viljamakasiineille tyypillisiä rakenneratkaisuja.

Rakennuksen historialliset arvot perustuvat erityisesti hallintohistoriaan, jossa valtion verotukseen liittyvät kruununmakasiinit sijoitettiin läänien pääkaupunkeihin. Makasiinilla on myös mm. Uuden Vaasan rakentamiseen liittyvää paikallishistoriallista merkitystä.

Rakennuksella on kaupunkikuvallisia arvoja osana Rantakadun ja meren välistä puistovyöhykettä, jossa se on yksi alueen edustavista julkisista rakennuksista.

Säilyneisyydeltään Vaasan kruununmakasiini on harvinaisen hyvin säilynyt ja siinä on runsaasti tutkimuspotentiaalia. Erityisesti hirsikehikko kaipaa vielä tarkempaa tutkimista, jotta voidaan selvittää kruununmakasiinien viljalaarien rakennetta ja toiminnallisuutta. Vastaavaa rakennetta ei tiettävästi ole säilynyt muualla.

Rakennuksen säilymisen kannalta on oleellista saada sille uutta käyttöä, mutta näin harvinaisen rakennuksen kohdalla kaikki muutokset vaativat erityisen huolellista harkintaa.

Arvoluokitukseltaan Vaasan kruununmakasiini kuuluu luokkaan **I** ja sillä voidaan katsoa olevan valtakunnallista merkitystä.

7 Lähdeluettelo

7.1 Arkistolähteet

Vaasan kaupunginarkisto

Vaasan kruununmakasiinityöryhmän raportti. Puolustusministeriö, 1991.

Kruununmakasiinin suojeluesitys (asetus 480/85) Museovirasto, 1991.

Kruununmakasiinityöryhmän asettaminen rakennuksen saattamisesta Puolustusvoimilta kaupungin omistukseen ja uuden käytön suunnittelu. Vaasan kaupunki, 1982.

Pöytäkirja eräiden yleisten alueiden rekisterissä olevien alueiden järjestelystä. Vaasan kaupunki, 1980.

Teknisen toimen arkisto

- Kruununmakasiinin pohjapiirustukset (nykytilanne), 1980.
- Vanhempia piirustuksia vuodelta 1937.

Pohjanmaan museon kokoelmat

- Kruununmakasiinin piirustukset, 1866 (Setterberg).
- Kaserninventering, Kronmagasinet
- Museoviraston suojelumääräys, 1998.

Kansallisarkisto

Kruununmakasiinin piirustukset, 1866 (Setterberg).

Finna

Vanhat valokuvat

Kartat ja kaavat Vaasan kaupungin kaavoituksen arkistosta:

- Setterbergin asemakaava, 1855.
- "Plan till Läne Residens – Staden Nikolaistad", Nikolainkaupungin asemakaava 1855, Setterberg.
- Uuden Vaasan Keskusta-alueen kartta 1905
- Vaasan kartta, jossa pohjakartta 1947, rakennukset 1930-l.
- Gustafsborgsskogen, luonnos
- Nikolainkaupungin alkuperäinen kartta, Setterberg 1855.
- Setterbergin asemakaava, 1855.
- Ranta-alueen suunnitelmaluonnos, alue kruununmakasiinilta sairaalalle, H. Reval 1937.
- Keskustan osayleiskaava 2040, hyväksytty 10.6.2019.
- Asemakaava ak0496 vuodelta 1979.

Valokuvat, Vaasan kaupunki

- Viistoilmakuvat, Christoffer Björklund 2024
- Vanhat kuvat Vaasan kaupungin kaavoituksen arkistosta

Pohjanmaan liitto

- Pohjanmaan maakuntakaava 2050 on hyväksytty 16.12.2024.

7.2 Kirjallisuus ja selvitykset

Andersson Katarina, Bonn Christine ja Holm, Anna: Puistokävelyllä Vaasassa ja Uumajassa. Merenkurkun neuvosto, 2003.

Andersson Katarina: Vaasan kasarmialue. Rakennushistoriallinen selvitys. Pohjanmaan museo, 2006.

Grönbacka Rauno: Kruununmakasiini - kaunis rakennus vailla käyttöä. Rantakatu – helmi Vaasassa, 2010.

Grönbacka Rauno: Rannan puolelta – mereltä ja ilmasta. Rantakatu – helmi Vaasassa, 2010.

Huttunen Maija, Pintafilmi Oy, Salo Eveliina: Vaasan Kalarannan meriarkeologinen selvitys, 2016.

Hytönen Jorma: Savonlinnan Riihisaaren rakennushistoriaselvitys, 2012.

Kalaranta – vankilan ranta. Kulttuurikasvillisuusinventointi. Vaasan kaupungin kaavoitus, 2015.

Lehtikanto Mirjam: C.A. Setterberg, uusgoottilaisen tyylin edustajana ja hänen toimintansa Vaasan läänin arkkitehtina 1853–1871. Vaasan kirjapaino 1943.

Pernu Marja-Leena, 1991: Kruunumakasiinit ja pitäjänmakasiinit Suomessa. Historiallinen selvitys. 1991.

Piispala Eija: Hietasaari ja Rantakatua reunustavat puistot. Rantakatu – helmi Vaasassa, 2010.

Piispala Eija: Vihreä Vaasa. Puistot ja puistikot Setterbergin uudessa kaupungissa. Vaasan historia IV 1852-1917.

Vaasan kaupungin rakennusperinneselvitys. Täydennys. Pohjanmaan museo ja Vaasan kaupunkisuunnittelu, 2000.

Salo Anna-Maija: Rakennettiin uusi Vaasa, Mirjam Lehtikannon kirjoituksia. Vaasa, 1981.

Vaasan kaupunki. Kulttuuriympäristöselvitys. Vaasan kaupunkisuunnittelu 2010.

Viljanen Kaarlo, Vuolteenaho Hannu: Vaasan kaupungin rakennusperinneselvitys. Vaasan kaupunkisuunnitteluvirasto, 1986.

7.3 Vanhat suunnitelmat

Arkkitehtitoimisto A-Konsultit: Kalarannan ja Lehmuspuiston rantavyöhykkeen yleissuunnitelma, 2010.

Kaupunginranta. Yleissuunnitelma. Keskussairaala – höyrymylly. Rantatyöryhmä, 1988.

7.4 Sähköiset lähteet

Heikonen Juhana: Helsingin Sörnäisten Kruununmakasiinin rakennushistorianselvitys <web.archive.org/web/20131019154231/http://www.rakennustieto.fi/lehdet/ry/index/lehti/5tUpg2PTI.html> (Arkistoitu – Internet Archive). Rakennustieto 2010.

Maanmittauslaitos, Paikkatietoikkuna, historialliset ilmakuvat.

Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. Vaasan rantapuistovyöhyke julkisine rakennuksineen ja Vaasan Höyrymylly. <www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1709>

Pohjanmaan maakuntaportaali. Vaasa 400. Kaikkien aikojen merkittävin vaasalainen -äänestys 16.8.-11.9.2006. <vaasa400.vaasa.fi/Default.aspx?id=484670> (arkistoitu)

Porstua-kirjastot. Carl Axel Setterberg. <www.porstuakirjastot.fi/files/16/CA-Setterberg.htm> (arkistoitu)

Vaasa ennen ja nyt. Aimo Nybergin blogi. <vaasaennenjanyt.blogspot.com/2013/06/sisalle-kruununmakasiiniin.html>

Vaasan kaupungin karttapalvelu

Vaasan kaupungin verkkosivut:

Kruununmakasiini. <www.vaasa.fi/asu-ja-ela/vapaa-aika/luontovaasa/retkeilykohteet/luontokohteet/etelainen-kaupunginselka/kruununmakasiini/>

Vaasan vankila. <www.vaasa.fi/asu-ja-ela/vapaa-aika/luontovaasa/retkeilykohteet/luontokohteet/etelainen-kaupunginselka/vaasan-vankila/>

Lehmuspuisto-Kruununmakasiinipuisto. <www.vaasa.fi/asu-ja-ela/vapaa-aika/puistot-ja-viheralueet/puistot/lehmuspuisto-kruununmakasiinipuisto/>

Räätälinsaari. <www.vaasa.fi/asu-ja-ela/vapaa-aika/puistot-ja-viheralueet/puistot/raatalinsaari/> Luettu 16.12.2024

Wikipedia. Vapaa tietosanakirja. Kruununmakasiini. <fi.wikipedia.org/wiki/Kruununmakasiini>

7.5 Lausunnot

Museoviraston suojeluesitys, lausunto 31.10.2016.

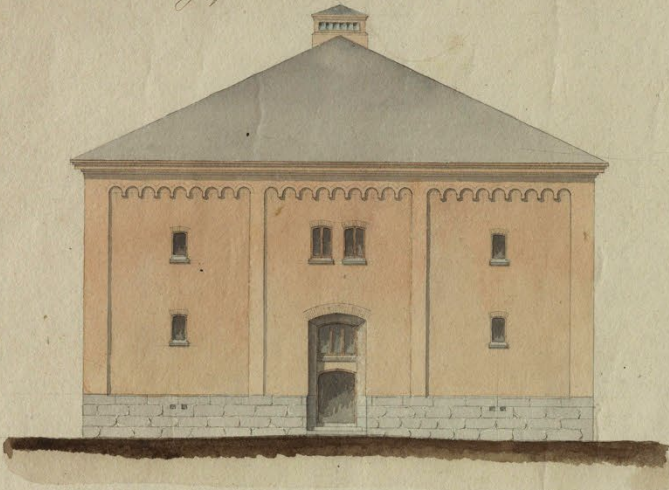
Vaasan kaupunginhallituksen suunnittelujaoston lausunto Etelä-Pohjanmaan ELY-keskuk-
selle 29.11.2016.

LIITTEET

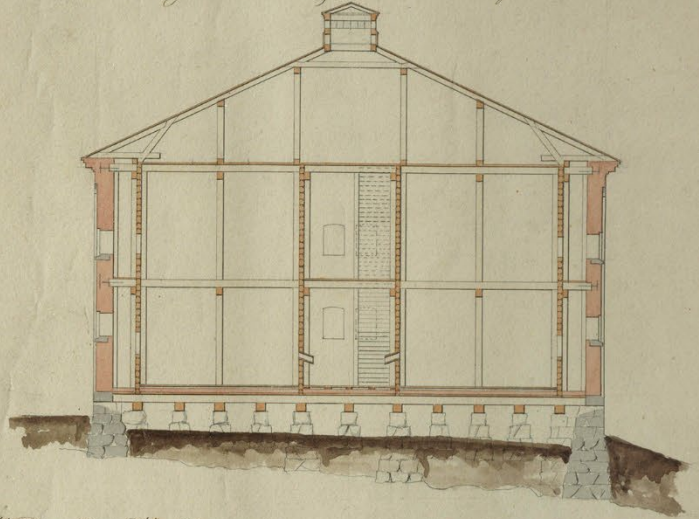
Setterbergin rakennuspiirustukset

Project till ett Magasin för 20000 Tunnor Spannmål att uppföras
invid Nerehållstaden.

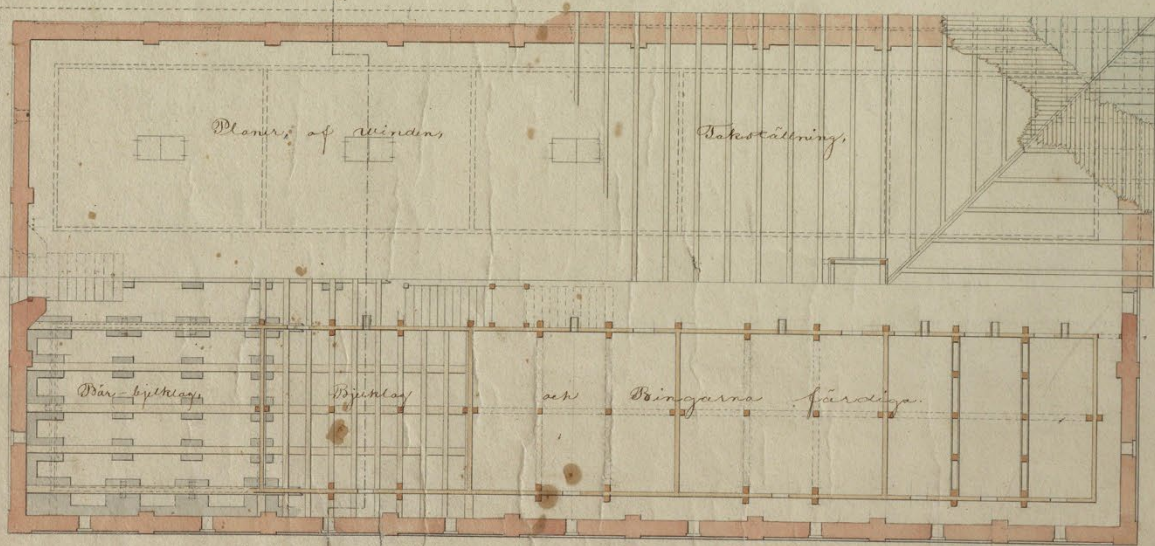
Gafvel Fasaden emot stoss.

Genomskärning i linien A-B i plan.

Längd Fasaden emot Väster, eller för sidan.

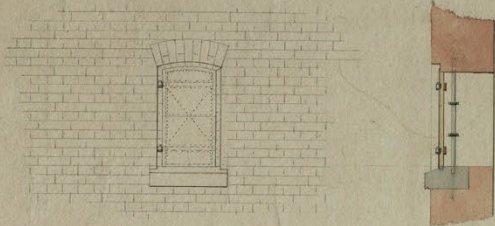
0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 110 120 130 140 150 160 170 180 190 200 210 220 230 240 250 260 270 280 290 300 310 320 330 340 350 360 370 380 390 400 410 420 430 440 450 460 470 480 490 500 510 520 530 540 550 560 570 580 590 600 610 620 630 640 650 660 670 680 690 700 710 720 730 740 750 760 770 780 790 800 810 820 830 840 850 860 870 880 890 900 910 920 930 940 950 960 970 980 990 1000 1010 1020 1030 1040 1050 1060 1070 1080 1090 1100 1110 1120 1130 1140 1150 1160 1170 1180 1190 1200 1210 1220 1230 1240 1250 1260 1270 1280 1290 1300 1310 1320 1330 1340 1350 1360 1370 1380 1390 1400 1410 1420 1430 1440 1450 1460 1470 1480 1490 1500 1510 1520 1530 1540 1550 1560 1570 1580 1590 1600 1610 1620 1630 1640 1650 1660 1670 1680 1690 1700 1710 1720 1730 1740 1750 1760 1770 1780 1790 1800 1810 1820 1830 1840 1850 1860 1870 1880 1890 1900 1910 1920 1930 1940 1950 1960 1970 1980 1990 2000 2010 2020 2030 2040 2050 2060 2070 2080 2090 2100 2110 2120 2130 2140 2150 2160 2170 2180 2190 2200 2210 2220 2230 2240 2250 2260 2270 2280 2290 2300 2310 2320 2330 2340 2350 2360 2370 2380 2390 2400 2410 2420 2430 2440 2450 2460 2470 2480 2490 2500 2510 2520 2530 2540 2550 2560 2570 2580 2590 2600 2610 2620 2630 2640 2650 2660 2670 2680 2690 2700 2710 2720 2730 2740 2750 2760 2770 2780 2790 2800 2810 2820 2830 2840 2850 2860 2870 2880 2890 2900 2910 2920 2930 2940 2950 2960 2970 2980 2990 3000 3010 3020 3030 3040 3050 3060 3070 3080 3090 3100 3110 3120 3130 3140 3150 3160 3170 3180 3190 3200 3210 3220 3230 3240 3250 3260 3270 3280 3290 3300 3310 3320 3330 3340 3350 3360 3370 3380 3390 3400 3410 3420 3430 3440 3450 3460 3470 3480 3490 3500 3510 3520 3530 3540 3550 3560 3570 3580 3590 3600 3610 3620 3630 3640 3650 3660 3670 3680 3690 3700 3710 3720 3730 3740 3750 3760 3770 3780 3790 3800 3810 3820 3830 3840 3850 3860 3870 3880 3890 3900 3910 3920 3930 3940 3950 3960 3970 3980 3990 4000 4010 4020 4030 4040 4050 4060 4070 4080 4090 4100 4110 4120 4130 4140 4150 4160 4170 4180 4190 4200 4210 4220 4230 4240 4250 4260 4270 4280 4290 4300 4310 4320 4330 4340 4350 4360 4370 4380 4390 4400 4410 4420 4430 4440 4450 4460 4470 4480 4490 4500 4510 4520 4530 4540 4550 4560 4570 4580 4590 4600 4610 4620 4630 4640 4650 4660 4670 4680 4690 4700 4710 4720 4730 4740 4750 4760 4770 4780 4790 4800 4810 4820 4830 4840 4850 4860 4870 4880 4890 4900 4910 4920 4930 4940 4950 4960 4970 4980 4990 5000 5010 5020 5030 5040 5050 5060 5070 5080 5090 5100 5110 5120 5130 5140 5150 5160 5170 5180 5190 5200 5210 5220 5230 5240 5250 5260 5270 5280 5290 5300 5310 5320 5330 5340 5350 5360 5370 5380 5390 5400 5410 5420 5430 5440 5450 5460 5470 5480 5490 5500 5510 5520 5530 5540 5550 5560 5570 5580 5590 5600 5610 5620 5630 5640 5650 5660 5670 5680 5690 5700 5710 5720 5730 5740 5750 5760 5770 5780 5790 5800 5810 5820 5830 5840 5850 5860 5870 5880 5890 5900 5910 5920 5930 5940 5950 5960 5970 5980 5990 6000 6010 6020 6030 6040 6050 6060 6070 6080 6090 6100 6110 6120 6130 6140 6150 6160 6170 6180 6190 6200 6210 6220 6230 6240 6250 6260 6270 6280 6290 6300 6310 6320 6330 6340 6350 6360 6370 6380 6390 6400 6410 6420 6430 6440 6450 6460 6470 6480 6490 6500 6510 6520 6530 6540 6550 6560 6570 6580 6590 6600 6610 6620 6630 6640 6650 6660 6670 6680 6690 6700 6710 6720 6730 6740 6750 6760 6770 6780 6790 6800 6810 6820 6830 6840 6850 6860 6870 6880 6890 6900 6910 6920 6930 6940 6950 6960 6970 6980 6990 7000 7010 7020 7030 7040 7050 7060 7070 7080 7090 7100 7110 7120 7130 7140 7150 7160 7170 7180 7190 7200 7210 7220 7230 7240 7250 7260 7270 7280 7290 7300 7310 7320 7330 7340 7350 7360 7370 7380 7390 7400 7410 7420 7430 7440 7450 7460 7470 7480 7490 7500 7510 7520 7530 7540 7550 7560 7570 7580 7590 7600 7610 7620 7630 7640 7650 7660 7670 7680 7690 7700 7710 7720 7730 7740 7750 7760 7770 7780 7790 7800 7810 7820 7830 7840 7850 7860 7870 7880 7890 7900 7910 7920 7930 7940 7950 7960 7970 7980 7990 8000 8010 8020 8030 8040 8050 8060 8070 8080 8090 8100 8110 8120 8130 8140 8150 8160 8170 8180 8190 8200 8210 8220 8230 8240 8250 8260 8270 8280 8290 8300 8310 8320 8330 8340 8350 8360 8370 8380 8390 8400 8410 8420 8430 8440 8450 8460 8470 8480 8490 8500 8510 8520 8530 8540 8550 8560 8570 8580 8590 8600 8610 8620 8630 8640 8650 8660 8670 8680 8690 8700 8710 8720 8730 8740 8750 8760 8770 8780 8790 8800 8810 8820 8830 8840 8850 8860 8870 8880 8890 8900 8910 8920 8930 8940 8950 8960 8970 8980 8990 9000 9010 9020 9030 9040 9050 9060 9070 9080 9090 9100 9110 9120 9130 9140 9150 9160 9170 9180 9190 9200 9210 9220 9230 9240 9250 9260 9270 9280 9290 9300 9310 9320 9330 9340 9350 9360 9370 9380 9390 9400 9410 9420 9430 9440 9450 9460 9470 9480 9490 9500 9510 9520 9530 9540 9550 9560 9570 9580 9590 9600 9610 9620 9630 9640 9650 9660 9670 9680 9690 9700 9710 9720 9730 9740 9750 9760 9770 9780 9790 9800 9810 9820 9830 9840 9850 9860 9870 9880 9890 9900 9910 9920 9930 9940 9950 9960 9970 9980 9990 10000

Wärre Län Byggnadskontor d. 10 Oktober 1866.

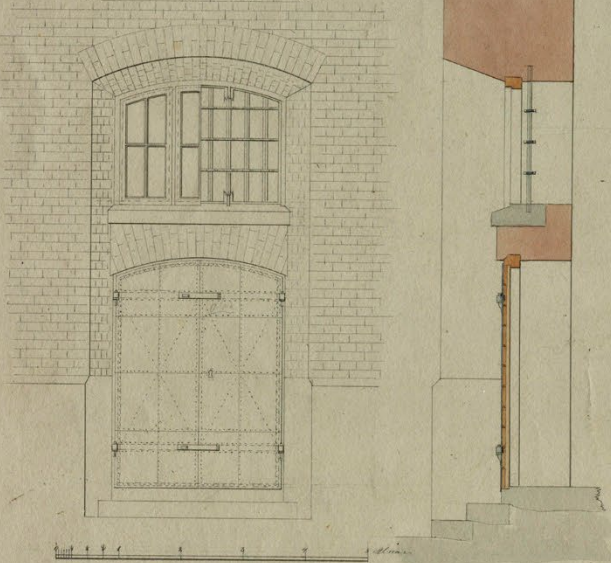
Carl Pettersson
RakH 56 M 8/16

Project till ett Magasin för 20000 Tunnor Spannmål att uppfo-
ras invid Nikolaiskärnan.

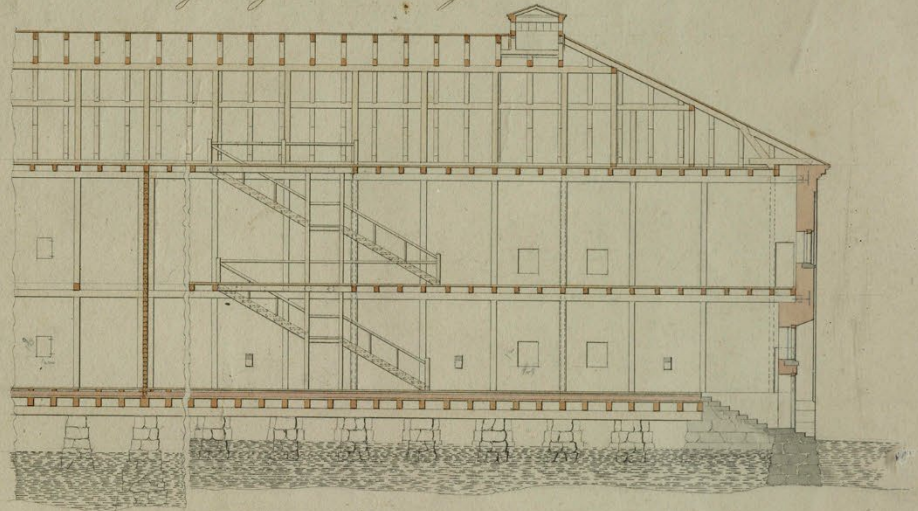
Detail of Loft gluggarna.

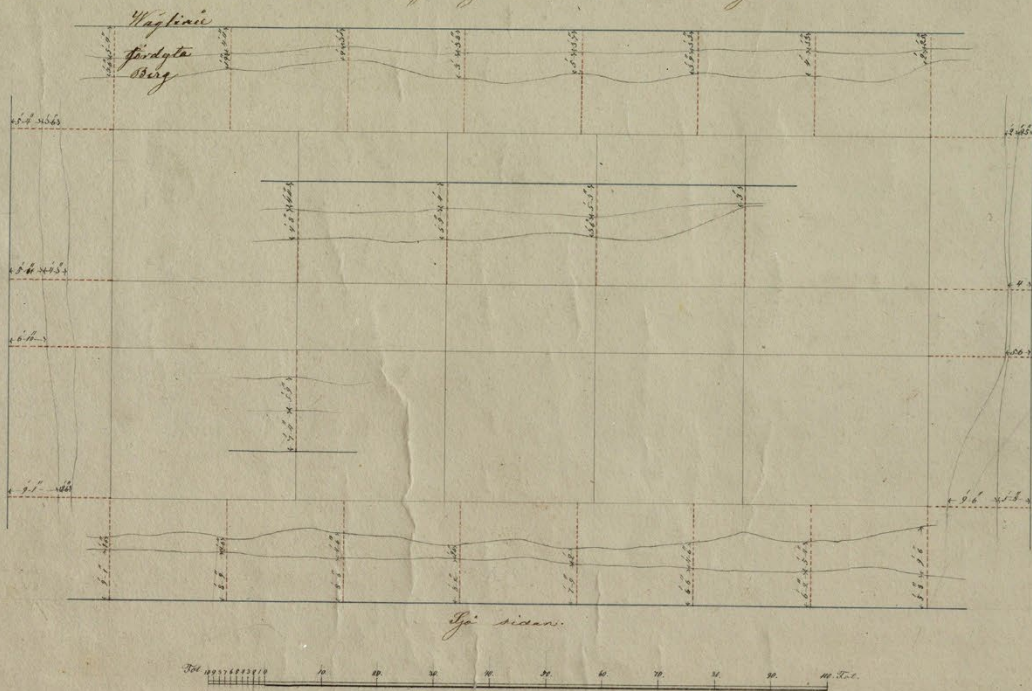
Detail of Ingångsdörren.

Langt Genomsnittning.

Resultat af Grundundersökningen.

Wasa Län Byggnadskontor i Oktober 1864.

Edenroth